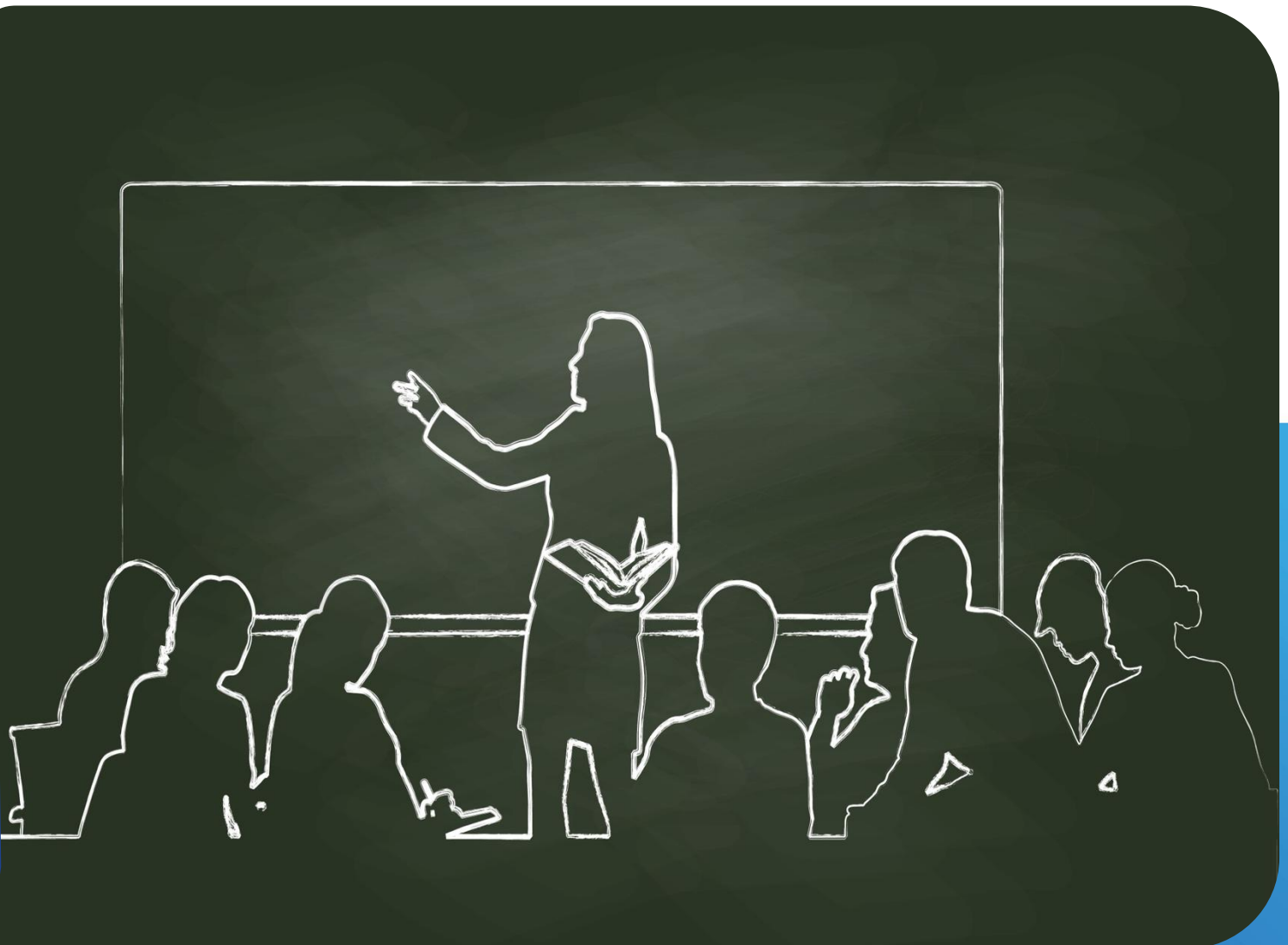

Eindevaluatie Experiment toelatingseisen pabo

Wouter van Casteren | Eline Luyten | Carly van Mensvoort | Bo Naber

april 2026

Eindevaluatie Experiment toelatingseisen pabo

Wouter van Casteren, Eline Luyten, Carly van Mensvoort & Bo Naber
april 2026

© 2026 ResearchNed Nijmegen

Alle rechten voorbehouden. Het is niet geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in publicaties zonder nauwkeurige bronvermelding. ResearchNed werkt conform de kwaliteitsnormen NEN-EN-ISO 9001:2015 voor kwaliteitsmanagementsystemen, NEN-ISO 20252:2019 voor markt-, opinie- en maatschappelijk onderzoek en NEN-ISO 27001:2017 voor informatiebeveiliging

Inhoudsopgave

Managementsamenvatting en conclusies	3
1 Inleiding en achtergronden	17
1.1 Onderzoeksvragen	20
1.2 Onderzoekopzet	21
2. Ervaringen bij de pabo's	23
2.1 Initiële ontvangst van het experiment binnen de pabo's	23
2.2 Voorlichting en voorbereiding voor aspirant studenten	23
2.3 Ondersteuning in jaar 1 pabo	24
2.4 Extra belasting voor eerstejaarsstudenten vanwege het experiment	26
2.5 Extra belasting voor de pabo	27
2.6 Gevolgen voor de zaakvakken binnen de pabo	29
2.7 Samenwerking met het mbo en met andere hogescholen	30
2.8 Impact van het experiment op de instroom en uitval	30
2.9 Voorkeuren ten aanzien van de toekomst van het experiment	31
3. Ervaringen en opinies bij (aspirant-)studenten	34
3.1 Achtergrondkenmerken studenten	34
3.2 Communicatie en kennis van de toelatingseisen	36
3.3 Voorbereiding op de toelating tot de pabo	38
3.4 Ervaringen in het eerste studiejaar	41
3.5 Samenvatting van de ervaringen en opinies bij studenten	45
4. Instroom en rendementen pabo's voor en na het experiment	46
4.1 Instroom in de pabo	46
4.2 Instroom pabo versus andere hbo-opleidingen	51
4.3 Rendement van de pabo na het eerste studiejaar	55
4.4 Conclusies instroom en rendement pabo's	61
5. Beantwoording onderzoeksvragen	63
5.1 Proces en inrichting experiment	63
5.2 Resultaat/effecten experiment	64

Managementsamenvatting en conclusies

Het pabo-curriculum is van oudsher vol. Al in 2012 is vastgesteld dat het geheel aan kennisbases voor de pabo niet binnen de opleiding paste. Ook waren de verschillen in kennis bij starters aan de pabo groot; de kennis van de 'zaakvakken' (geschiedenis, aardrijkskunde en natuur & techniek) liep bij eerstejaars studenten uiteen van basisschoolniveau tot eindexamenniveau vwo. De pabo's moesten deze verschillen overbruggen, wat ten koste ging van de tijd voor andere zaken binnen het curriculum. Daarom zijn in 2015 toelatingseisen ingevoerd voor de pabo, waardoor aspirant studenten met een mbo-diploma eerst voor kennistoetsen voor de drie zaakvakken moesten slagen voordat ze aan de pabo konden starten. Havisten moesten toetsen maken voor de vakken waarin zij geen eindexamen deden. Vwo-ers hoefden geen toetsen te maken.

Per 1 september 2022 is een experiment gestart waarin een aspirant student die nog niet (geheel) aan de kenniseisen voldoet, toch kan starten aan de pabo. Die student moeten dan wel uiterlijk aan het einde van het eerste jaar van inschrijving alsnog de openstaande toets(en) halen. Hoofddoel van het experiment is om de toegankelijkheid van de pabo te vergroten. Aan het experiment doen *alle* bekostigde pabo's mee.

Het experiment loopt tot september 2027 en is in opdracht van het ministerie van OCW geëvalueerd met als einddatum april 2026, om voldoende tijd te hebben voor een besluit over het vervolg van het experiment. In 2024 verscheen een tussenevaluatie¹. De voorliggende evaluatie bestaat ten eerste uit interviews met alle bekostigde pabo's, waarvan een deel is geïnterviewd in 2024, een ander deel in 2026 en enkele pabo's die in beide rondes zijn geïnterviewd. Het betrof steeds groepsgesprekken met aanwezigheid van minimaal de instroom- en/of eerstejaarscoördinator en enkele vakdocenten, en meestal ook de opleidingsmanager en een medewerker met inzicht in de studentenadministratie. Daarnaast bestond de evaluatie uit een analyse van de jaarlijkse kwantitatieve en kwalitatieve voortgangsrapportages van pabo's, een enquête van eerste- en tweedejaars pabo-studenten (in het najaar van 2023 en het najaar van 2025) en analyses op basis van data van de Dienst Uitvoering Onderwijs (DUO) en het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS) over de instroom en de uitval bij pabo's. In de slotfase van het onderzoek konden landelijke stakeholders reflecteren op het experiment en de uitkomsten van de evaluatie.

Hierna vatten we de resultaten van de eindevaluatie thematisch samen. We besluiten met enkele aanbevelingen.

1 Casteren, van, W., Luyten, E. & Mensvoort, van, C. (2024). Tussenevaluatie Experiment toelatingseisen pabo. Nijmegen: ResearchNed

Voor de start van de pabo: voorlichting, voorbereiding, drempels

Voorlichting aan aspirant studenten

Alle pabo's meldden dat de toelatingseisen een belangrijk onderdeel zijn van de voorlichting aan aspirant studenten, en dat het experiment de pabo's noopt tot extra uitleg. Die uitleg is anno 2026 nog net zo nodig als in de beginjaren van het experiment; aspirant studenten houden vragen over bijvoorbeeld het aantal toetskansen en of ze nou wel of niet verplicht zijn om de toetsen voor hun start te maken. De meeste pabo-studenten zijn in 2026 volgens de enquêteresultaten wel tevreden over de voorlichting; dat is gemiddeld nog iets verbeterd in vergelijking met twee jaar eerder.

Deel aspirant studenten bereidt zich niet goed voor; mbo'ers wel beter dan havisten

Voor (aspirant) studenten die zich voorbereiden op de toelatingstoetsen is onder meer via de website goedvoorbereidnaardepabo.nl ondersteuning beschikbaar met studiemateriaal, oefentoetsen en dergelijke. Volgens geïnterviewden bij de pabo's bereiden veel aspirant studenten zich sinds het experiment minder goed of helemaal niet meer voor op de toetsen voor de poort, en halen die dan vaak ook niet. Volgens deze geïnterviewden onthouden veel studenten van de voorlichting over de toelating vooral dat ze de toetsen ook ná de start van de pabo nog wel kunnen halen. Ook wordt waargenomen dat studenten selectief of 'op de proef' de toetsen voor de poort maken. Ze bereiden zich dan voor op een of twee toetsen en stellen de andere toets(en) uit tot het eerste pabo-jaar en maken die voor de poort op de bonnefooi.

De pabo-studenten zelf - met name de mbo'ers - zijn positiever over hun inspanningen voor de poort. Mbo'ers zijn zich voor de poort - in vergelijking met twee jaar geleden - ook vaker goed gaan voorbereiden op de toelating; bijna tachtig procent van de mbo'ers geeft nu aan zich redelijk tot (zeer) goed voor te bereiden en het grote merendeel (85%) maakt ook alle drie de toetsen (of vult - als alternatief - een portfolio in voor de drie zaakvakken, zie hierna). Bij havisten zien we eind 2025 dat ze zich minder goed voorbereiden dan de mbo'ers (52% van de havisten bereidde zich hooguit redelijk voor, bijna twee keer zoveel als bij de mbo'ers). Ook zijn de havisten zich in vergelijking tot twee jaar terug gemiddeld juist wat *minder* goed gaan voorbereiden, zo blijkt uit de resultaten van de enquêtes onder studenten eind 2023 en eind 2025.

Mbo-keuzedeel 'Vorbereiding pabo' biedt directe toelating voor een deel van de mbo'ers

Vanaf september 2024 bieden alle mbo-scholen via het *keuzedeel Vorbereiding pabo* de mogelijkheid om te voldoen aan de toelatingseisen; hiervoor is een landelijk kader ontwikkeld. Het keuzedeel bevat een toetsing op basis van een *portfolio* dat de mbo-student per vak vult met opdrachten en toetsen. Als dat voldoende scoort, voldoet de student voor dat vak aan de toelatingseisen. Voordeel voor mbo'ers is dat deze route een regulier onderdeel is van hun opleiding, en dat ze dus niet in eigen tijd meerkeuzetoetsen hoeven voor te bereiden. Door geïnterviewden bij de pabo's wordt de impact hiervan positief gewaardeerd, al verschilt de impact op de instroom per pabo. Op sommige pabo's is het aantal voorwaardelijk toegelaten mbo'ers merkbaar verkleind. Het keuzedeel heeft echter (nog) geen impact op de hele instroom van mbo'ers, vanwege het volgende:

1. De toetsing op basis van een portfolio is in 2024/25 geïmplementeerd op alle mbo-scholen via het keuzedeel. Mbo'ers die in dat jaar startten, stromen meestal pas in 2026/27 door naar de pabo (het keuzedeel bestrijkt vanwege de omvang - 480 sbu - twee studie jaren in het mbo).
2. Instromers aan de pabo die eerst werkervaring hebben opgedaan, zoals met name in de deeltijd pabo het geval is, kunnen het keuzedeel nog niet gevolgd hebben.
3. Mbo-opleidingen roosteren keuzedelen vaak verschillend in. Studenten in opleidingen die niet direct aansluiten op de pabo, kunnen het keuzedeel Voorbereiding pabo hierdoor vaak niet volgen.
4. Sommige pabo's zitten in een regio met mbo-scholen die niet (allemaal) het keuzedeel aanbieden.
5. Doordat het keuzedeel al start voor het laatste mbo-jaar, moeten mbo'ers relatief vroeg beslissen over hun belangstelling voor de pabo.

In de interviews met pabo's is gewezen op enkele ontwikkelpunten. Geïnterviewden ervaren ten eerste nog verschillen in de aanpak en de kwaliteit van portfolio's tussen mbo-scholen². Ook vinden vakdocenten van de pabo's dat onvoldoende is geborgd dat alle kennisthema's voor de zaakvakken aandacht krijgen³. Daardoor zien vakdocenten regulier toegelaten mbo'ers die toch een smalle kennisbasis hebben. *Positief* aan het keuzedeel vindt men dat studenten actief met de stof omgaan en dat kennis daardoor vaak beter blijft hangen. Positief is ook dat de mbo'ers in het keuzedeel leren werken en denken op een manier die aan de pabo gebruikelijk is. Ten slotte vinden geïnterviewden het positief dat vanwege het keuzedeel de samenwerking tussen de pabo en het mbo is verbeterd.

Toelatingseisen vormen drempel voor sommige aspirant studenten

Uit de studentenenquête blijkt dat een klein deel van de respondenten de pabo wel heeft overwogen, maar toch niet met de pabo is gestart. Driekwart van de mbo-studenten en de helft van de havisten in deze groep meldde eind 2025 dat de toelatingstoetsen meespeelden bij hun besluit om niet aan de pabo te starten. Uit de enquête blijkt dat de meeste zittende pabo-studenten ook denken dat er minder mensen voor de pabo kiezen vanwege de toelatingstoetsen (mbo'ers: 80%, havisten: 63%, vwo'ers: 45%). Die aandelen zijn iets gedaald in vergelijking met twee jaar eerder.

2 Uit een recente evaluatie van het keuzedeel bleken ook verschillen in het portfolio. Zie: [Keuzedeel voorbereiding pabo: samenwerken aan drempelloos doorstromen vanuit het mbo naar de pabo | Hogeschool Utrecht](#)

3 De student verzamelt in het portfolio bewijslast voor 3 van de 8 kernthema's van Aardrijkskunde, 4 van de 10 tijdvakken van Geschiedenis en 4 van de 10 kernconcepten van N&T. De beoordeling in het portfolio gebeurt op basis van deze selectie; elke student krijgt wel *alle* onderwerpen/thema's aangeboden.

Na de start aan de pabo: ondersteuning en belasting vanwege het experiment

Aandelen voorwaardelijk toegelaten studenten

In studiejaar 2024/25 moest een aanzienlijk deel van de gestarte eerstejaarsstudenten nog aan de toelatingseisen voldoen. Dat betrof gemiddeld voor alle deeltijd en voltijd pabo's samen veertig procent van alle eerstejaars (voltijd: 43%, deeltijd: 31%). Bij mbo'ers betrof dat ongeveer de helft van de instroom (voltijd: 53%, deeltijd: 36%), bij havisten ging het om minder dan de helft (voltijd: 47%, deeltijd: 29%).

Opmerkelijk is dat die aandelen voorwaardelijk toegelaten studenten in de afgelopen twee jaar zijn *gegroeid*, met name bij de havisten. Dat kan mogelijk mede verklaard worden door de minder goede voorbereiding van havisten (t.o.v. twee jaar geleden) op de toelatingstoetsen voor de poort. Bij de mbo'ers is, zoals aangegeven, een kanttekening dat de impact van de drempelloze doorstroom vanuit het mbo-keuzedeel 'Voorbereiding pabo' nog niet vol kan doorwerken op de aandelen voorwaardelijk toegelaten studenten, doordat er een vertraging in die impact zit. In het laatste meetjaar is bij de mbo'ers het aandeel voorwaardelijk toegelaten mbo'ers in de voltijd pabo wel al licht gedaald (van 57% naar 53%) terwijl het bij havisten nog steeg (van 43% naar 47%).

Afspraken met voorwaardelijk toegelaten studenten

Uit de interviews met pabo's blijkt dat met een voorwaardelijk toegelaten student doorgaans snel na de start van de pabo wordt besproken hoe die student alsnog aan de toelatingseisen wil gaan voldoen. In dat gesprek tussen student en studietoelatingcoördinator wordt ook het eventuele ondersteuningsprogramma en/of portfolio-modaliteit die de pabo biedt aan voorwaardelijk toegelaten studenten, toegelicht. Ook wordt het belang van het (snel) voldoen aan de toelatingseisen nog eens benadrukt. Dat is doorgaans maatwerk; soms ligt de focus op het snel behalen van alle toetsen, zodat die student zich snel op het reguliere pabo-programma kan focussen. In andere gevallen, met name bij mbo'ers die nog voor drie vakken moeten voldoen aan de toelatingseisen, kan een over het jaar gespreide aanpak beter passen. Sommige pabo's sturen er expliciet op dat alle studenten na het eerste semester al voldoen aan alle toelatingseisen, zodat de focus in de hele groep op het reguliere curriculum kan liggen. Studenten zijn hierin echter niet dwingend te sturen. Veel pabo's melden dat ze weliswaar in de studentbegeleiding benadrukken om met een goede planning en liefst zo snel mogelijk aan de toelatingseisen te voldoen, maar dat dit toch vaak niet goed landt bij de studenten. Ook in het eerste jaar is er uitstelgedrag en slokken alle overige indrukken die studenten in het eerste pabo-jaar opdoen veel aandacht op. De enquêteresultaten 2025 laten verder zien dat het gesprek na de start van de pabo tussen de voorwaardelijk toegelaten student en diens studietoelatingcoördinator vooral bij de mbo'ers vrij vaak (in 20% van die gesprekken) en ook duidelijk vaker dan twee jaar geleden leidt tot een besluit bij de student om te switchen of te stoppen met de pabo. Als dat een moeizaam traject in het 1e jaar - met uiteindelijk alsnog uitval - kan voorkomen, is dat positief te duiden.

Ondersteuningsprogramma van pabo's in het eerste studiejaar

De meeste - maar niet alle - pabo's bieden in het eerste jaar een ondersteuningsprogramma voor de voorwaardelijk toegelaten studenten, meestal bestaande uit wekelijkse ondersteuningsuren in blokken van enkele/meerdere weken, die begeleid worden door vakdocenten van de pabo. Het aantal aangeboden groepslessen varieert behoorlijk, van drie keer een uur tot meer dan tien bijeenkomsten van enkele uren per vak. Deelname daaraan is vrijwillig voor studenten die kiezen voor de meerkeuzetoetsen. In combinatie met de omstandigheid dat de ondersteuningsuren doorgaans in de 'randen van de dag' liggen, is de deelname daaraan vaak heel laag (tot minder dan 10%). Sommige pabo's melden een hogere aanwezigheid, tot aan tachtig procent. Ook op dit punt verschillen pabo's onderling.

Ook pabo's kunnen studenten de keuze geven om in het eerste pabojaar met een portfolio-toetsing aan de toelatingseisen te voldoen. Ongeveer een kwart van de pabo's biedt die mogelijkheid; hoofdzaken om dat níét te doen, is dat dit van de pabo een extra ondersteuningsprogramma en dus extra kosten vergt. Bij de portfolio-modaliteit is de opkomst bij bijeenkomsten doorgaans veel beter (80-100%) en vaak ook semi-verplicht; in het algemeen is het succesvol afronden van een portfolio ook niet goed mogelijk zonder een minimale aanwezigheid bij het ondersteuningsprogramma. Bij de pabo's die deze route bieden, kiest ruwweg gemiddeld de helft van de studenten (25-85%) voor het portfolio; soms wordt gemeld dat mbo'ers vaker dan havisten voor het portfolio kiezen, waarbij is gemeld dat theoretische meerkeuzetoetsen minder geschikt zijn voor mbo'ers dan het meer op praktijkvaardigheden aansluitende portfolio.

Extra belasting voor eerstejaarsstudenten vanwege het experiment is groot

Bijna alle voorwaardelijk toegelaten studenten meldden dat de toelatingseisen hen extra stress bezorgen en de meerderheid (mbo'ers 71%, havisten 57%) meldt studievertraging te ervaren doordat ze zich moesten voorbereiden op de toelatingseisen. Ook zien voorwaardelijk toegelaten mbo'ers vrij vaak (havisten duidelijk minder vaak) een afstand tussen zichzelf en studenten die al regulier toegelaten zijn. Dit betreft de resultaten eind 2023⁴; in de recente interviews met pabo's worden op deze punten de gevoelens bij de voorwaardelijk toegelaten studenten breed herkend. Volgens geïnterviewden staat ook het studieplezier van voorwaardelijk toegelaten studenten onder druk en kan daardoor de motivatie voor de pabo afnemen. Dit geldt versterkt voor mbo'ers die nog voor drie vakken aan de toelatingseisen moeten voldoen.

4 Data voor 2025 is op deze punten door een technisch probleem niet beschikbaar.

Extra belasting voor pabo's vanwege het experiment

Het experiment levert ook voor de pabo's naar eigen zeggen veel extra werk op, vanwege de extra voorlichting over de toelating die nodig is en met name de extra tijd die nodig is voor administratie, interne afstemming, de ondersteuningsprogramma's en de individuele begeleiding van voorwaardelijk toegelaten studenten. Pabo's melden dat vooral bijzondere gevallen aan het einde van het eerste studiejaar veel tijd kosten aan administratie. Een deel van de pabo's meldt anderzijds dat de eigen interne systemen nu beter op de toelatingseisen zijn ingericht, wat weer tijd scheelt.

Per saldo ervaren geïnterviewde pabo's de extra belasting als gevolg van het experiment vaak als groot. Dat kwam in de eerste experimentjaren ook doordat in de beleving van pabo's de regels veranderden. Hierdoor verwachtten sommige geïnterviewden in 2024 dat vanwege die tijdelijke aanloopproblemen de belasting in de komende jaren zou kunnen dalen. Dat is - volgens de voortgangsverslagen - nog niet helemaal uitgekomen. Ook in 2026 melden pabo's in de interviews veranderingen, onduidelijkheden en bijzondere gevallen die tot extra communicatie en werk kunnen leiden. Slechts enkele pabo's melden in 2026 dat ze merken dat de extra belasting bij hen is gedaald (overwegend doordat de eigen systemen handiger zijn ingericht); de meeste pabo's zien geen verschil, en ongeveer een derde deel zegt er juist (wat) *meer* tijd aan kwijt te zijn. Als we echter kijken naar de concreet opgegeven uren voor administratie, organisatie en voor communicatie in 2024 en 2026, dan blijkt dat gemiddeld gezien de extra ureninzet vanwege het experiment wel is *gedaald*, van 330 uren in 2024 naar 245 uren in 2026. Achter deze gemiddelden zitten grote verschillen, met name bij de uren voor administratie en organisatie. Die tellen gemiddeld op tot 215 uren, maar bij de grootste groep pabo's (17) is dat gemiddeld maar 50 uren. Zeven andere pabo's geven relatief veel uren op. Daarachter zitten onder meer ook verschillen in omvang van pabo's.

Ureninzet ondersteuningsprogramma

De ureninzet voor het ondersteuningsprogramma is sterk afhankelijk van de ondersteuning die elke pabo aanbiedt, maar verschilt minder dan de uren voor administratie en communicatie tussen pabo's. Een handvol pabo's biedt voor de voorbereiding op de meerkeuzetoetsen geen eigen ondersteuningslessen. Alle pabo's melden wel dat vakdocenten buiten reguliere lestijd nog veel tijd kwijt zijn aan individuele vragen van voorwaardelijk toegelaten studenten. De pabo's die wel een ondersteuningsprogramma aanbieden, zijn daar per vak meestal enkele tientallen uren aan kwijt. Als de pabo in het eerste jaar (ook) een portfolio-route verzorgt voor voorwaardelijk toegelaten studenten, dan vergt dat minimaal een vergelijkbaar aantal begeleidingsuren. In totaal kan het dan voor de drie vakken tezamen gaan om grosso modo vijftig tot tweehonderd docenturen. Pabo's krijgen hiervoor geen aanvullende bekostiging en moeten de extra uren uit eigen middelen bekostigen. Bij het al dan niet aanbieden van (meer) ondersteuning en van de portfolio-route, is dit een belangrijke overweging binnen pabo's.

Gevolgen voor de zaakvakken binnen de pabo

Van 2015 tot 2022 (de start van het experiment) was er de situatie dat alle eerstejaars pabo-studenten vooraf hadden aangetoond over voldoende kennis van de zaakvakken te beschikken. De meeste pabo's hebben daarom na 2015 de inhoudelijke kennis van de zaakvakken en de toetsing daarvan (grotendeels) uit het curriculum geschrapt; daardoor kunnen pabo's in het curriculum bij de vakken meer accent leggen op vakdidactiek en lesaanpakken. Dat was ook het doel van de toelatingseisen (kennisverschillen bij studenten verminderen en hierdoor tijd vrijspelen in het curriculum). Pabo's verschillen daar wel in; sommigen zijn meer dan anderen vakkennis blijven aanbieden en toetsen binnen het reguliere curriculum.

Bij de vakdocenten binnen de pabo's is er een wisselend beeld van de impact van het experiment op hoe de zaakvakken (kunnen) worden gegeven binnen de pabo. Zij zien dat met het experiment het gemiddelde kennisniveau bij studenten is gedaald, maar ze zagen voor het experiment ook al verschillen in kennisniveau in de klas. Vakdocenten vinden vaak dat 'toetskennis' nog niet betekent dat een student beschikt over echt levende, parate kennis. In dit verband vinden sommige geïnterviewde vakdocenten dat de studenten die bezig zijn of waren met een portfolio, beter beklijvende kennis verwerven dan anderen, doordat ze actiever met de kennis werken. Vakdocenten bemerken bij die studenten vaak wel een smallere kennisbasis. In de klas merken de geïnterviewde vakdocenten meestal weinig van verschillen tussen studenten. Vaak is opgemerkt dat verschillen *binnen* groepen studenten groter zijn dan *tussen* groepen studenten. Soms werd opgemerkt dat - doordat het reguliere pabo-curriculum bij die pabo in het eerste jaar wel behoorlijk wat inhoudelijke kennis vraagt - het lastig is dat er kennisverschillen zijn tussen studenten. Die vakdocenten melden dat het eigenlijk te laat is als die kennisverschillen pas aan het einde van jaar 1 zijn weggewerkt. Vaak is dat echter veel minder of geen knelpunt genoemd, doordat het nu in de pabo-lessen zelden expliciet over de inhoud gaat en met name gaat over vakdidactiek en didactische werkvormen. In die werkvormen kunnen juist bijvoorbeeld studenten die van de mbo-opleiding Onderwijsassistent komen, goed zijn.

De meeste geënquêteerde *studenten* zelf merken weinig van verschillen in de klas tussen studenten die wel of niet voorwaardelijk toegelaten zijn.

Impact op stages is gering

Uit zowel de studentenenquête als de interviews in 2023/24 en 2025/26 blijkt dat de impact van het experiment op stages van studenten verwaarloosbaar is. Als er al aandacht is voor de zaakvakken tijdens stages in het eerste jaar, dan ligt het accent op de lesaanpak en is inhoudelijke kennis nog niet van belang.

Samenwerking en verschillen tussen pabo's

Binnen het landelijk overleg van de pabo's (LOBO) is het experiment een terugkerend bespreekpunt en binnen clusters van pabo's (regionaal of qua denominatie) wordt samengewerkt en uitgewisseld. Per saldo vinden geïnterviewden dat afzonderlijke pabo's hun eigen pad belopen en verschillende mogelijkheden bieden aan hun studenten wat betreft ondersteuning en toetsing (zoals wel/geen portfolio).

Impact van het experiment op de instroom en de uitval

Instroom en uitval: ervaringen van pabo's

Kernvraag voor de pabo's was en is wat de impact is van het experiment op de instroom en de uitval van studenten bij pabo's. De meeste geïnterviewden stellen dat - vanwege het experiment - de instroom van studenten is gestegen, maar dat het *risico* op uitval ook is gestegen. Bij veel stoppers of switchers zien geïnterviewden dat er ook veel andere overwegingen dan de toelatingseisen speelden, maar dat bij een deel van deze studenten de extra druk om te voldoen aan de toelatingseisen vermoedelijk wel invloed had op de beslissing om te stoppen met de pabo. Echter, bij de pabo's is de groep studenten die *enkel* vanwege het niet voldoen aan de toelatingseisen moet stoppen met de pabo, klein te noemen; meestal gaat het niet kunnen voldoen aan de toelatingseisen samen met *andere* studie- en motivatieproblemen. De kleine groep (hooguit een handvol) die enkel vanwege de toelatingseisen moet stoppen en verder wel voldoet aan de bevorderingsnorm naar het tweede pabo-jaar, wordt wel vaak 'schrijnend' gevonden, waarbij het moeten stoppen wordt betreurd als de student wel geschikt lijkt voor het leraarberoep.

Instroom en uitval: landelijke data

Op grond van landelijke data kan worden vastgesteld dat de pabo's samen het qua instroom *verhoudingsgewijs* circa een *kwart beter* deden dan het overig hbo in de periode 2022/23 - 2024/25, waarbij ongeveer de helft van die inhaalslag in het eerste experimentjaar zit. In absolute aantallen is de totale pabo-instroom gegroeid van 7.669 in 2021/22 naar 7.778 in 2022/23 en uiteindelijk 8.511 in 2025/26. In het eerste experimentjaar zat de groei in absolute aantallen vooral bij de *voltijd* pabo (van 5.296 naar 5.673, +7%); daarentegen daalde de instroom in de *deeltijd* pabo in het eerste experimentjaar, van 2.373 naar 2.105. Als we nader kijken naar vooropleiding, dan is de pabo na de start van het experiment vooral relatief aantrekkelijker geworden voor mbo'ers, met name voor studenten die direct vanuit mbo naar hbo gaan. Daarbij is echter ook duidelijk dat - zoals in de interviews werd aangegeven - naast het experiment ook andere factoren en toeval de jaarlijkse instroom aan afzonderlijke pabo's bepalen. Voor afzonderlijke pabo's is er hierdoor geen consistent effect van het experiment op de instroom zichtbaar; de instroom fluctueert per jaar en wisselt tussen pabo's.

Positief is verder dat het *eerstejaars rendement* landelijk beperkt daalde na de start van het experiment, en na enkele jaren weer vrijwel op het niveau van voor het experiment lag. Dat patroon is grosso modo bij zowel mbo'ers als havisten, en zowel bij de voltijd als de deeltijd/duale pabo zichtbaar. Dit geeft aan dat de belasting van voorwaardelijk toegelaten studenten weliswaar is

toegenomen, en daarmee ook het risico op uitval, maar dat per saldo de voor de pabo gemotiveerde studenten wel vrij onveranderd blijven doorstromen naar het tweede pabo-jaar. Per afzonderlijke pabo is er hierbij opnieuw een wisselend beeld.

Het macro beeld van *relatief meer instroom* plus ongeveer een *gelijk rendement* betekent per saldo dat voor de pabo's samen er een positief beeld resulteert van het aantal studenten in het 2^e studiejaar. Kanttekening is hierbij dat tijdens de interviews met pabo's is ingebracht dat sommige studenten vanwege de inspanningen die de toelatingseisen in het eerste pabo-jaar vergden, in jaar 2 met een achterstand in het reguliere pabo-programma starten. Niet uit te sluiten is dat een deel van deze studenten de achterstand behoudt en motivatie- en/of studieproblemen krijgt en na het eerste pabo-jaar alsnog uitvalt. Dat kon in dit onderzoek nog niet onderzocht worden; cijfers over het *diplomarendement* zijn op z'n vroegst vanaf september 2026 beschikbaar, voor de eerste cohorten in het experiment (instroom 2022/23).

Geen effect op de instroom van studenten met een migratieachtergrond zichtbaar

Het doel van het experiment was ook te onderzoeken of het experiment bijdraagt aan de instroom op de pabo's van studenten met een migratieachtergrond. Belangrijk negatief punt is dat dit niet het geval is. Dat is een belangrijk punt omdat in de evaluatie van de bijzondere, nadere toelatingseisen in 2019 is geconcludeerd dat de toelatingseisen vooral nadelig waren voor de instroom aan de pabo van studenten met een migratieachtergrond. In 2015 daalde het aandeel pabo-instromers met een niet Europese herkomst dan ook flink (van 9 naar 5%), terwijl dat aandeel in het overige hbo gelijk bleef. In de jaren na 2015 - en óók na start van het experiment - bleef op dit punt de relatieve achterstand van de pabo's op het overige hbo intact; het aandeel eerstejaars met een niet Europese achtergrond steeg bij de pabo's de afgelopen paar jaar weliswaar, maar deed dat ook in het overige hbo.

Het vervolg na het experiment

Opinies over de toelating bij pabo-studenten

De enquêteresultaten bij studenten toonden in 2023 dat de grootste groep respondenten geen voorstander was van toelatingseisen (behalve de vwo-ers). Als die er toch waren, dan hadden de bevroagde studenten meestal een voorkeur voor een voorwaardelijke toelating. Dat beeld is in 2025 wat verschoven naar voorstanders van toelatingseisen. Over het algemeen kan geconcludeerd worden dat nu de grootste groep studenten de toelatingseisen steunt, wel bijna altijd in combinatie met een voorwaardelijke toelating. Slechts een kleine minderheid vindt dat er alleen studenten zouden moeten worden toegelaten tot de pabo die vooraf alle vereiste toetsen hebben gehaald. Bij mbo'ers (32%) en ook wel havisten (19%) zijn er ook tegenstanders van toelatingseisen, maar die groepen zijn betrekkelijk klein en ook gekrompen. Een meerderheid van de studenten denkt wel dat vanwege de toelatingseisen - ook met een voorwaardelijke toelating - er minder mensen voor de pabo kiezen dan zou kunnen. Anderzijds vindt een substantieel deel van de pabo-studenten dat toelatingseisen positief zijn voor het *imago* van de pabo (mbo'ers: 33%, havisten: 41%, vwo'ers: 62%) en vinden studenten - nog wat vaker - dat toelatingseisen goed zijn voor het *pabo-niveau*

(mbo'ers: 39%, havisten: 52%, vwo'ers: 68%). Deze resultaten zijn vergelijkbaar met twee jaar eerder.

Vervolg van het experiment: voorkeuren bij pabo's

Bij de pabo's overheerste er bij de *start* van het experiment in 2022 een gemengd gevoel. Enerzijds bood het experiment volgens veel betrokkenen uitzicht op extra instroom aan de pabo vanwege de versoepelde toelating. Anderzijds was er vrees voor een daling van het kennisniveau bij studenten, een verzwaring van het 1e studiejaar doordat studenten alsnog toetsen moesten halen en voor extra uitval in het 1e jaar. Ook waren er zorgen dat de pabo extra werk kreeg met het experiment (administratie en begeleiding van studenten die nog moeten voldoen aan de toelatingseisen). Per saldo stonden veel pabo's bij de start wel *positief* tegenover het experiment, met als belangrijkste doel meer studenten toelaten.

Bij de reacties in 2024 op het experiment speelde sterk mee dat toen nog weinig impact op de instroom voor pabo's zichtbaar was. Anderzijds zagen geïnterviewden toen dat het experiment wel leidde tot extra stress en belasting voor studenten en extra werk voor de pabo zelf. Hierdoor was er bij de meeste geïnterviewden in 2024 weinig enthousiasme voor het experiment en zag een klein deel liever helemaal geen toelatingseisen, omdat die niet goed borgen dat de vakinhoudelijke kennis er ook echt is (en blijft). Zij gaven er de voorkeur aan om de pabo weer verantwoordelijk te maken voor de kennis van pabo-studenten.

In 2026 wisselen de standpunten per pabo en per geïnterviewde nog steeds, maar zijn in de interviews de opinies per saldo wel verschoven richting steun voor voortzetting van het experiment. Het experiment heeft volgens geïnterviewden nog steeds belangrijke nadelen: het leidt tot meer werk voor de pabo, tot een verzwaring van het eerste studiejaar, tot onzekerheden en stress bij de studenten en tot een daling van het kennisniveau bij instromende studenten. Positief wordt vooral gevonden dat voor een deel van de studenten en voor late beslissers/late inschrijvers aan de pabo minder drempels worden opgeworpen; die groepen zouden in het geval van strikte toelatingseisen niet kunnen of willen starten. Pabo's ervaren hierdoor dat het experiment gunstig is voor de toegankelijkheid. Het risico op uitval is daarbij volgens de geïnterviewde pabo's wel gestegen, doordat studenten meer stress en werkdruk ervaren. Het eerstejaarsrendement is - na een dip in de eerste experimentjaren - echter ongeveer gelijk gebleven. Pabo's laten in 2026 verder ook meewegen dat het mbo-keuzedeel 'Voorbereiding pabo' - met de drempelloze instroom aan de pabo - een verlagend effect heeft (en mogelijk nog meer gaat hebben) op de aantallen voorwaardelijk toegelaten mbo'ers en dat een terugkeer naar strikte toelatingseisen voor de poort een groot risico in zich draagt van een daling van de instroom aan de pabo's. Er is behoefte aan rust, met stabiele toelatingsregels.

Wel blijven extra druk op, en het motiveren van aspirant studenten om zich goed op de toetsen voor te bereiden (ondersteund door een intensiever begeleidingsprogramma en een optimale voorbereiding in het mbo) nodig om de voorwaardelijke toelating te optimaliseren, zo stellen de pabo's. Daarnaast noemen geïnterviewden het wenselijk dat de administratieve belasting van

pabo's als gevolg van het experiment afneemt. Ook anno 2026 vinden pabo's dat ze te veel tijd kwijt zijn aan administratie en regel rondom het experiment, mede doordat de informatiestromen rondom de toetsing omslachtig worden gevonden. Verder is vaak opgemerkt dat, ongeacht hoe de toelating in de toekomst geregeld wordt, de nauwe samenwerking met het mbo die als gevolg van de toelatingstoetsen is ontstaan in elk geval behouden en waar mogelijk verder verbeterd moet worden.

Reacties van landelijke stakeholders

In de eindfase van dit onderzoek kregen landelijke stakeholders de gelegenheid om feedback op het experiment te geven. Daarvan maakten JOB, de AOb, de MBO Raad samen met enkele mbo-instellingen, de NRTO samen met een niet-bekostigde pabo, de Vereniging Hogescholen, 10voordeleraar en het landelijk overleg van pabo's (LOBO) gebruik. Van deze organisaties maken AOb en LOBO ook deel uit van de begeleidingscommissie voor dit onderzoek.

In de reflecties is aangevoerd dat het experiment er mede kwam om de kansengelijkheid te bevorderen en geen onnodige drempels op te werpen voor de pabo; een terugkeer naar strikte toelatingseisen heeft als groot risico dat de instroom aan de pabo weer daalt. Het keuzedeel 'Voorbereiding pabo' wordt voor mbo'ers gezien als een belangrijke aanvulling op de toegankelijkheid van de pabo. Vanuit het mbo is aangegeven dat het studiesucces van mbo'ers aan de pabo - meer dan van inhoudelijke kennis - vooral afhangt van andere (studie)vaardigheden. Die studievaardigheden worden in het keuzedeel ook ontwikkeld en dat biedt voor mbo'ers een grotere meerwaarde dan theoretische kennistoetsen.

Anderzijds leiden de stress en druk die veel voorwaardelijk toegelaten studenten in het eerste pabo-jaar ervaren, bij de landelijke partijen wel tot flinke vraagtekens bij het experiment; alle mogelijkheden om die stress te verminderen zijn daarom welkom. Daarbij is ook gewezen op het belang van een betere selectie; van het keuzedeel 'Voorbereiding pabo' is bekend dat een deel van de deelnemers daarin ontdekt dat de pabo toch niet de geschikte opleiding voor hen is. In de voorlichting aan andere aspirant studenten, met name kandidaten die nog drie toetsen hebben openstaan, zou meer nadruk kunnen liggen op de implicaties hiervan en de vraag of de pabo daarmee wel het meest passende traject is. Hierbij speelt mee dat in de interviews met pabo's vaak is ingebracht dat de studenten die in het eerste pabo-jaar veel moeite hebben met de toelatingseisen, ook vaker dan anderen studie- en motivatieproblemen hebben in het reguliere pabo-curriculum. Verder is meermaals ingebracht dat opties om ook *havisten* drempelloos in te laten stromen via een passend profiel of aanbod op de havo, belangrijk zijn. Vanuit de hoek van private opleiders is men overwegend positief over het experiment. Een private pabo - die ook studenten voorwaardelijk blijkt toe te laten - meldt dat de impact op werkdruk en stress bij hun studenten laag is; door de ervaring en kennis die de merendeels volwassen studenten al hebben, is het behalen van de toetsen meestal geen probleem. De impact op de eigen organisatie wordt hanteerbaar gevonden. Terugkeer naar strikte toelatingseisen zou volgens deze reactie de instroom onnodig beperken.

Slotbeschouwing: hoe nu verder

De bevindingen zijn samenvattend te vertalen naar de hoofdelementen die - op grond van de experimentregeling - met het experiment onderzocht moesten worden, namelijk:

1. *Is de toegankelijkheid van de pabo verbeterd?* Het antwoord daarop is ja. De pabo trekt, sinds het experiment, binnen het hbo relatief gezien aanzienlijk meer (een kwart) studenten. Kanttekening is dat de relatieve stijging van de instroom niet eenduidig en exclusief aan het experiment is toe te schrijven. Ook blijft de toegankelijkheid van de pabo voor studenten met een niet Europese herkomst een aandachtspunt.

2. *Welk effect is er op de studievoortgang en op de belasting van studenten en van pabo's?* De belasting van studenten en van pabo's zijn bijzondere punten in deze evaluatie. De toelatingseisen kwamen er in 2015 immers (mede) om inhoudelijke kennis te borgen bij de start van de pabo, zodat daaraan in het curriculum geen aandacht besteed hoefde te worden, en het pabo-programma kon worden *verlicht*. Voor de regulier toegelaten studenten klopt dat ook wel. Maar voor bijna de helft van alle eerstejaars - de voorwaardelijk toegelaten studenten - klopt dat niet. Hun programma is met het experiment juist zwaarder geworden, door de extra stress en werkdruk die het alsnog voldoen aan de toelatingseisen in het eerste studiejaar geeft. Dit blijft echter zonder grote gevolgen voor de studievoortgang en het eerstejaarsrendement; de voor de pabo geschikte en gemotiveerde studenten blijken vaak wel in staat om het eerste jaar door te komen. Aannemelijk is hierdoor – en dit is bevestigd in de interviews - dat studenten die voor de poort of in het eerste studiejaar moeite hebben om te voldoen aan de toelatingseisen, vaker dan anderen ook algemene studie- en motivatieproblemen ervaren, en zonder de toelatingseisen ook vaker zouden uitvallen dan andere studenten.

Ook voor de pabo's zelf heeft het experiment geen verlichting opgeleverd; zij zijn een substantieel aantal uren kwijt aan extra organisatie en administratie en voorlichting, en zij bieden bovendien nog steeds vaak vakken aan voor de voorwaardelijk toegelaten studenten, maar dan extra-curriculair, met extra kosten voor de pabo. Wel is de belasting in uren wat gedaald na 2024 en wisselt die tussen pabo's. Belangrijke opmerking hierbij is dat pabo's niet worden gecompenseerd voor hun extra inspanningen ten behoeve van de administratie en de ondersteuning van voorwaardelijk toegelaten studenten.

In de evaluatie zijn voorts geen duidelijke signalen dat de voorwaardelijke toelating de *kwaliteit* van pabo-gediplomeerden vermindert in vergelijking tot de jaren voor het experiment. Kennisverschillen bij de start in het eerste jaar zijn weliswaar toegenomen, maar mede door de toetsing aan het einde van jaar 1 kunnen die gedurende de pabo-opleiding verder verkleinen. Vanuit pabo's is vaker aangevoerd dat de (schaarse) 'schrijnende' gevallen in het experiment juist de (per pabo hooguit handvol) studenten betreffen die het niet lukt om in hun eerste pabo-jaar aan alle toelatingseisen te voldoen, maar die volgens de pabo wel geschikt zijn voor het leraarberoep en ook voldoen aan de doorstroomnorm voor het tweede jaar. Dit geeft aan dat pabo's eerder

vrezen dat de toelatingseisen geschikte leerkrachten *tegenhouden* dan dat er zorgen zijn over een afnemende kwaliteit van afgestudeerden vanwege het experiment.

Alles overwegende zou - ook gelet op de gegroeide steun bij studenten en pabo's voor het experiment - het experiment voortgezet kunnen worden. Het is dan wel sterk wenselijk om de negatieve impact van het experiment op de pabo's en de eerstejaars studenten waar mogelijk te verminderen. Het lijkt er op dat de huidige situatie te veel tussen twee andere situaties invalt: namelijk de situatie voor 2015 waarin de pabo's verantwoordelijk waren voor de kennis van de zaakvakken bij al hun studenten, en de situatie tussen 2015 en 2022 waarin studenten primair zelf verantwoordelijk waren voor hun vakkennis voor de start aan de pabo. De huidige situatie is noch zuiver het een noch zuiver het ander, waarbij wel velen onder grote druk lijken te staan. Dat lijkt mede te liggen aan halve keuzes: wie is of voelt zich nu echt verantwoordelijk voor het voldoen aan de toelatingseisen voor of in het 1^e pabo-jaar; de student of de pabo of de mbo-school of de havo?

Dit resulteert in de aanbeveling om het *experiment voort te zetten*, met enkele belangrijke aanvullingen:

- Maak het administratieve proces en de administratieve systemen rond de toelatingseisen zo simpel en inzichtelijk mogelijk voor pabo's, en organiseer dat rond de pabo als spilpunt.
- Compenseer pabo's in de rijksbesteding voor hun extra inzet vanwege de voorwaardelijke toelating in het eerste jaar en leg heldere verantwoordelijkheden en taken daarvoor vast. Nu biedt de ene pabo een ondersteunend programma én een portfolio-modaliteit in het eerste jaar, en een andere pabo niets. Een portfolio-modaliteit in het eerste pabo-jaar kan voor meer studenten dan nu het geval is een geschikte route zijn. Daarbij speelt mee dat een portfolio voor de zaakvakken ook meer in het algemeen een bijdrage kan leveren aan het studiesucces en de binding met de pabo, door de nadruk die daarin ligt op studievaardigheden die in de hele pabo van belang zijn. Het is daarom raadzaam om pabo's te faciliteren een portfolio-modaliteit voor hun voorwaardelijk toegelaten studenten te verzorgen, waarbij de keuze voor toelating via meerkeuzetoetsen kan blijven.
- Blijf investeren in uniforme, goede, alle kennisthema's afdekkende, onderling vergelijkbare en voor zoveel mogelijk mbo-studenten toegankelijke mbo-keuzedelen 'Voorbereiding pabo'.
- Havisten zijn binnen de groep voorwaardelijk toegelaten studenten een gegroeid probleem: ze zijn zich minder goed op de toelating gaan voorbereiden en moeten vaker in het 1^e pabo-jaar nog aan de toelatingseisen voldoen. Voor een deel van die havisten is dat niet zo'n probleem, maar het is aan te bevelen om zowel voor de poort als na de poort te zoeken naar specifieke manieren om havisten beter en vaker (laagdrempelig) op de toelatingseisen voor te bereiden, zoals met toegesneden zomercursussen of extra programma's die zij op de havo kunnen volgen, waarbij onderzocht kan worden hoe ook havisten vaker drempelloos kunnen instromen aan de pabo.

- Investeer extra in een goede voorselectie en studiekeuzeadviezen voor aspirant studenten voor de poort. Studenten die willen beginnen aan de pabo met nog drie openstaande toetsen en al minder dan gemiddelde studievaardigheden en motivatie, zouden beter moeten weten wat de kansen op studiesucces en op negatieve gevolgen (stress, werkdruk) van hun keuze zijn.
- Spreek zo nodig nadere landelijke richtlijnen of voorbeeldcasussen af voor de toepassing van *hardheidsclausules* in de toelatingsregels voor de zeldzame 'schrijnende gevallen' waarvan de pabo zelf vindt dat stoppen met de studie voor die student ongewenst zou zijn.
- Ten slotte, het doel om de pabo toegankelijker te maken voor studenten met een niet Europese herkomst is met het experiment niet bereikt. Het is daarom aan te bevelen om nader te onderzoeken waaraan dat ligt en hoe de pabo wel meer toegankelijk kan worden voor deze studenten.

1 Inleiding en achtergronden

Per september 2015 zijn ‘bijzondere nadere vooropleidingseisen’ ingevoerd voor de pabo (hierna kortweg: de *toelatingseisen*). Voortaan moesten alle aspirant-studenten met een *mbo-diploma* eerst voor een meerkeuzetoets slagen voor de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek (hierna ook wel: de ‘zaakvakken’). Aspirant-studenten met een *havo-diploma* die geen examen hadden gedaan in één van deze drie vakken⁵, moesten eerst voor een toets slagen voor het vak waarin zij geen examen deden. *Vwo-scholieren* die voor de pabo kozen waren onafhankelijk van hun examenvakken vrijgesteld van de toetsen.

Ontstaan toelatingseisen

De toelatingseisen komen voort uit het advies ‘*Een goede basis*’ van de Commissie Kennisbasis Pabo uit 2012. Die commissie had als opdracht een overzicht te maken van de kennis die voor iedere startende leraar minimaal noodzakelijk is. Uitgangspunt voor de commissie waren de veertien kennisbases (naast een generieke basis voor leraarvaardigheden) waarin per gebied de gewenste vakkennis en vakgerelateerde pedagogisch-didactische kennis waren beschreven. De commissie stelde vast dat het geheel aan kennisbases ‘*volstrekt niet*’ binnen de opleiding paste. De Commissie stelde daarom enkele maatregelen voor, waaronder het stellen van eisen aan de kennis van instromende studenten. Hierbij was een overweging dat de verschillen in kennis bij starters aan de pabo groot waren; de kennis van de zaakvakken liep bij eerstejaars studenten uiteen van basisschoolniveau tot eindexamenniveau vwo. De pabo’s moesten deze verschillen overbruggen, wat ten koste ging van de tijd voor andere zaken binnen het curriculum.

Impact en ontvangst van de bijzondere nadere vooropleidingseisen vanaf 2015

Het effect van de strikte toelatingseisen op de instroom aan de pabo was in de eerste jaren groot, met direct vanaf 2015 een forse daling van de instroom in de pabo van met name studenten met een mbo-vooropleiding⁶. Anderzijds nam wel de doorstroom naar het tweede jaar toe; dat compenseerde deels de lagere instroom. Per saldo was er in 2017 ten opzichte van 2014 nog een verschil in de doorstroom naar het tweede studiejaar (voltijd + deeltijd) bij mbo’ers en havisten van in totaal circa 270 studenten (mbo’ers: min 200, havisten: min 70) op een totaal van circa 7000 studenten. In de eerste jaren van de toelatingseisen was dat tekort in jaar 2 van de pabo veel groter (circa 1350 volgens het CPB)⁷. In de jaren daarna groeide de instroom verder, waardoor die in 2021 weer hoger lag dan voor de invoering van de toelatingseisen.

5 Voor natuur & techniek tellen de havo-eindexamenvakken natuurkunde, biologie, natuur en leven & technologie.

6 [Het effect van bijzondere nadere vooropleidingseisen op de pabo \(cpb.nl\)](#) CPB heeft enkel de impact in de beginjaren bekeken.

7 CPB berekent het tekort verfijnder door te werken met een synthetische controlegroep.

In 2019 is ook onderzocht hoe de strikte vooropleidingseisen werden ontvangen⁸. Daaruit bleek dat (aspirant) studenten de toetsing en de voorbereiding daarop overwegend positief beoordeelden. De pabo's vonden dat de voorlichting over de toetsen na enkele jaren overwegend soepel verliep en dat studenten gewend raakten aan de toelatingseisen. Betere communicatie, betere ondersteuning en betere voorbereiding op de toetsen konden volgens de pabo's negatieve effecten van de toelatingseisen op de instroom verminderen. De meeste geïnterviewden bij pabo's zagen ook positieve effecten, met name een hoger kennisniveau bij studenten en minder uitval tijdens de pabo. Ook bij de pabo's steunde per saldo een meerderheid de toelatingseisen. Vaak geuite wens bij de pabo's was dat als de toelatingseisen weer zouden vervallen, aspirant studenten zich wel goed op de pabo bleven voorbereiden.

Experiment met voorwaardelijke toelating

Per 1 september 2022 is het experiment gestart met een voorwaardelijke toelating, met behoud van (uitgestelde) toelatingseisen. In het experiment moeten aspirant studenten nog steeds voorafgaand aan de inschrijving aan de pabo de op hen van toepassing zijnde toetsen maken, maar aspirant studenten die nog niet aan alle kennisvereisten voldoen, kunnen toch starten aan de pabo. Die studenten moeten dan wel uiterlijk aan het einde van het eerste jaar van inschrijving alsnog aan de eisen voldoen. Het experiment beoogt de instroom in de pabo te verhogen, zonder de kwaliteit van de opleiding te verminderen.

Aan het experiment doen *alle bekostigde* pabo's mee. Ook enkele private instituten (LOI samen met NTI en NCOI) bieden de pabo aan. Gebleken is dat ook private opleiders hun studenten voorwaardelijk toelaten. Deze pabo's zijn niet betrokken in het onderzoek. In de eindfase van dit onderzoek is wel - via de Nederlandse Raad voor Training en Opleiding (NRTTO) - gelegenheid gegeven aan de private pabo's om hun ervaringen in het experiment te delen.

Het experiment eindigt op 1 september 2027. ResearchNed evalueerde in opdracht van het Ministerie van OCW de ervaringen in en de effecten van het experiment, waarbij de einddatum van de evaluatie ruim een jaar voor het einde van het experiment is gezet om tijdig besluitvorming over een vervolg op het experiment te kunnen voorbereiden. In juni 2024 verscheen een tussentijdse evaluatie⁹, voor u ligt de eindrapportage.

Ondersteuning voor aspirant-studenten in voorbereiding op de pabo

Om mbo-studenten en havisten voor te bereiden op de pabo is in 2014 het project '*Goed voorbereid naar de pabo*' gestart (www.goedvoorbereidnaardepabo.nl). De ondersteuning bestaat uit leermateriaal voor zelfstudie en bijscholing in de vorm van lessen en andere ondersteunende

8 Casteren, van, W., Cuppen, J., Lodewick, J. & Termorshuizen, T. (2019). *Evaluatie vooropleidingseisen pabo*. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van OCW. Nijmegen: ResearchNed

9 Casteren, van, W., Luyten, E. & Mensvoort, van, C. (2024). Tussenevaluatie Experiment toelatingseisen pabo. Nijmegen: ResearchNed

activiteiten. Sinds invoering van de strikte toelatingseisen in 2016 heeft de website ook een rol in de voorbereiding op de toelatingstoetsen. Om specifiek mbo-studenten in hun mbo-tijd beter voor te bereiden op de pabo en de toelatingseisen, zijn mbo-scholen en pabo's voorts gaan samenwerken in de ontwikkeling van verschillende voorbereidende *keuzedelen*, die vanaf 2018 zijn gebundeld in één keuzedeel '*Voorbereiding pabo*' voor het mbo.

Portfolio als alternatief voor de toelatingstoetsen

Vanaf 2022 is er in diverse regio's aan gewerkt dat mbo-studenten die het mbo-keuzedeel '*Voorbereiding Pabo*' volgen, een alternatieve route voor de landelijke meerkeuzetoetsen kunnen volgen. Daartoe is in het keuzedeel een 'pabo-toetsing' opgenomen op basis van een *portfolio* dat de mbo-student samenstelt met opdrachten en toetsen. Deze aanpak mag per vak gebruikt worden als vervanging voor de landelijke meerkeuzetoetsen, waarna de student toelaatbaar is bij alle pabo's in het land. In de pilots werkten mbo-opleidingen en pabo's samen. Vanaf september 2024 bieden alle mbo-scholen met het keuzedeel '*Voorbereiding Pabo*' de mogelijkheid om via een portfolio te voldoen aan de toelatingseisen. Het landelijk *Project Voorbereiding Pabo* heeft daarvoor enkele kaders aangegeven:

- aan de hand van het portfolio tonen studenten aan de inhoud van de vakken aardrijkskunde, geschiedenis en natuur & techniek op het gestelde niveau te beheersen;
- studenten krijgen begeleiding met vakinhoudelijke lessen, ondersteuning bij het werken aan het portfolio en begeleiding bij het bewaken van hun voortgang en bij hun studievaardigheden;
- na afloop van het keuzedeel voeren studenten een adviesgesprek, waarin ze op grond van de ontwikkeling van hun studievaardigheden advies krijgen over het vervolg van hun studieloopbaan.

Dit keuzedeel is een relatief groot keuzedeel (480 sbu tegenover vaak 240 sbu voor andere keuzedelen), dat doorgaans al start in het 2^e mbo-jaar. Door betrokkenen bij pabo's en in het mbo is aangegeven dat studenten het keuzedeel ook als relatief zwaar ervaren.

Hoe potentieel relevant is de portfolio-route voor de mbo-instroom?

Keuzedelen in het mbo zijn een verplicht onderdeel van de opleiding en in principe vrij kiesbaar. In de praktijk is de keuzeruimte vaak beperkt, voornamelijk door vier factoren:

- (1) De eigen mbo-school biedt het keuzedeel van keuze niet aan. Het keuzedeel '*Voorbereiding pabo*' wordt door veel, maar niet door alle mbo-instellingen aangeboden.
- (2) Er zijn eisen aan de voorkennis die een drempel vormen. Dit lijkt bij het keuzedeel '*Voorbereiding pabo*' geen rol te spelen; er wordt gewerkt aan generieke vaardigheden en kennis.
- (3) De belangrijkste drempel bestaat uit verschillen tussen mbo-opleidingen in de roosterruimte voor keuzedelen. Studenten in opleidingen die niet direct aansluiten op de pabo, kunnen hierdoor het keuzedeel '*Voorbereiding pabo*' vaak niet volgen. Uit de enquêteresultaten

(hoofdstuk 3) blijkt dat ongeveer een derde deel van de mbo-studenten aan de pabo instroomt vanuit een niet direct verwante mbo-opleiding, en dus doorgaans de portfolio-route niet kon volgen.

- (4) Bij het keuzedeel 'Vorbereiding pabo' geldt aanvullend dat het zoals gezegd een groot keuzedeel is dat al kan starten in het 2^e mbo-jaar. Mbo-studenten moeten dan dus al vrij vroeg een idee hebben dat de pabo wat voor hen is.

Voor de actuele instroom is voorts van belang dat een deel van de mbo'ers start aan de *deeltijd* pabo. Ze gaan dan bijvoorbeeld eerst – met het mbo-diploma onderwijsassistent – werken als onderwijsassistent en gaan dan, na enige werkervaring, verder met de pabo. Voor deze studenten bestond de portfolio-route veelal nog niet toen ze de mbo-opleiding volgden. Per saldo is het keuzedeel voorbereiding pabo een interessante route voor de mbo-instromers aan de pabo, maar was een flink deel van de actuele instroom nog wel aangewezen op de meerkeuzetoetsen. Met name voor de instroom aan de deeltijd pabo kan het belang van de portfolioroute de komende jaren nog wel groeien, als ook de instromers in de deeltijd pabo die eerst een tijd gewerkt hebben het keuzedeel hebben kunnen volgen.

Portfolio-toetsing in eerste pabo-jaar

In het *eerste pabo-jaar* kunnen pabo's aan hun voorwaardelijk toegelaten studenten ook de keuze geven tussen de reguliere meerkeuzetoetsen en een portfolio-toetsing om alsnog aan de toelatingseisen te voldoen. Die portfolio-toetsing is verwant met het mbo-keuzedeel 'Vorbereiding pabo', maar is compacter qua opzet. Ongeveer een derde deel van de pabo's biedt de portfolioroute aan hun studenten en biedt dan ook een daarop gericht ondersteuningsprogramma aan. De andere pabo's verwijzen naar de landelijke meerkeuzetoetsen en bieden dan meestal ook een ondersteunend programma met bijspijkerlessen aan. De pabo's die dit zelf niet bieden, verwijzen hun studenten naar de landelijke website *Goed voorbereid naar de pabo*.

1.1 Onderzoeksvragen

Onderstaande vragen zijn leidend voor dit onderzoek.

Proces en inrichting experiment

- Hoe hebben de deelnemende instellingen het besluit in praktijk gebracht, zoals de voorlichting over de inrichting van het experiment, extra curriculaire ondersteuning en de toetsmomenten?
- Hoe hebben instellingen studenten voor en na aanvang van de opleiding voorgelicht over de inrichting van het experiment en de tijdens de opleiding weg te werken deficiënties?
- Hoe wisselen hogescholen de methodes en opbrengsten van de toetsingsaanpak uit?
- Hoe ervaren aspirant-studenten de nieuwe toetsingsaanpak en het wegwerken van eventuele deficiënties?

- Wat is het effect van de informerende functie van de toetsen en hoe wordt deze functie ingezet door de instellingen?

Resultaat/effecten experiment

- In hoeverre blijven studenten zich voorbereiden op de toetsen?
- In welke mate draagt het experiment bij aan de verbetering van de toegankelijkheid van de opleidingen tot leraar basisonderwijs? In hoeverre is de instroom verbeterd ten opzichte van de nulmeting?
- Welk deel van de voorwaardelijk toegelaten studenten lukt het om in het eerste studiejaar de deficiënties weg te werken?
- Welk deel van de voorwaardelijk toegelaten studenten zijn uitgestroomd in of direct na het eerste pabojaar?
- In hoeverre verandert de verhouding tussen het aantal voorwaardelijk toegelaten studenten en het totaal aantal ingeschreven studenten over de jaren?
- Welke effecten heeft het voorwaardelijk toelaten van studenten op de gerichtheid van instellingen en studenten op het reguliere onderwijsprogramma?
- Welke effecten zijn er op de kwaliteit van het onderwijs op de pabo?
- Welke overige, indirecte effecten zijn waarneembaar als gevolg van het experiment?

1.2 Onderzoeksopzet

De monitor en evaluatie bestaat uit zes onderdelen, die hieronder kort zijn toegelicht.

1. Websearch websites instellingen

In het eerste monitorjaar is bij alle pabo's de voorlichting over de toelatingseisen op de website bekeken.

2. Groepsgesprekken met hogescholen

Ten behoeve van de tussenrapportage zijn in 2024 groepsinterviews afgenomen met vertegenwoordigers van vijftien pabo's, waarbij opleidingscoördinatoren en/of eerstejaarscoördinatoren van de pabo-opleidingen, administratief medewerkers en vakdocenten geschiedenis, aardrijkskunde en natuur & techniek) betrokken waren. Ten behoeve van de eindrapportage zijn begin 2026 bij de negen pabo's die in ronde 1 niet zijn gesproken, interviews afgenomen. Twee pabo's zijn in beide rondes geïnterviewd, zodat in 2026 met totaal elf pabo's is gesproken. In 2026 is ook input verkregen van een private opleider die de pabo verzorgt.

3. Vragenlijst (aspirant-)studenten

In dit onderzoek hebben we tweemaal pabo-studenten bij bekostigde instellingen bevraagd over hun ervaringen met de toelating. Eind 2023 is een eerste keer de enquête uitgezet (waarover gerapporteerd werd in 2024) en dit is herhaald aan het einde van 2025. Studenten zijn benaderd via de pabo's die een open link naar het onderzoek hebben doorgezet naar hun eerste- en tweedejaars studenten (inclusief stoppers en switchers) en indien mogelijk ook aan aspirant-studenten die zich wel bij de pabo hebben aangemeld, maar die zich uiteindelijk *niet* hebben ingeschreven. Gebleken is dat de pabo's wisselende mogelijkheden hebben om een link door te mailen aan aspirant-studenten die niet zijn gestart aan de pabo of aan studenten die na inschrijving gestopt zijn met de pabo. Daardoor is de respons bij deze groepen veel lager dan bij de zittende pabo-studenten.

4. Secundaire data analyse instellingsgegevens/voortgangsrapportages pabo's

De deelnemende pabo's leverden in 2024, 2025 en 2026 steeds voor 1 maart een verslag van de voortgang van het experiment op aan het ministerie van OCW. De opzet van dat verslag is afgestemd met ResearchNed en bevat zowel kwantitatieve informatie van alle pabo's over de in- en doorstroom en de studievoortgang van studenten, als ook kwalitatieve informatie over de impact van het experiment op de studenten en op de instelling. De informatie uit deze verslagen is jaarlijks aan ResearchNed overgedragen en geanalyseerd.

5. Secundaire data-analyse DUO- en CBS-data

Naast het cijfermateriaal afkomstig van de instellingen zelf, maakten we in dit onderzoek gebruik van DUO-data over instroom en studierendementen en data binnen de CBS remote access-omgeving. Binnen de CBS-omgeving zijn verschillende bestanden aan elkaar te koppelen over uiteenlopende zaken. Op deze manier kunnen onderwijsloopbanen worden gekoppeld aan achtergrondgegevens van studenten, zoals migratieachtergrond en kenmerken van hun sociaaleconomische status. Met behulp van deze data kunnen ontwikkelingen wat betreft de studentenpopulatie inzichtelijk worden gemaakt, in de periodes voor en na de start van het experiment.

6. Reflectiegesprekken met landelijke stakeholders

In de eindfase van het onderzoek is aan landelijke partijen die als belanghebbende bij het experiment kunnen gelden, gelegenheid gegeven om te reflecteren op het experiment. Daarvan is gebruik gemaakt door de Vereniging Hogescholen, de MBO Raad samen met twee mbo-instellingen, de NRTO samen met een private pabo, studentenorganisatie JOB, de AOOb, LOBO (het landelijk overleg van pabo's) en 10voordeleraar (waarin lerarenopleidingen samenwerken aan de landelijke borging van het eindniveau van studenten).

2. Ervaringen bij de pabo's

In dit hoofdstuk doen we verslag van de groepsinterviews die bij elke pabo's zijn afgenomen. Ongeveer de helft van de pabo's heeft in 2024 meegewerkt aan een groepsgesprek en de andere helft in het eerste kwartaal van 2026. Twee pabo's hebben zowel in 2024 als in 2026 daaraan meegewerkt. Ook betrekken we in dit hoofdstuk de analyses van de informatie uit de *voortgangsrapportages* die alle pabo's jaarlijks voor 1 maart (recentelijk 1 maart 2026) hebben opgeleverd. Die rapportages bevatten informatie op drie punten:

- instroom en uitval na studiejaar 1 bij de pabo;
- het beeld bij de pabo van de extra belasting voor eerstejaars studenten vanwege het experiment en de impact op studievoortgang;
- de extra belasting voor de pabo vanwege het experiment.

We bespreken de resultaten van de interviews en van de instellingsrapportages hierna in thematische paragrafen.

2.1 Initiële ontvangst van het experiment binnen de pabo's

Bij de start van elk gesprek met pabo's is gevraagd om terug te kijken op de oorspronkelijke ontvangst van het experiment: welke verwachtingen hadden de geïnterviewden daarvan? Bij de pabo's was er bij de start van het experiment meestal een gemengd gevoel. Enerzijds bood het experiment volgens veel betrokkenen uitzicht op extra instroom aan de pabo. Anderzijds was er vrees voor een daling van het kennisniveau bij studenten, voor een verzwaring van het 1e studiejaar doordat studenten alsnog toetsen moesten halen en voor extra uitval in het 1e jaar. Ook waren er zorgen dat de pabo extra werk kreeg met het experiment (administratie en begeleiding van studenten die nog moeten voldoen aan de toelatingseisen). Per saldo stonden veel pabo's positief tegenover het experiment. Belangrijkste doel voor hen was meer studenten toelaten (en behouden).

2.2 Voorlichting en voorbereiding voor aspirant studenten

In alle interviews is aangegeven dat de toelatingseisen een belangrijk element zijn in de voorlichting aan aankomend studenten. Om nader te beoordelen hoe instellingen aspirant studenten voorlichten over de toelating, is medio 2023 een deskresearch uitgevoerd waarbij de websites van alle pabo's zijn bekeken. Samengevat was het beeld dat alle pabo's de toelatingseisen op hun website vermelden en dat zij voor nadere informatie veelal verwezen naar de website www.goedvoorbereidnaardepabo.nl.

Aanvullend steken alle pabo's eigen energie in de voorlichting aan aspirant studenten en aan zittende, voorwaardelijk toegelaten studenten over de toelating. Dit loopt via open dagen, het

reguliere overleg over de studievoortgang tussen studiecoach en student, mailberichten en via algemene, pabo-brede voorlichtingsbijeenkomsten in het eerste studiejaar. Omdat het aandeel voorwaardelijk toegelaten op veel pabo's hoog is (tot meer dan de helft van de studenten), is de voorlichting over de toelatingseisen ook onderdeel van de algemene communicatie richting studenten zoals tijdens een algemene bijeenkomst voor alle eerstejaars.

Geïnterviewden melden dat ze bij aspirant studenten steeds *sterk benadrukken* dat het belangrijk is om de toetsen goed voor te bereiden en de toetsen al voor de poort te halen, zodat ze in het eerste studiejaar hun aandacht op andere zaken kunnen richten.

Deel aspirant studenten bereidt zich volgens de pabo's voor de poort niet goed voor op de toetsen

Geïnterviewden melden in 2024 en in 2026 dat een substantieel deel van de aspirant studenten zich niet (goed) voorbereidt op de toetsen. Veel studenten onthouden van de voorlichting volgens geïnterviewden vooral dat de toetsen voor de poort niet zo belangrijk zijn, en dat ze die na de start van de pabo ook wel kunnen halen. Ook wordt waargenomen dat sommige aspirant studenten toetsen spreiden, bijvoorbeeld door voor de poort één toets proberen te halen en dan tijdens de studie de andere. Daarnaast is er de groep late beslissers/aanmelders die weinig tijd heeft om zich op de toetsen voor te bereiden of die te maken, en dan toch toegelaten wordt. Een matige voorbereiding door aspirant studenten komt volgens geïnterviewden ook doordat aspirant studenten druk bezig zijn met de afronding van hun vooropleiding of blij zijn dat ze net daarvoor geslaagd zijn: het is een flinke opgave om dan direct daarna tijd te moeten besteden aan de voorbereiding op de toelating pabo. Ook kunnen volgens geïnterviewden de veelal jonge aspirant studenten vaak niet goed de implicaties van de toelatingseisen overzien; ze beseffen onvoldoende welke extra druk er op hen af komt in het eerste studiejaar als ze nog moeten voldoen aan de eisen.

Eén kans voor de poort

In de experimentperiode is het aantal toetskansen voor de poort van twee naar één gegaan. In het eerste studiejaar hebben studenten vervolgens nog twee toetskansen, te kiezen uit een aantal toetsdata¹⁰. De meningen hierover waren in 2024 verdeeld bij geïnterviewden. Een deel van hen vond dit weinig uitmaken; een extra kans voor de poort zou waarschijnlijk net zo goed tot uitstelgedrag leiden. Een ander deel meldt – opnieuw ook in 2026 - dat dit aspirant studenten kan helpen om vaker voor de poort de toetsen te halen.

2.3 Ondersteuning in jaar 1 pabo

Uit de opgaven door pabo's blijkt dat de aandelen voorwaardelijk toegelaten studenten in de afgelopen twee jaar *gegroeid* zijn, met name bij de *havisten* (zie ook hoofdstuk 4). In studiejaar

¹⁰ Afleggen van een toets kan op veel momenten. Bij een start aan de pabo in september zijn er meerdere toetsdata per maand in de maanden april, juni, juli en augustus. Bij een start met de pabo in februari zijn er meerdere toetsdata per maand in de maanden oktober, november, december en januari.

2024/25 moest hierdoor een aanzienlijk deel van de gestarte eerstejaarsstudenten nog aan de toelatingseisen voldoen. Dat betrof gemiddeld voor alle deel- en voltijd pabo's samen veertig procent van alle eerstejaars (voltijd: 43%, deeltijd: 31%). Bij mbo'ers betrof dat ongeveer de helft van de eerstejaars (voltijd: 53%, deeltijd: 36%) en bij havisten ging het om bijna de helft van alle eerstejaars (voltijd: 47%, deeltijd: 29%).

Afspraken met voorwaardelijk toegelaten studenten

In de interviews is aangegeven dat de voorlichting aan en de begeleiding en ondersteuning van de voorwaardelijk toegelaten studenten snel na de start van het eerste studiejaar worden opgepakt. Doorgaans voert de mentor (of tutor of studiecoach of een vergelijkbaar persoon) persoonlijke gesprekken met voorwaardelijk toegelaten studenten, waarin er aandacht is voor de toelatingseisen en de wijze waarop de student daaraan wil gaan voldoen. Ook in contacten daarna blijft de studiebegeleider normaliter checken wat de voortgang is op dit punt. Daarnaast zijn er aan het begin van het studiejaar ook bijeenkomsten waarin de toelatingseisen en het ondersteuningsprogramma worden toegelicht. Studenten krijgen ook per mail deze informatie aangereikt.

Ondersteuningsaanbod in jaar 1

De meeste geïnterviewde pabo's hebben een eigen ondersteuningsaanbod voor voorwaardelijk toegelaten studenten, in de vorm van extra-curriculaire onderwijs-/trainingsuren. Bij de meeste pabo's is dit aanbod bedoeld als ondersteuning van de zelfstudie van een student die zich voorbereid op de meerkeuzetoetsen. Bij de pabo's die hun studenten ook gelegenheid geven om via een portfolio aan de toelatingseisen te voldoen, zijn het ondersteuningsprogramma en de begeleiding daarop aangepast. De bijeenkomsten zijn ofwel wekelijks (gedurende een periode van bijv. acht weken) of bestaan uit wat langere bijeenkomsten die bijvoorbeeld in totaal vijf keer worden aangeboden, zoals een serie van vijf driewekelijkse bijeenkomsten per vak. De vakdocenten van de pabo verzorgen en begeleiden deze bijeenkomsten. Bij sommige pabo's verzorgt de vakdocent op verzoek persoonlijke begeleiding en is er voor het overige geen ondersteuningsprogramma. Bij alle andere pabo's kunnen studenten met (vakinhoudelijke) vragen over de toetsen ook ad hoc bij de vakdocent of bij hun studiecoach/mentor aankloppen. In de recente interviews is gemeld dat dit een behoorlijk extra beslag kan doen op vakdocenten.

Ondersteuningsprogramma is facultatief, deelname is vaak laag

Het is een vrije keuze van studenten wanneer zij de toetsen willen halen en of ze deelnemen aan het extra-curriculaire ondersteuningsprogramma dat veel pabo's bieden. Pabo's melden dat de deelname aan het eigen ondersteuningsprogramma als voorbereiding op de *meerkeuzetoetsen* vaak (zeer) laag is (10-20%). Dat geldt echter niet voor alle pabo's; soms wordt een hogere opkomst, tot wel tachtig procent van de doelgroep, gemeld. Daarbij wijzen de geïnterviewden er op dat er landelijk ook een ondersteuningsaanbod is. De vaak lage deelname aan het eigen ondersteuningsprogramma komt volgens geïnterviewden mede doordat de lessen extra curriculair en meestal niet verplicht zijn. Veel pabo's melden hierbij dat studenten vaak al lange dagen maken

en een vol programma hebben, en dat studenten ook andere keuzes moeten maken. De inroosting van het ondersteuningsprogramma lijkt ook een verschil te maken. Bij veel pabo's is het ondersteuningsprogramma ingeroosterd aan de 'randen van de dag'. Een pabo meldde eerder in 2024 dat ondersteuningslessen beter worden bezocht als deze 'normaal' zijn ingeroosterd.

Bij de zes pabo's die nu de mogelijkheid bieden om in het eerste pabo-jaar via een *portfolio* aan de toelatingseisen te voldoen, is de deelname aan het ondersteunende programma wel (semi-)verplicht voor de studenten die voor het portfolio kiezen. Anders gezegd: zonder deelname is een succesvolle afronding niet goed mogelijk. De deelname ligt dan ook op een veel hoger niveau, tot aan honderd procent.

Formatief toetsen: informerende waarde van de toetsen voor de poort

De toelatingstoetsen voor de poort kunnen inzicht geven in waar de aspirant student staat wat betreft kennis van geschiedenis, aardrijkskunde en natuur & techniek. Deze informerende functie van de toets voor de poort komt er volgens de interviews nu niet goed uit. Aspirant-studenten krijgen per mail hun toetsuitslag en zien dan globaal wat ze per onderdeel/thema hebben gescoord. Pabo's hebben geen direct inzicht in de resultaten van individuele studenten. De mail met de toetsuitslag kunnen studenten in principe delen met hun vakdocent bij de pabo, maar ze hoeven dit niet te doen. Studenten weten al met al globaal wel hoe ver ze ongeveer van een positief resultaat af zaten, maar een gedetailleerde feedback op ontwikkelpunten en op hiaten in de kennis is er niet. Er zijn via de websites van Cito en *goedvoorbereidnaardepabo.nl* overigens diverse *oefentoetsen* beschikbaar, waarin vragen thematisch zijn geordend, die voor studenten ook inzicht opleveren in kennishiaten.

2.4 Extra belasting voor eerstejaarsstudenten vanwege het experiment

De geïnterviewden bij pabo's zien ook in 2026 dat het experiment een vrij grote tot grote wissel trekt op de voorwaardelijk toegelaten studenten; die studenten ervaren vaak onzekerheden, extra spanning en stress. Dat geldt met name voor de studenten die nog twee of drie toetsen moeten halen. Geïnterviewden noemen het traject voor hen vaak 'erg pittig'. Dat zijn vaak studenten met mbo als vooropleiding die volgens geïnterviewden ook minder gewend zijn aan theoretische toetsen en zelfstudie (wat voor het halen van de meerkeuzetoetsen wel nodig is).

Veel geïnterviewden melden dat ze ook in het eerste studiejaar sommige studenten lastig kunnen bereiken met informatie over de toelatingseisen. Ze zien ook veel uitstelgedrag bij studenten. Een substantieel deel van de studenten richt zich hierdoor pas laat op de toetsen, ondanks het feit dat alle pabo's stimuleren om snel aan de toelatingseisen te voldoen. Anderzijds kunnen er ook problemen ontstaan als studenten te sterk voorrang geven aan de toetsen en dan daardoor het reguliere pabo-curriculum relatief verwaarlozen. Dat doen die studenten omdat ze de

toelatingstoetsen volgens geïnterviewden zien als meest direct bepalend voor hun toekomst aan de pabo.

Stress en druk kunnen volgens geïnterviewden zo hoog oplopen doordat het pabo-programma in het eerste jaar sowieso vol en druk is, studenten ook de landelijke reken- en wiskundetoets moeten halen en studenten ook moeten wennen aan een nieuwe omgeving en een nieuw leven. Alles wat daar bovenop komt, kan voor studenten voelen als een grote last, zo stellen geïnterviewden. De factor stress kan er ook voor zorgen dat studenten (sterker) gaan twijfelen aan de pabo. Studenten kunnen groeiende motivatieproblemen krijgen ('waar doe ik het nog voor als ik straks toch moet stoppen?') en ronden andere vakken soms niet meer af om tijd en aandacht vrij te maken voor de toelatingstoetsen. Het beeld is hierbij ook dat de minder voor de pabo gemotiveerde studenten de toetsen het vaakst uitstellen. Dat heeft dan het risico dat het nog steeds moeten voldoen aan de toelatingseisen een steeds belangrijkere overweging wordt om te stoppen met de pabo.

Voorts wordt een impact op het welzijn, het studieplezier en de sociale relaties met andere studenten gezien. Voorwaardelijk toegelaten studenten willen zich wel verbinden aan de nieuwe studie en aan de nieuwe studiegenoten, maar ze weten niet zeker waarvoor ze dat dan doen omdat ze niet weten of ze mogen blijven.

Aandeel studenten dat einde van het 1e studiejaar één of meer toetsen niet haalt

Los van de belasting, extra stress en uitstelgedrag melden geïnterviewden in 2024 en in 2026 dat uiteindelijk maar een klein aantal studenten met de pabo moet stoppen, enkel vanwege het niet voldoen aan de toelatingseisen: dat gaat doorgaans maar om enkele gevallen. Dit kan volgens geïnterviewden soms leiden tot 'schrijnende' gevallen. Als deze studenten al voor de klas hebben gestaan en de studie voor het overige goed gaat, kan het volgens sommige geïnterviewden ook 'oneerlijk' voelen. Andersom komt zoals gezegd ook voor: studenten die zich op de toelatingstoetsen focussen en die ook halen, maar daardoor achterstand oplopen in het reguliere pabo-programma. Als deze studenten wel voldoen aan de doorstroomnorm voor het tweede pabo-jaar, beginnen ze dat jaar dan wel weer met een achterstand.

2.5 Extra belasting voor de pabo

De impact van het experiment op de pabo zelf wordt zowel in 2024 als in 2026 door geïnterviewden groot genoemd. Het experiment kost volgens hen extra tijd vanwege de extra voorlichting over de toelating die nodig is en met name de extra tijd die nodig is voor administratie, interne afstemming, de ondersteuningsprogramma's voor en de individuele begeleiding van voorwaardelijk toegelaten studenten. Pabo's melden dat vooral de *bijzondere* gevallen en *uitzonderingen* aan het einde van het eerste studiejaar veel tijd kosten aan administratie. Genoemd voorbeeld is een student die in jaar 1 er niet in slaagt om binnen het maximum aantal van twee toetskansen te slagen voor alle toelatingstoetsen, zich dan aanmeldt bij een andere pabo, voor die pabo de toelatingstoets(en) maakt én haalt en zich vervolgens weer inschrijft bij de oude pabo. Dat vergt relatief veel administratie en communicatie. Ook noemen pabo's dat de systemen bij CITO en het checken van

digitale certificaten (studenten moeten hiervoor zelf certificaten uploaden) en dergelijke extra tijd kosten. Pabo's moeten zelf controleren en bijhouden welke studenten wel of niet voldoen aan de toelatingseisen en ze moeten studenten hierover regelmatig informeren. Een goed bereikbare database voor de toelatingseisen is om deze reden een vaker genoemde wens. Ook zijn genoemd wijzigingen in regels of nieuwe regels zoals de formalisering van het traject om uitstel aan te vragen via de decaan en CITO. Een deel van de pabo's meldt anderzijds dat de *eigen interne systemen* nu beter op de toelatingseisen zijn ingericht; dit scheelt weer tijd.

Per saldo ervaren de geïnterviewde pabo's de extra belasting als gevolg van het experiment gemiddeld als groot. Dat kwam in de eerste experimentjaren ook doordat in de beleving van pabo's de regels vaak veranderden, wat intern voor verwarring en onrust zorgde. Hierdoor verwachtten in 2024 ook sommige geïnterviewden dat vanwege die (tijdelijke) aanloopproblemen en aanpassingen de belasting in de komende jaren zou kunnen dalen; dat is echter niet duidelijk uitgekomen. In de interviews in 2026 en in de meest recente voortgangsrapportages melden maar enkele pabo's dat ze merken dat de extra belasting bij hen is gedaald (overwegend doordat de eigen systemen handiger zijn ingericht). De meeste pabo's zien geen verschil en ongeveer een derde deel zegt er juist (wat) meer tijd aan kwijt te zijn dan in eerdere jaren (mede doordat het aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten is gestegen).

Uren voor administratie/organisatie en voorlichting gemiddeld wel gedaald

Onverlet de ervaren gelijk gebleven of gestegen belasting blijkt uit de concrete cijfers in de voortgangsverslagen per 1 maart dat de benodigde extra ureninzet, gemiddeld is *gedaald* ten opzichte van twee jaar eerder.

	Gemiddelde 2026	Gemiddelde 2024
Administratieve last en interne organisatie	215 uren	290 uren
Communicatie	30 uren	40 uren
Totaal	245 uren	330 uren

Achter deze gemiddelden zitten grote verschillen, met name bij de uren voor administratie & organisatie. Als we hierbij de zeventien pabo's nemen met de minste opgegeven uren, dan blijkt een gemiddelde voor die grootste groep pabo's van vijftig uren. Voor de zeven pabo's met de meeste opgegeven uren komt dat gemiddeld uit op aanzienlijk meer uren. Daarachter zitten onder meer ook verschillen in omvang van pabo's (meer voorwaardelijk toegelaten studenten betekent in het algemeen ook meer organisatietijd).

Ureninzet ondersteuningsprogramma

De ureninzet voor het ondersteuningsprogramma is sterk afhankelijk van de ondersteuning die elke pabo aanbiedt. Een handvol pabo's biedt voor de voorbereiding op de meerkeuzetoetsen geen eigen ondersteuningslessen, en verwijst dan naar het landelijke Ondersteuningsprogramma via goed voorbereid naar de pabo. Deze en andere pabo's melden wel dat vakdocenten buiten de reguliere lestijd uren kwijt zijn aan individuele vragen van studenten. De pabo's die wel een

ondersteuningsprogramma aanbieden, zijn daar per vak meestal enkele tientallen uren aan kwijt. Als de pabo (ook) een portfolio-toetsing aanbiedt, loopt het aantal begeleidingsuren met enkele of meerdere tientallen uren per vak verder op. In totaal kan het dan per pabo gaan om 50-200 docenturen. Pabo's tekenen hierbij aan dat ze hiervoor geen aanvullende bekostiging krijgen, waardoor ze de extra uren uit eigen middelen moeten bekostigen. Bij het al dan niet aanbieden van (uitgebreide) ondersteuning en van de portfolio-route is dit vaak een belangrijke overweging doordat er anders te weinig capaciteit voor beschikbaar is.

2.6 Gevolgen voor de zaakvakken binnen de pabo

Van 2015 tot 2022 (de start van het experiment) was er de situatie dat alle eerstejaars pabo-studenten vooraf hadden aangetoond over voldoende kennis van de zaakvakken te beschikken. De meeste pabo's hebben daarom na 2015 de inhoudelijke kennis van de zaakvakken en de toetsing daarvan (grotendeels) uit het curriculum geschrapt. Dat sloot aan bij het doel van de toelatingseisen: kennisverschillen bij studenten verminderen en hierdoor tijd vrijspelen in het curriculum. Daardoor konden pabo's in het curriculum bij de zaakvakken meer accent leggen op vakdidactiek en lesaanpakken. De vakinhoud werd dienend daaraan; pabo-studenten dragen bijvoorbeeld wel inhoud aan als voorbeelden in lesmateriaal. Pabo's verschillen daar wel in; sommige zijn meer dan andere vakkennis blijven aanbieden en toetsen binnen het reguliere curriculum.

Bij de vakdocenten binnen de pabo's is er een wisselend beeld van de impact van toelatingseisen en van het experiment op hoe de zaakvakken (kunnen) worden gegeven binnen de pabo. Zij zien dat met het experiment het gemiddelde kennisniveau bij studenten bij de start van de pabo is gedaald, maar ze zagen voor het experiment ook verschillen in kennisniveau in de klas. Vakdocenten vinden vaak dat 'toetskennis' nog niet betekent dat een student beschikt over echt levende, parate kennis. Veel geïnterviewde vakdocenten vinden dat de toelatingstoetsen uitnodigen tot *'zweten – meten - en snel weer vergeten'*. Dat wil zeggen dat studenten de toetsen kunnen halen (met gerichte voorbereiding), maar dat daarna kennis en inzicht al snel weer kunnen wegzakken. Sommige studenten beheersen de vakinhoud ook na toetsing 'totaal niet', volgens sommige geïnterviewden. Geïnterviewde vakdocenten vinden in het algemeen dan ook dat er in het voorbereidend onderwijs meer aandacht zou moeten gaan naar kennis van de zaakvakken, zodat studenten met meer inhoudelijke bagage en begrip bij de pabo kunnen starten.

In dit verband vinden geïnterviewde vakdocenten dat de studenten die bezig zijn of waren met een portfolio, beter beklivende kennis verwerven dan anderen, doordat ze actiever met de kennis werken. De vakdocenten bemerken bij die studenten vaak wel een smallere kennisbasis, doordat studenten in hun portfolio eigen keuzes maken in de kennisthema's en -gebieden die basis zijn voor

de meerkeuzetoetsen¹¹. In de klas echter merken de geïnterviewde vakdocenten meestal weinig van verschillen tussen studenten. Vaak is opgemerkt dat verschillen *binnen* groepen studenten groter zijn dan *tussen* groepen studenten. Soms is opgemerkt dat - doordat het reguliere pabo-curriculum bij die pabo in het eerste jaar al behoorlijk wat inhoudelijke kennis vraagt - het een relatief groot knelpunt is dat er kennisverschillen zijn tussen studenten. Die vakdocenten melden dat het eigenlijk te laat is als die kennisverschillen pas aan het einde van jaar 1 zijn weggewerkt. Vaak is dat echter veel minder of geen knelpunt, doordat het nu in de pabo-lessen zelden expliciet over de inhoud gaat en met name gaat over vakdidactiek en didactische werkvormen. In die werkvormen kunnen juist bijvoorbeeld studenten die van de mbo-opleiding *Onderwijsassistent* komen, goed zijn. Studenten vormen volgens vakdocenten sowieso een brede en diverse groep. Er is vaak ook geen invloed te merken op de studiesfeer vanwege verschillen in vakkennis.

2.7 Samenwerking met het mbo en met andere hogescholen

Als positief aspect van de toelatingseisen noemen veel geïnterviewden dat de samenwerking tussen de pabo en het mbo is verbeterd en dat daardoor ook de voorbereiding van mbo-studenten op de pabo is verbeterd. Er wordt samengewerkt in de uitvoering van de portfolio-benadering waarmee mbo-studenten kunnen aantonen te voldoen aan de toelatingseisen. Daarbij is opgemerkt dat het ook goed zou zijn om de voorbereiding op de pabo voor *havisten* te verbeteren. Ook havisten kunnen behoefte hebben aan meer begeleiding of de mogelijkheid krijgen om met een portfolio te werken.

Samenwerking met andere hogescholen

Uit de interviews blijkt dat de samenwerking en kennisdeling tussen pabo's rondom het experiment niet groot is; sommige pabo's in dezelfde regio stemmen hun aanpak en beleid wel onderling af en binnen het LOBO (het landelijk overleg van de pabo's) is het experiment een regelmatig bespreekpunt. Per saldo zien geïnterviewden dat afzonderlijke pabo's hun eigen pad belopen en verschillende mogelijkheden bieden aan hun studenten wat betreft ondersteuning en toetsing (wel/geen portfolio).

2.8 Impact van het experiment op de instroom en uitval

Geïnterviewden bij pabo's zien in 2026 dat voor individuele studenten het experiment een extra kans op instroom aan de pabo biedt, doordat studenten extra tijd krijgen om de toetsen te halen. En ook voor late beslissers/inschrijvers zijn er geen directe drempels meer. Daarbij is er ook op gewezen dat het keuzedeel 'Voorbereiding pabo', dat een directe toelating tot de pabo biedt, tot extra instroom aan de pabo kan leiden vanuit het mbo en dat daardoor het aandeel voorwaardelijk

¹¹ De student verzamelt in het portfolio bewijslast voor 3 van de 8 kernthema's van Aardrijkskunde, 4 van de 10 tijdvakken van Geschiedenis en 4 van de 10 kernconcepten van N&T. De beoordeling in het portfolio gebeurt op basis van deze selectie; elke student krijgt wel *alle* onderwerpen/thema's aangeboden.

toegelaten mbo'ers verder kan dalen. Verder is meegegeven dat instroomcijfers altijd wel per jaar fluctueren, waarbij het vaak onduidelijk is waaraan dat ligt. De instroom aan de pabo is in de afgelopen jaren ook beïnvloed door een samenspel aan andere maatregelen, waaronder ook de invoering van de reken- en wiskundetoets in jaar 1.

Moeten stoppen enkel vanwege de toelatingseisen

Geïnterviewden schatten de uitval die rechtstreeks een gevolg is van het niet voldoen aan de toelatingseisen laag in; hooguit een handjevol studenten. Dit zijn studenten die in principe door hadden gekund naar het tweede pabo-jaar en dat ook wilden. Bij deze groep zien geïnterviewden dat deze studenten het deels opnieuw proberen via een inschrijving bij een andere pabo, waardoor deze studenten niet allemaal verloren zijn voor de pabo. Bij de overige stoppers of studie-switchers hebben de geïnterviewden de indruk dat er meer of andere overwegingen dan de toelatingseisen speelden; deze studenten waren vaak zonder de toelatingseisen ook wel gestopt met de pabo. Geïnterviewden vinden het echter wel aannemelijk dat bij een deel van de voorwaardelijk toegelaten studenten de extra druk om in het eerste studiejaar te voldoen aan de toelatingseisen een rol heeft gespeeld bij de beslissing om te stoppen met de pabo. Het risico op uitval is hiermee volgens geïnterviewden wel gestegen.

Hoofdstuk 4 bevat een nadere analyse, op basis van landelijke data, van de instroom van nieuwe studenten aan de pabo's en de uitval in en na het eerste studiejaar.

Relatie tussen eerstejaars rendement en de ondersteuning door pabo's

In de tussenrapportage 2024 is een analyse gemaakt van het verband tussen uitval in het eerste pabo-jaar en de ondersteuning die pabo's bieden aan eerstejaars die zich voorbereiden op de herkansingen in het eerste jaar. Dat is toen beoordeeld aan de hand van de DUO-data en de voortgangsrapportages waarin pabo's opgeven hoeveel tijd ze steken in de ondersteuning van hun eerstejaars. Die analyse leverde geen duidelijke relatie op. Daarbij speelde mee dat de verschillen tussen pabo's qua opgegeven ondersteuningsuren niet groot waren; de grote verschillen tussen pabo's wat betreft de belasting als gevolg van het experiment zaten en zitten vooral bij de administratieve lasten. Daarnaast is de kwaliteit van de ondersteuning ook belangrijk; dat is niet inzichtelijk vanuit de rapportages. Ook bleek in de interviews dat pabo's individuele begeleidingsuren niet in dezelfde mate meetellen. Daarmee is er geen goede basis voor deze analyses en zijn deze in 2026 niet herhaald. Ook een kwantitatieve analyse of pabo's die in het eerste jaar een portfolio-route bieden beter scoren qua rendement, is weinig zinvol. Slechts een beperkt aantal pabo's (zes) biedt die mogelijkheid, waarbij het aantal deelnemers wisselt.

2.9 Voorkeuren ten aanzien van de toekomst van het experiment

Bij de pabo's was er bij de start van het experiment in 2022 meestal een gemengd gevoel. Enerzijds bood het experiment volgens veel betrokkenen uitzicht op extra instroom aan de pabo vanwege de versoepelde toelating. Anderzijds was er vrees voor een daling van het kennisniveau bij studenten,

voor een verzwaring van het 1e studiejaar doordat studenten alsnog toetsen moesten halen en voor extra uitval in het 1e jaar. Ook waren er zorgen dat de pabo extra werk kreeg met het experiment (administratie en begeleiding van studenten die nog moeten voldoen aan de toelatingseisen). Per saldo stonden veel pabo's bij de start wel positief tegenover het experiment. Belangrijkste doel voor hen was meer studenten toelaten (en behouden).

Bij de reacties van de pabo's op het experiment in 2024 speelde sterk mee dat toen nog weinig impact op de instroom voor hen zichtbaar was. Anderzijds zagen geïnterviewden in 2024 dat het experiment wel leidde tot extra stress en belasting voor studenten en extra werk voor de pabo zelf. Hierdoor was er bij de meeste geïnterviewden in 2024 weinig enthousiasme voor het experiment. De meeste geïnterviewden hadden een voorkeur voor toelatingseisen voor de poort zonder mogelijkheid van een voorwaardelijke toelating. Een klein deel zag liever helemaal geen toelatingstoetsen, vooral omdat die toetsen niet goed borgen dat de vakinhoudelijke kennis er ook echt is (en blijft). Zij gaven er de voorkeur aan om de pabo weer verantwoordelijk te maken voor het kennisniveau van pabo-studenten.

In 2026 wisselen de standpunten per pabo en per geïnterviewde nog steeds, maar zijn in de interviews de opinies al met al wel verschoven richting steun voor voortzetting van het experiment. Het experiment heeft volgens geïnterviewden nog steeds belangrijke nadelen: het leidt tot meer werk voor de pabo, tot een verzwaring van het eerste studiejaar en tot onzekerheden en stress bij de studenten en tot een daling van het kennisniveau bij instromende studenten. Positief wordt vooral gevonden dat voor een deel van de studenten en voor late beslissers/late inschrijvers aan de pabo minder drempels worden opgeworpen; die groepen zouden in het geval van strikte toelatingseisen niet kunnen of willen starten. Pabo's ervaren hierdoor zelf ook dat het experiment gunstig is voor de instroom. Ook het eerstejaarsrendement bleef uiteindelijk goed overeind. Pabo's laten in 2026 ook meewegen dat het mbo-keuzedeel 'Voorbereiding pabo' een verlagend effect heeft (en in de toekomst nog meer gaat hebben) op de aantallen voorwaardelijk toegelaten mbo'ers.

Aanpakken die borgen dat voorwaardelijk toegelaten studenten zo goed en snel mogelijk in het eerste studiejaar aan de toelatingseisen voldoen, zodat zij die last niet het hele jaar meeslepen, kunnen behulpzaam zijn. Ook extra druk op en het motiveren van aspirant studenten om zich goed op de toetsen voor te bereiden (ondersteund door een intensiever begeleidingsprogramma en een optimale voorbereiding in het mbo) kunnen volgens geïnterviewden helpen om het experiment te optimaliseren. Daarnaast noemen geïnterviewden het wenselijk dat de administratieve belasting van pabo's als gevolg van het experiment zover mogelijk afneemt. Ook anno 2026 vinden pabo's dat ze te veel tijd kwijt zijn aan administratie en regel rondom het experiment, mede doordat de informatiestromen rondom de toetsing omslachtig zijn voor pabo's. Al in 2024 is opgemerkt dat ongeacht hoe de toelating in de toekomst geregeld wordt, de nauwe samenwerking met het mbo die als gevolg van de toelatingstoetsen is ontstaan, in elk geval behouden en waar mogelijk verder verbeterd moet worden. Ook toen was er al de hartenkreet vanuit de pabo's om 'wat er ook wordt beslist', dit voor alle pabo's op dezelfde manier te regelen. Er is veel behoefte aan duidelijke en

vaste toelatingsregels voor alle pabo's en aan minder uitzonderingen, routes en bijzondere gevallen.

Reacties van landelijke stakeholders

In de eindfase van dit onderzoek is ook aan landelijke stakeholders de gelegenheid gegeven om een reactie op het experiment en de resultaten van de evaluatie te geven. Daarvan is gebruik gemaakt door JOB, de AOb, de MBO-raad samen met enkele mbo-instellingen, de NRTO samen met een niet-bekostigde pabo, de Vereniging Hogescholen, 10voordeleraar en het landelijk overleg van pabo's (LOBO). Van deze organisaties maken AOb en LOBO ook deel uit van de begeleidingscommissie voor dit onderzoek.

In de reflecties is aangevoerd dat het experiment er mede is gekomen om de kansengelijkheid te bevorderen en geen onnodige drempels op te werpen voor de pabo. Een terugkeer naar strikte toelatingseisen heeft als groot risico dat de instroom aan de pabo weer daalt. Het keuzedeel 'Voorbereiding pabo' wordt voor de mbo'ers gezien als een belangrijke aanvulling op de toelating tot de pabo. Vanuit het mbo is daarbij aangevoerd dat het studiesucces van mbo'ers aan de pabo - meer dan van inhoudelijke kennis - vooral afhangt van andere (studie)vaardigheden. Die studievaardigheden worden in het keuzedeel ook ontwikkeld en dat biedt voor mbo'ers een grotere meerwaarde dan theoretische kennistoetsen.

Anderzijds leiden de stress en druk die veel voorwaardelijk toegelaten studenten in het eerste pabo-jaar ervaren, wel tot flinke vraagtekens bij het experiment. Alle mogelijkheden om die stress te verminderen zijn daarom welkom, blijkens de reacties. Daarbij is ook gewezen op het belang van een betere selectie. Van het keuzedeel 'Voorbereiding pabo' is bekend dat een deel van de deelnemers daarin ontdekt dat de pabo mogelijk toch niet de geschikte opleiding voor hen is. In de voorlichting aan andere aspirant studenten, met name kandidaten die nog drie toetsen hebben openstaan, zou meer nadruk kunnen vallen op de implicaties van deze deficiënties en de vraag of de pabo daarmee wel het meest passende traject is. Hierbij speelt mee dat in de interviews met pabo's vaak is ingebracht dat de studenten die in het eerste pabo-jaar veel moeite hebben met de toelatingseisen, ook vaker dan anderen studie- en motivatieproblemen hebben in het reguliere pabo-curriculum. Verder is meermaals meegegeven dat opties om ook *havisten* drempelloos in te laten stromen via een passend profiel of aanbod op de havo, belangrijk zijn.

Vanuit de hoek van private opleiders is men positief over het experiment. De private pabo die ook studenten voorwaardelijk toelaat, meldt dat de impact op werkdruk en stress bij studenten laag is; door de ervaring en kennis die de merendeels volwassen studenten al hebben, is het behalen van de toetsen meestal geen probleem. De impact op de eigen organisatie wordt hanteerbaar gevonden. Terugkeer naar strikte toelatingseisen zou volgens deze reactie de instroom onnodig beperken.

3. Ervaringen en opinies bij (aspirant-)studenten

Eind 2023 en eind 2025 is via de contactpersonen bij de pabo's een enquête uitgezet onder eerste- en tweedejaars pabo-studenten. Daarin is gevraagd naar de voorbereiding op de toetsing en de ervaringen tijdens het eerste jaar wat betreft efficiëntieprogramma's en neveneffecten van de voorwaardelijke toelating. Doordat dezelfde vragenlijst tweemaal is uitgezet bij dezelfde doelgroep, kunnen we verslag doen van de recente ervaringen van studenten en die resultaten ook vergelijken met de resultaten van twee jaar eerder.

Respons en weegfactor

De enquête in 2025 resulteerde in een bruikbare respons van 1.942; in 2023 was dat 1.814¹². De respons in beide jaren biedt een solide basis voor conclusies. De groep respondenten is vergeleken met populatiegegevens van DUO wat betreft geslacht. Op basis hiervan is voor de resultaten een weegfactor berekend, om de afwijking van de populatie te compenseren. In de tabellen en figuren zijn de gewogen percentages weergegeven.

De resultaten zijn hierna gepresenteerd in thematische paragrafen.

3.1 Achtergrondkenmerken studenten

Iets meer dan de helft van de respondenten is afgelopen collegejaar begonnen met de pabo en 46 procent het jaar daarvoor. Deze tweede groep had dus al een volledig studiejaar achter de rug op het moment dat zij de vragenlijst invulden. Een klein deel van de respondenten is niet gestart met de pabo, maar heeft dit wel overwogen.

Tabel 3.1 Startjaar pabo-opleiding, voltijd en deeltijd

	N	%	Gewogen %
Studiejaar 2024-2025	893	46,0%	45,6%
Studiejaar 2025-2026	994	51,2%	51,6%
Niet gestart, wel overwogen	55	2,8%	2,8%
Totaal	1942	100,0%	100,0%

12 De vragenlijst startte met een vraag naar toestemming voor het verwerken van antwoorden in het onderzoek en een vraag naar het startjaar van de pabo-opleiding. Voor respondenten die geen toestemming gaven en/of niet tot de doelgroep van dit onderzoek behoorden (te vroeg startjaar), is de vragenlijst gestopt.

Vooropleiding respondenten

De groepen respondenten met havo of mbo als vooropleiding verschillen niet veel in omvang. Een kleine groep heeft voorafgaand aan de pabo een vwo- of andere opleiding afgerond, zoals een propedeuse hbo of wo.

Tabel 3.2 Hoogst behaalde diploma, voltijd en deeltijd

	N	%	% gewogen
Mbo	681	35,1%	34,9%
Havo	862	44,4%	44,3%
Vwo	168	8,7%	8,6%
Anders	231	11,9%	12,2%
Totaal	1942	100,0%	100,0%

Van de studenten met een mbo-vooropleiding, volgende de meesten een opleiding tot onderwijsassistent.

Tabel 3.3 Gevolgde mbo-opleiding, studenten met mbo als vooropleiding

	N	%	% gewogen
Onderwijsassistent	449	66,0%	64,9%
Gespecialiseerd pedagogisch medewerker of daaraan verwant	42	6,2%	5,9%
Sport- en bewegingscoördinator	29	4,3%	4,6%
Anders	160	23,5%	24,6%
Totaal	680	100,0%	100,0%

Man-vrouw verhouding in de respons

In de responsgroep zitten relatief meer vrouwen dan in de daadwerkelijke populatie¹³. Dit is gecompenseerd door een weegfactor toe te passen.

Tabel 3.4 Gender

	N	%	% gewogen
Vrouw	1626	83,7%	76,7%
Man	303	15,6%	22,7%
Non-binair/wil niet zeggen	13	0,7%	0,7%
Totaal	1942	100,0%	100,0%

13 Centraal Bureau voor de Statistiek (2026). Hoger onderwijs; eerste- en ouderejaarsstudenten, studierichting, herkomst [Dataset]. Geraadpleegd op 12 maart 2026, van <https://opendata.cbs.nl/statline/#/CBS/nl/dataset/85421NED/table?ts=1719399003629>

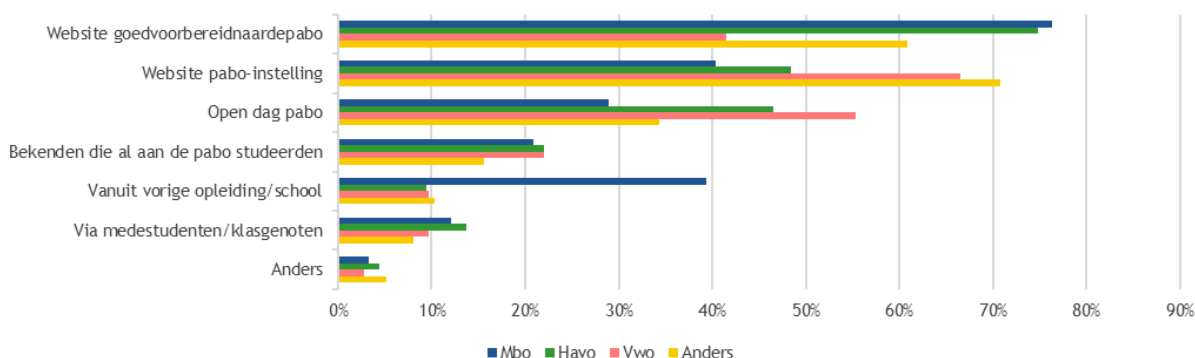
Aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten

Van de respondenten in 2025 is 45 procent van de mbo'ers en 37 procent van de havisten *voorwaardelijk* toegelaten tot het eerste jaar van de pabo. Deze studenten moesten dus tijdens hun eerste studiejaar nog zien te voldoen aan de toelatingseisen. Bij de mbo'ers verschilt dit aandeel nauwelijks met de resultaten van de enquête eind 2023 (46%), bij de havisten is er in de respons een aanzienlijke *toename* in het aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten, van 28 naar 37 procent.

Deze aandelen in de respons kunnen we vergelijken met de door pabo's recent opgegeven aandelen voorwaardelijk toegelaten studenten. Dat aandeel verschilt per pabo en lag gemiddeld in studiejaar 2024-2025 voor alle deeltijd en voltijd pabo's samen op veertig procent (voltijd: 43%, deeltijd: 31%). Dat komt overeen met de aandelen in de respons. Het aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten in de voltijd pabo verschilt volgens opgave van de pabo's niet zoveel tussen mbo'ers (53%) en havisten (47%). Het verschil is groter in de deeltijd pabo (mbo: 46%, havo: 29%).

3.2 Communicatie en kennis van de toelatingseisen

Aan alle respondenten is gevraagd hoe zij informatie over de toelatingseisen hebben gekregen (meerdere antwoorden mogelijk). Mbo'ers verkregen hun informatie het vaakst via de website 'goed voorbereid naar de pabo', via de website van de eigen pabo en vanuit hun mbo-opleiding. De havisten kregen hun informatie over de toelating eveneens het vaakst via de website 'goed voorbereid naar de pabo' en de website van de pabo, gevolgd door de open dag van de pabo. Vwo'ers haalden informatie het vaakst van de website van de pabo, gevolgd door de open dag van de pabo en pas daarna de website 'goed voorbereid naar de pabo'. Dit komt overeen met de resultaten van de tussenrapportage 2024.

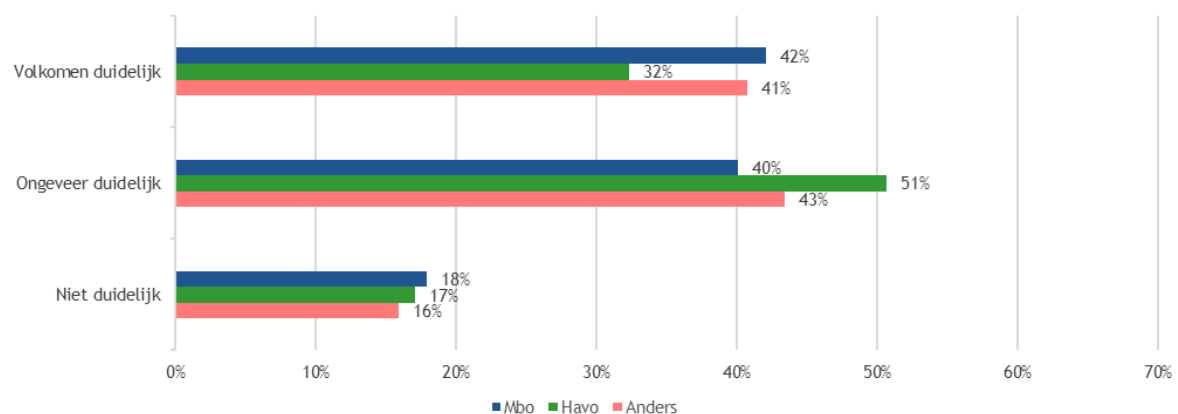

Figuur 1 Wijze waarop informatie over toelatingseisen is verkregen (meerdere antwoorden mogelijk) (mbo N=681, havo N=862, vwo N=168, anders N=231)

Duidelijkheid toetskansen

Aan de studenten die bij de start van de pabo nog voor één of meer vakken aan de toelatingseisen moesten voldoen, is gevraagd in hoeverre het voor hen vooraf duidelijk was hoeveel kansen ze hadden om de toelatingstoetsen te doen, voor en tijdens het eerste studiejaar. Voor veertig procent

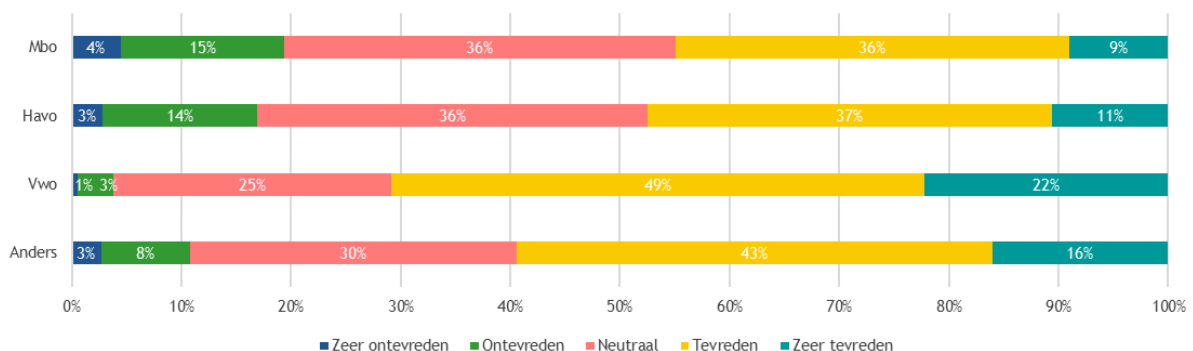
van de mbo'ers was dit ongeveer duidelijk en voor 42 procent van hen was dit volkomen duidelijk. Iets meer dan de helft van de havisten gaf aan dat dit ongeveer duidelijk was en 32 procent vond het volkomen duidelijk. Niet duidelijk was het voor 18 procent van de mbo'ers en 17 procent van de havisten. Dit komt overeen met de resultaten uit 2024. Gemiddeld was er duidelijkheid voor de meeste mbo'ers en havisten.

Figuur 2 Duidelijkheid aantal toetskansen voor en in 1^e studiejaar (mbo N=639, havo N=759, anders N=98)

Tevredenheid over de voorlichting

Voor alle studenten geldt dat het grootste deel (zeer) tevreden is over de voorlichting over de toelatingseisen. Een deel van de mbo'ers en van de havisten, respectievelijk 19 en 17 procent, is hier (zeer) ontevreden over. In vergelijking met de tussenrapportage 2024 is de tevredenheid over de voorlichting gemiddeld iets toegenomen.

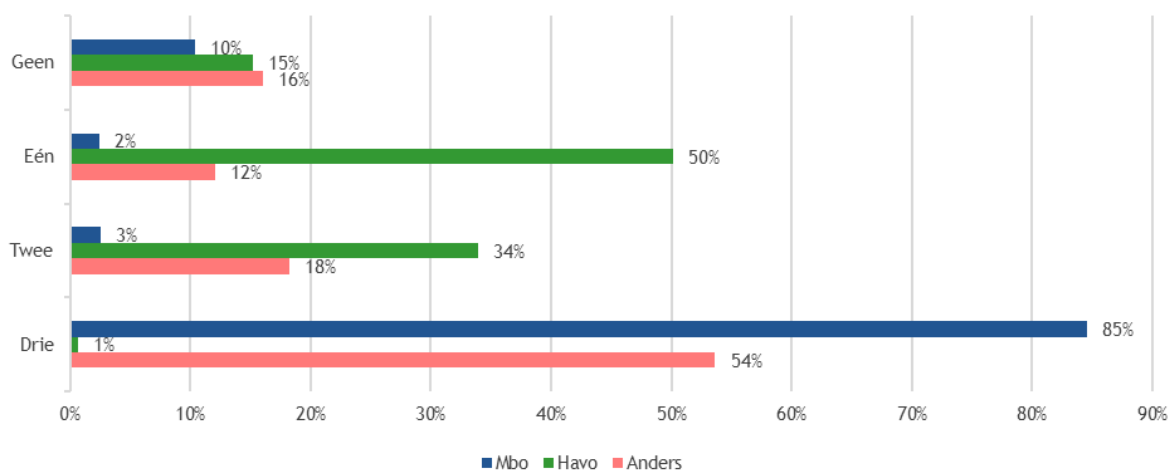
Figuur 3 Tevredenheid over de voorlichting door de pabo over de toelatingstoetsen, voor de start aan de pabo (mbo N=679, havo N=862, vwo N=167, anders N=231)

Toelatingseisen zijn voor deel afhakers reden om niet aan de pabo te starten

Aan de respondenten die aangaven dat ze de pabo wel hebben overwogen, maar toch niet met de pabo zijn gestart, is gevraagd in hoeverre de toelatingstoetsen hiervoor een reden waren. Voor driekwart van de mbo-studenten en de helft van de havisten was dit deels of helemaal het geval. Dit betreft kleine aantallen, maar indiceert wel – net als in de tussenrapportage 2024 – dat de toelatingseisen voor een deel van de mbo'ers en havisten een drempel vormen.

3.3 Voorbereiding op de toelating tot de pabo

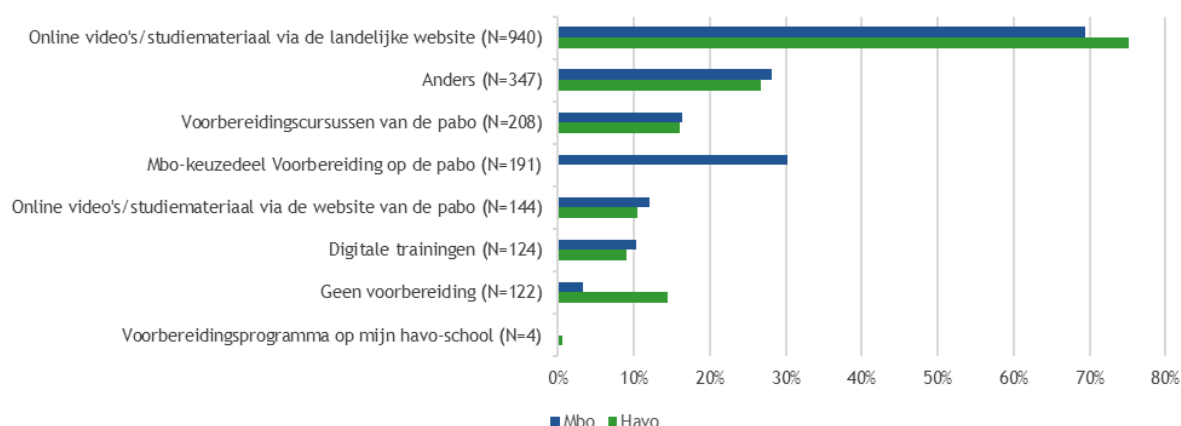
De meeste mbo'ers (85%) melden dat ze alle drie de toelatingstoetsen hebben gemaakt voor de start van de pabo. De overige mbo'ers maakten minder toetsen en dan meestal helemaal geen. Dat kan ook gaan om late aanmelders die zijn toegelaten. De helft van de havisten heeft één, en ruim een derde deel heeft twee toetsen gemaakt voor de poort. De overige havisten (15%) maakten geen toets. Omdat er geen havo-profiel is dat zonder een extra examenvak voorziet in een directe toelaatbaarheid tot de pabo, is er ook bij de havisten vermoedelijk een deel dat voor de start van de pabo geen of niet alle verplichte toetsen maakt. Deze resultaten komen overeen met de resultaten uit 2024; een deel (ruwweg ongeveer één op de zes tot zeven pabo-studenten) heeft niet alle verplichte toetsen voor de poort gemaakt.

Figuur 4 Aantal gemaakte toetsen voor de start van de pabo (mbo N=681, havo N=862, anders N=109)

Wijzen van voorbereiding op de toelatingstoetsen

Voor de start van de pabo hebben de meeste studenten zich inhoudelijk voorbereid op de toelatingstoetsen met online studiemateriaal voorbereidingsvideo's via de landelijke website goedvoorbereidnaardepabo.nl. Bij de mbo'ers heeft dertig procent zich (ook) voorbereid met het mbo-keuzedeel 'Voorbereiding op de pabo'.

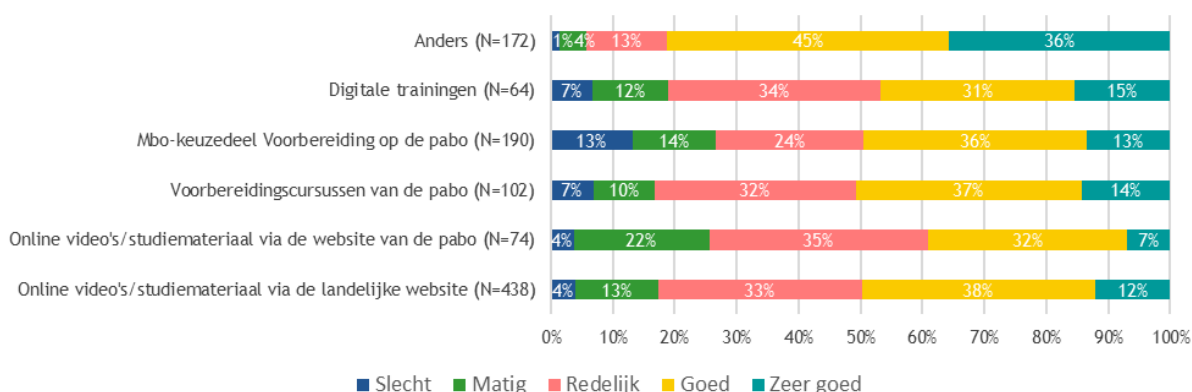

Figuur 5 Inhoudelijke voorbereiding op de toelatingstoets(en) voor start pabo, meerdere antwoorden mogelijk (mbo N=645, havo N=761)

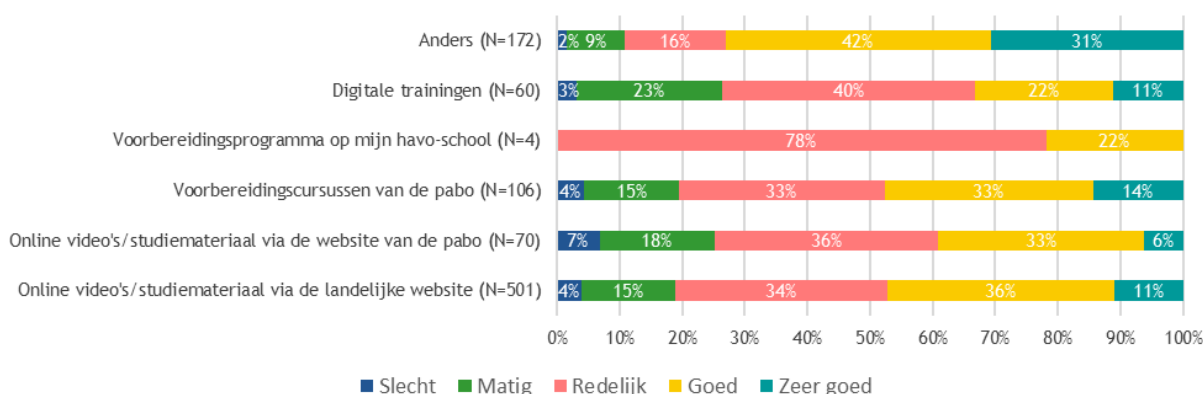
Behulpzaamheid van de voorbereidingswijzen

Respondenten is gevraagd in hoeverre de voorbereidingswijzen hen hebben geholpen bij het slagen voor de toetsen voor de start van de pabo. De resultaten tonen dat vrijwel alle voorbereidingswijzen voor de meeste studenten redelijk tot (zeer) goed hebben geholpen. Opvallend is wel dat zowel mbo'ers als havisten aangeven het beste geholpen te zijn door 'andere' soorten voorbereiding. Respondenten konden deze categorie zelf invullen, en hebben daar onder andere studieboeken (216x), YouTube filmpjes (38x), samenvattingen (32x), oefentoetsen (29x) en bijles (15x) genoemd.

Daarnaast zien we dat het *mbo-keuzedeel 'Vorbereiding pabo'* effectiever lijkt te zijn geworden bij de voorbereiding op de toelating. Bijna de helft van de studenten die dit keuzedeel volgden, meldt dat het ze (zeer) goed heeft geholpen; twee jaar eerder was dat nog 34 procent. Het aandeel dat vond dat het keuzedeel hen slecht of matig heeft geholpen bij de toelating, daalde juist in twee jaar tijd (van 35% naar 27%). De beoordeling van de andere voorbereidingswijzen is in 2025 in lijn met de resultaten van eind 2023.

Figuur 6 Mate waarin voorbereidingswijzen hebben geholpen bij de toelatingstoetsen voor de pabo-start (mbo)

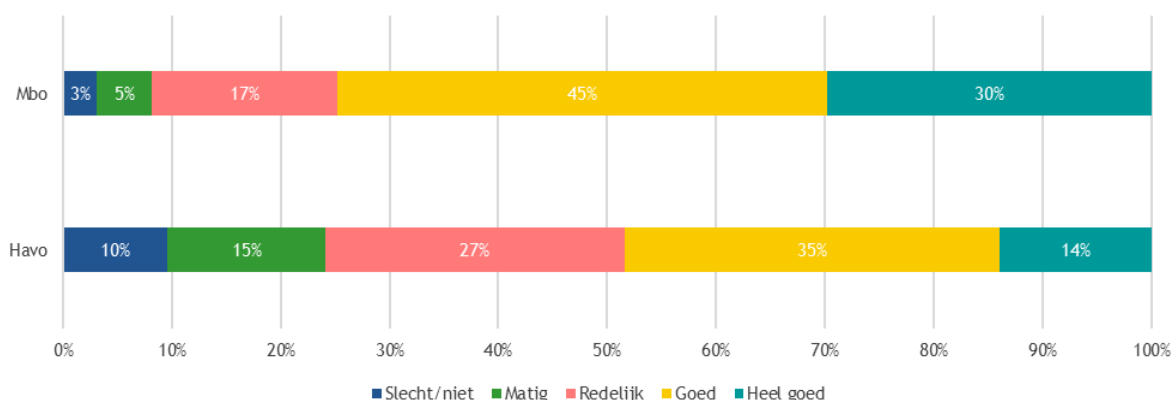

Figuur 7 Mate waarin voorbereidingswijzen hebben geholpen bij de toelatingstoetsen voor de pabo-start (havo)

Kwaliteit van de eigen voorbereiding van studenten op de toelating

Aan studenten is gevraagd hoe goed ze zich hadden voorbereid op de toelating voor de start van de pabo. Bijna de helft van de mbo'ers meldt dat ze zich goed hadden voorbereid en dertig procent zelfs heel goed. Dat is een stijging ten opzichte van de resultaten twee jaar eerder. Hierbij zal meespelen dat het mbo-keuzedeel 'Vorbereiding pabo' vaker een (vaak gewaardeerde) rol speelt. Ruim een kwart van de mbo'ers had zich naar eigen zeggen redelijk tot slecht voorbereid. Bij de havisten had 35 procent zich goed en 14 procent zich heel goed voorbereid. Het aandeel dat zich hooguit redelijk had voorbereid ligt bij havisten met 52 procent bijna dubbel zo hoog als bij de mbo'ers. Dat aandeel is bij havisten bovendien hoger dan twee jaar eerder, waarbij het aandeel dat zich wel (zeer) goed voorbereidde is daalde.

Daarmee is het overkoepelende beeld dat mbo'ers zich gemiddeld beter zeggen voor te bereiden dan havisten, waarbij de trend voor mbo'ers positief is en voor havisten juist negatief.

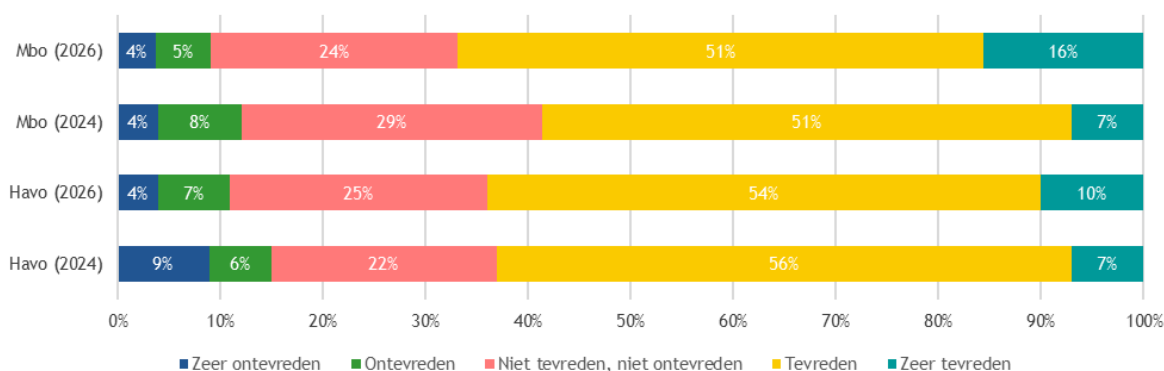
Figuur 8 Beoordeling voorbereiding op toelatingstoetsen voor pabo-start (mbo N=641, havo N=758)

3.4 Ervaringen in het eerste studiejaar

Van alle voorwaardelijk toegelaten studenten (zowel mbo'ers als havisten) meldt ongeveer 45 procent dat zij na de start aan de pabo in een studieloopbaangesprek hun resultaten op de toelatingstoetsen hebben besproken. In onderstaand figuur 9 is te zien dat de meeste respondenten (zeer) tevreden zijn over dit gesprek: die tevredenheid over het gesprek over de resultaten op de toelatingstoetsen is bovendien toegenomen bij zowel mbo'ers als havisten.

Stoppen met de pabo na een gesprek met de studietoelator

In de meeste gevallen heeft de student na een gesprek een advies gekregen of een plan gemaakt voor de voorbereiding op de toelatingstoetsen in het eerste pabo-jaar. Opmerkelijk is dat in de recente enquête bij de mbo'ers twintig procent meldt naar aanleiding van het gesprek besloten te hebben om te stoppen of te switchen naar een andere opleiding. Dat is aanzienlijk meer dan bij de meting twee jaar daarvoor. Bij de havisten geeft slechts drie procent aan naar aanleiding van het gesprek te hebben besloten te stoppen of te switchen; dat was in 2023 nog nul procent. Dit duidt er mogelijk op dat het gesprek met de eerstejaars nu gevoerd wordt met een sterkere nadruk op de implicaties van de voorwaardelijke toelating en op de kansen voor een individuele student om het eerste studiejaar succesvol af te ronden, inclusief het voldoen aan de toelatingseisen.

Figuur 9 Tevredenheid over gesprek over toetsresultaten (2026; mbo N=126, havo N=129, 2024; mbo N=133, havo N=64)

Impact van de toelatingseisen op de studie en de studievoortgang

Aan de voorwaardelijk toegelaten studenten zijn stellingen over de toelatingstoetsen voorgelegd. In de resultaten eind 2023¹⁴ bleek dat bijna alle studenten de toelatingstoetsen zo snel mogelijk achter zich willen hebben, en dat de toelatingseisen bijna alle studenten extra stress bezorgen. Ook meldde de meerderheid van alle voorwaardelijk toegelaten studenten (mbo'ers 71%, havisten 57%) studievertragingen te ervaren als gevolg van het nog moeten voldoen aan de toelatingseisen. Ook bleek eind 2023 dat de mbo'ers vrij vaak (42%) een afstand zagen tussen zichzelf en studenten die al regulier toegelaten zijn; de voorwaardelijk toegelaten havisten hadden dat gevoel duidelijk minder vaak (15%). In de recente interviews met de pabo's worden op deze punten de gevoelens en de stress bij de studenten herkend, met de kanttekening dat studenten inderdaad zo snel mogelijk aan de toelatingseisen willen voldoen, maar dat in de praktijk daar toch vaak uitstel op volgt in de perceptie van studiebegeleiders.

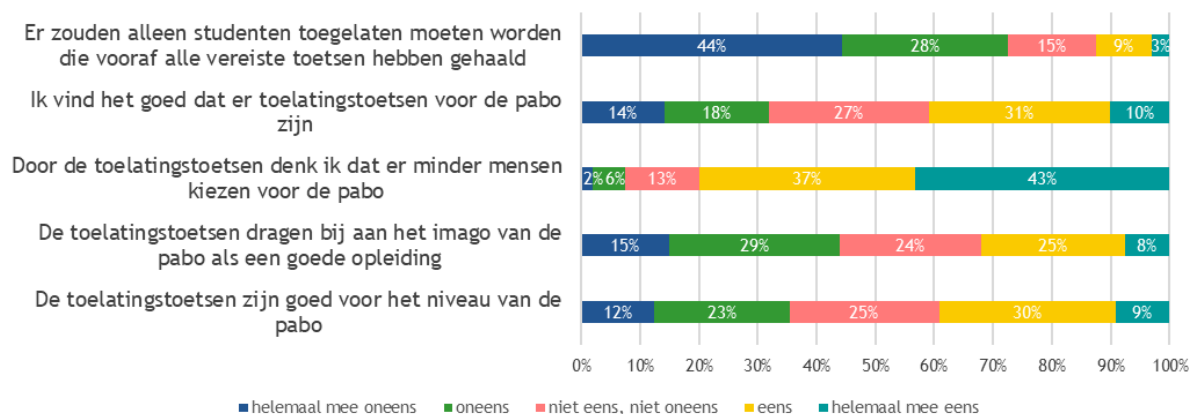
Opinies over de toelatingseisen bij alle studenten

De volgende figuren beschrijven de resultaten van stellingen die aan *alle* respondenten zijn voorgelegd, dus ook de regulier toegelaten studenten. De resultaten zijn dan als volgt:

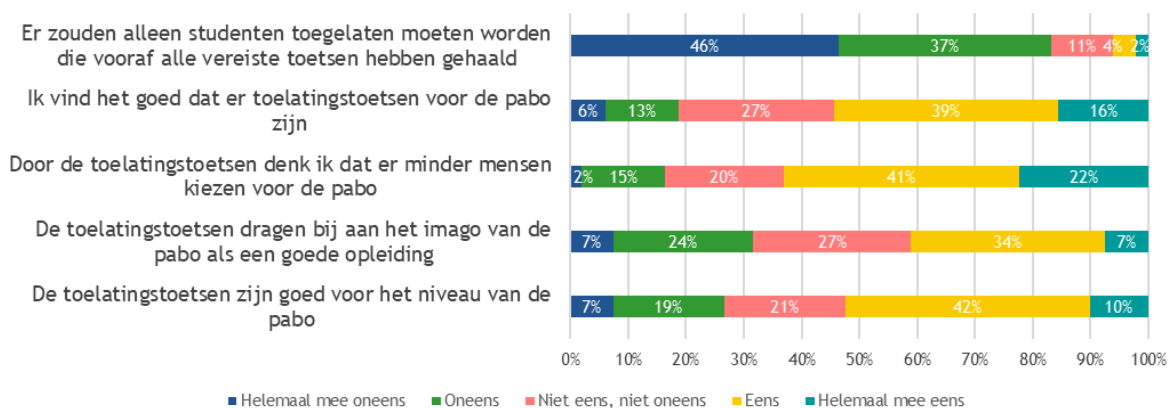
- Slechts een kleine minderheid (zowel bij mbo'ers als havisten als overige studenten) vindt dat er alleen studenten moeten worden toegelaten tot de pabo, die vooraf alle vereiste toetsen hebben gehaald. De meeste studenten hebben dus een voorkeur – als er toelatingseisen zijn – voor een voorwaardelijke toelating. Deze resultaten komen overeen met die van eind 2023.

¹⁴ Door een niet herstelbare fout in de routing zijn er geen resultaten voor 2025.

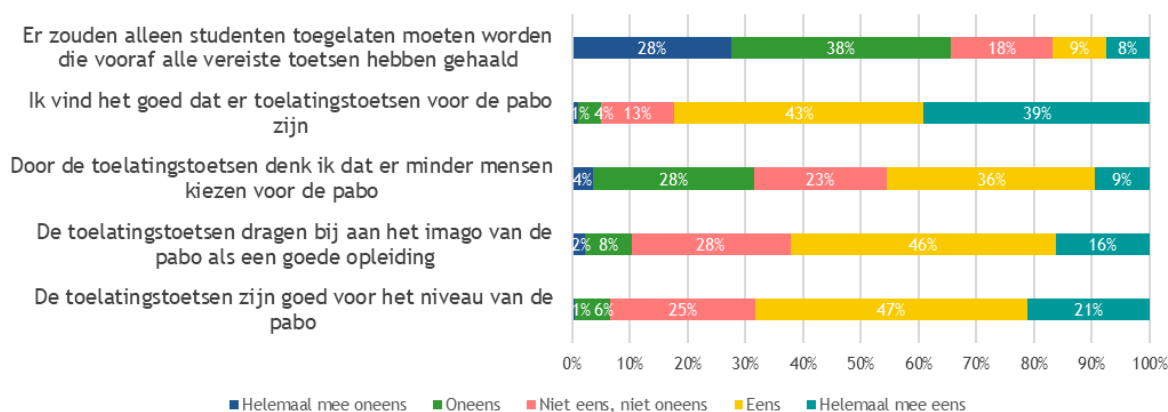
- Bij de stelling ‘Het is goed dat er toelatingstoetsen voor de pabo zijn’ is er een verschuiving van zeven tot tien procentpunten naar voorstanders van toelatingseisen: in alle groepen zijn er nu meer voorstanders van toelatingseisen dan tegenstanders. Dat verschil is het kleinst bij de mbo’ers: in 2025 is 41 procent het (zeer) eens met de stelling tegenover 32 procent (zeer) oneens. Twee jaar eerder was een kleiner deel (34%) van de mbo’ers het (zeer) eens met de stelling. Bij de havisten is nu 55 procent het (zeer) eens met de stelling tegenover 45 procent eind 2023. Bij vwo’ers was in 2023 al het grootste deel (72%) het (zeer) eens met de stelling, dat groeit in 2025 naar 82 procent. De mbo’ers staan dus het vaakst negatief tegenover de toelatingstoetsen, maar ook in deze groep is dit gekanteld naar meer steun dan tegenstand.
- De meeste respondenten denken dat er minder mensen voor de pabo kiezen vanwege de toelatingstoetsen (mbo’ers: 80%, havisten: 63%, vwo’ers: 45%). Dat aandeel is iets gedaald in de drie groepen in vergelijking met twee jaar eerder.
- Vwo’ers vinden het vaakst (62%) dat de toelatingstoetsen positief bijdragen aan het imago van de pabo. Bij havisten (41%) en mbo’ers (33%) is dat aandeel lager. Deze resultaten komen overeen met die van eind 2023.
- Dezelfde verschillen zien we bij de stelling dat de ‘toelatingstoetsen goed zijn voor het niveau van de pabo’. De vwo’ers stemmen daarmee het vaakst in (68%) tegenover 52 procent van de havisten en 39 procent van de mbo’ers. Dit komt overeen met de resultaten in 2023.

Figuur 10 Stellingen over toelatingseisen; mbo (N=680)

Figuur 11 Stellingen over toelatingseisen; havo (N=860) (2026)

Figuur 12 Stellingen over toelatingseisen; vwo (N=167) (2026)

Impact op de zaakvakken volgens regulier toegelaten mbo'ers en havisten

Verder hebben we respondenten gevraagd naar hun mening over de invloed van de voorwaardelijke toelating op de zaakvakken. De stellingen hierover zijn voorgelegd aan de regulier toegelaten mbo'ers en havisten (die vóór de poort dus al voldeden aan de toelatingseisen). Uit de resultaten (niet in een figuur weergegeven) blijkt dat ongeveer 1 op 7 van die studenten vindt dat er te veel tijd aan de zaakvakken wordt besteed, doordat sommige studenten een kennisachterstand hebben. Voorts blijkt dat de meeste studenten in het algemeen weinig of niks merken van verschillen tussen studenten die wel of niet voorwaardelijk toegelaten zijn. Een klein deel (zo'n 12-14%) merkt die verschillen wel. Deze beide resultaten zijn goed vergelijkbaar met die van eind 2023. Een in 2025 nieuw toegevoegde stelling is *"Bij het werken aan groepsopdrachten bij de zaakvakken merk ik verschil tussen studenten die wel of nog niet voldoen aan de toelatingseisen"*: daar is ongeveer 1 op 7 van deze respondenten het (zeer) mee eens.

Impact voorwaardelijke toelating op stages in jaar 1 is verwaarloosbaar

Aan de voorwaardelijk toegelaten studenten is ten slotte gevraagd of ze tijdens hun stage in het eerste jaar last hadden van een gebrek aan inhoudelijke kennis over de zaakvakken, waarvoor ze de toelatingstoets nog niet hadden gehaald. Uit de resultaten blijkt dat de overgrote meerderheid

hier geen last van had tijdens hun stage. Dit spoort met de resultaten uit de interviews met de pabo's, waarin is gemeld dat - als er al aandacht is voor de zaakvakken tijdens de stages in het eerste jaar – het accent ligt op vakdidactiek en inhoudelijke kennis niet gevraagd wordt van de stagiair.

3.5 Samenvatting van de ervaringen en opinies bij studenten

De ervaringen en opinies van studenten zijn in de afgelopen twee jaar weinig veranderd. Veranderingen die we zien, zijn voornamelijk positief in het licht van het experiment: mbo'ers zijn zich naar eigen zeggen voor de poort beter gaan voorbereiden op de toelating en het mbo-keuzedeel 'Voorbereiding pabo' helpt een groter deel van hen daarbij. De meeste mbo'ers (bijna 80%) zeggen eind 2025 zich redelijk tot goed voor te bereiden en het merendeel (85%) maakt ook alle drie de toetsen, of bereidt een portfolio voor de drie zaakvakken voor. Bij havisten zien we dat ze zich duidelijk minder goed dan de mbo'ers voorbereiden en ze zijn zich in vergelijking tot eind 2023 voor de poort ook minder *goed* gaan voorbereiden.

Na de start aan de pabo tonen bijna alle voorwaardelijk toegelaten studenten zich gedreven om snel aan de toelatingseisen te voldoen. Daarbij is de waardering van toelatingseisen toegenomen met vooral steun voor een voorwaardelijke toelating; slechts een kleine minderheid van de pabo-studenten vindt dat er alleen studenten zouden moeten worden toegelaten tot de pabo die vooraf alle vereiste toetsen hebben gehaald. Ook de tevredenheid over de voorlichting over de toelatingseisen is gemiddeld iets toegenomen, zodat ook eind 2025 het grootste deel (zeer) tevreden is over de voorlichting over de toelatingseisen.

We zien na de start aan de pabo verder aanwijzingen dat het gesprek tussen de voorwaardelijk toegelaten student en diens studiecoach, vaker – vooral bij de mbo'ers – leidt tot een besluit bij de student om te stoppen met de pabo of te switchen naar een andere opleiding. Voor zover dat besluit moeizame trajecten in het eerste pabo-jaar met uiteindelijk alsnog uitval kan voorkomen, is dat positief te duiden. Bijna alle betrokken studenten geven daarbij ook aan (resultaten eind 2023) dat de toelatingseisen hen stress bezorgen, en de meerderheid meldde vertraging op te lopen bij de andere pabo-onderdelen, doordat ze zich moesten voorbereiden op de toelatingseisen. Ook zagen de voorwaardelijk toegelaten mbo'ers vrij vaak (havisten duidelijk minder vaak) een afstand tussen zichzelf en studenten die al regulier toegelaten zijn. In de recente interviews met de pabo's worden op deze punten de gevoelens bij de voorwaardelijk toegelaten studenten breed herkend; ze zien hierbij geen verschillen met twee jaar eerder.

Samenvatten concluderen we dat de voorwaardelijke toelating voor stress en studievertraging bij studenten kan zorgen, maar dat er gemiddeld wel steun is voor toelatingseisen met voorwaardelijke toelating (conform het experiment).

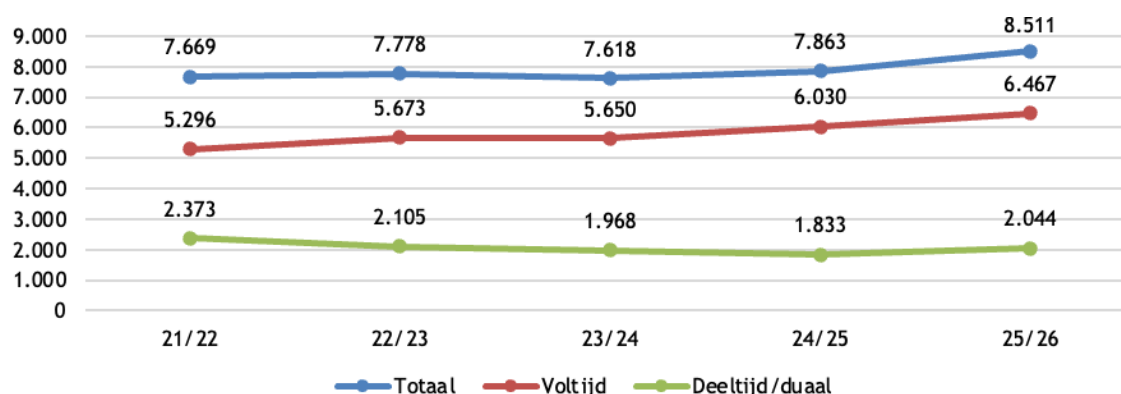
4. Instroom en rendementen pabo's voor en na het experiment

In dit hoofdstuk kijken we naar de landelijke data over instroom en rendementen op basis van DUO-data (waarbij cellen met minder dan vijf personen zijn afgerond op '2'). Daarbij is een onderscheid gemaakt per instelling en naar opleidingsvorm (voltijd en deeltijd/duaal) en vooropleiding (mbo, havo, vwo en overig). We vergelijken de instroom en de samenstelling van de studentenpopulatie bij de pabo's met die bij andere hbo-opleidingen. Mede aan de hand van de instellingsverslagen van de pabo's zelf, bekijken we vervolgens het eerstejaars rendement c.q. de doorstroom naar het tweede pabo-jaar.

De DUO-cijfers over het studierendement betreffen voor het *laatste* gepresenteerde jaar *voorlopige* cijfers. Dat komt doordat de diplomaregistratie later plaatsvindt dan de opleidingsregistratie, waardoor studenten mogelijk eerst (foutief) als uitvallers staan geregistreerd op jaar +1 terwijl ze het diploma hebben behaald. Vanwege correcties moet bij de voorlopige cijfers rekening worden gehouden met marges van enkele procentpunten.

4.1 Instroom in de pabo

In deze paragraaf beschrijven we de instroom in de pabo, met onderscheid tussen deeltijd en voltijd pabo, regulier en voorwaardelijk toegelaten studenten en vooropleiding. Figuur 13 toont de instroomaantallen voor de pabo naar opleidingsvorm. Over het algemeen is er geen opvallende toename of afname te zien in de totale instroom in studiejaar 2022/23, het jaar waarin het experiment startte. In de voltijd pabo zijn er wel duidelijk meer studenten gestart in 2022/23 en in de jaren daarna t.o.v. 2021/22. Voor de deeltijd/duale pabo was er daarentegen een daling tot aan studiejaar 2024/25; daarna is er ook bij deeltijd/duaal een stijging.

Figuur 13 Instroomaantallen¹⁵ in pabo naar opleidingsvorm. Bron: DUO data.

Instroom per pabo

Voor elke afzonderlijke pabo is bekeken hoe de instroom in de voltijd pabo zich na de start van het experiment ontwikkelde. De resultaten in de afgelopen jaren (niet in tabel of figuur weergegeven) geven een beeld van een zowel tussen pabo's als tussen verschillende jaren bij afzonderlijke pabo's *fluctuerende* instroom. Bij de meeste instellingen (16) zijn er in het eerste experimentjaar meer studenten ingestroomd dan in het voorgaande jaar. Soms gaat dat om ietsje meer en soms om veel (tot ruim de helft) meer. Bij tien pabo's in die groep daalt echter in het studiejaar 2023/24 de instroom weer (soms licht, soms sterker), bij andere pabo's in deze groep blijft de instroom na het eerste experimentjaar stijgen (soms sterk). Bij acht pabo's *daalde* de instroom in het eerste experimentjaar juist, soms heel licht, soms vrij sterk met een afname met ruim twintig procent. Ook in deze groep zien we na het eerste experimentjaar geen consistent beeld. Bij sommige pabo's blijft de instroom na het eerste experimentjaar stabiel, bij sommige pabo's groeit de instroom in 2023/24 weer vrij sterk, zelfs tot meer dan in het jaar voor het experiment, terwijl bij twee pabo's de instroom in 2023/24 juist nog (iets) verder daalt. In deze groep eindigen in 2025/26 uiteindelijk vijf instellingen met een grotere instroom dan in het jaar voorafgaand aan het experiment (2021/22).

Deze verschillen laten onverlet dat de instroom voor alle voltijd pabo's samen is gegroeid na de start van het experiment. Als we dieper ingaan op afzonderlijke pabo's is er geen consistent, stabiel effect over de periode 2022 tot en met 2026 uit de data te destilleren. Dat duidt erop dat ook *andere* factoren de instroom aan de pabo's bepalen en dat er waarschijnlijk ook een factor willekeur/toeval meespeelt.

Aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten is gegroeid

Het aandeel instromende eerstejaars dat nog één of meer toetsen moet maken wisselt per pabo, en is vaak een grote groep. Twee jaar geleden bleek uit de voortgangsrapportages van de pabo's dat gemiddeld voor alle pabo's – en opgeteld voor voltijd en deeltijd/duaal – bijna de helft (45%) van de mbo'ers en ongeveer een derde deel (32%) van de havisten voorwaardelijk tot de pabo

¹⁵ Deze cijfers wijken licht af van cijfers in de Trendrapportage leraren, doordat cellen met minder dan 5 zijn afgerond op '2'.

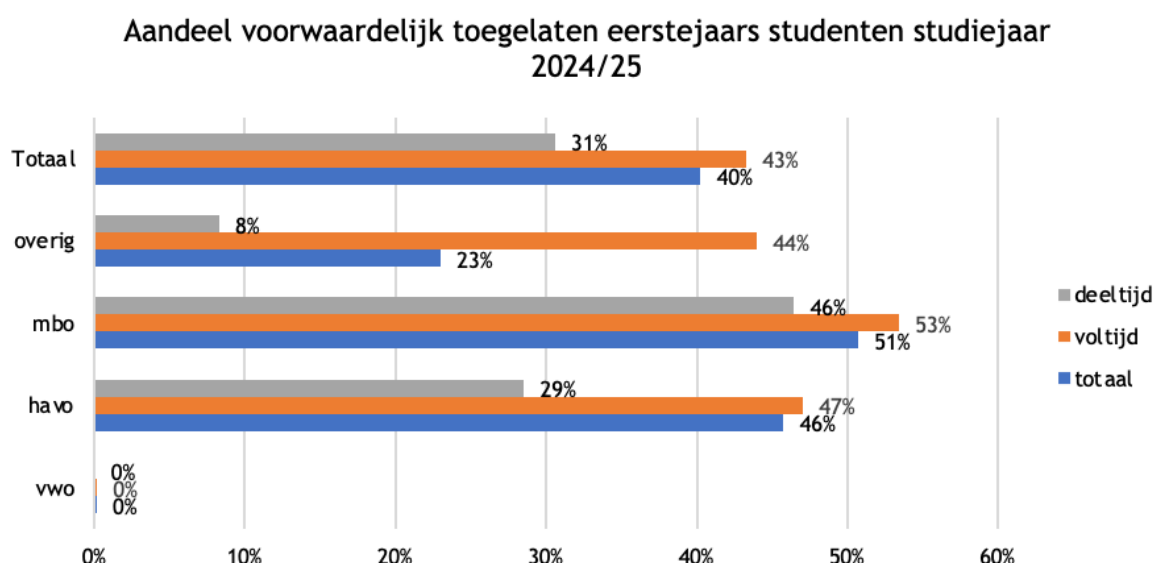
waren toegelaten. In totaal was het aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten ruim een kwart (27%) in de hele groep eerstejaars. Opmerkelijk is dat de aandelen voorwaardelijk toegelaten studenten in de afgelopen twee jaar zijn *gegroeid*, met name bij de *havisten*. In studiejaar 2024/25 moest gemiddeld voor alle deeltijd en voltijd pabo's samen veertig procent van alle eerstejaars (voltijd: 43%, deeltijd: 31%) nog aan de toelatingseisen voldoen. Bij mbo'ers betrof dat ongeveer de helft van de eerstejaars (voltijd: 53%, deeltijd: 36%); bij havisten ging het om bijna de helft van alle eerstejaars (voltijd: 47%, deeltijd: 29%).

De stijging van de aandelen voorwaardelijk toegelaten studenten kan mogelijk mede worden verklaard door de hiervoor al gebleken minder goede voorbereiding door havisten (t.o.v. twee jaar geleden) op de toelatingstoetsen voor de poort. Bij de mbo'ers is een kanttekening dat de impact van de drempelloze doorstroom vanuit het mbo-keuzedeel 'Vorbereiding pabo' zoals aangegeven nog niet vol kan doorwerken op de aandelen voorwaardelijk toegelaten studenten, doordat er een vertraging in die impact zit. Als we nader kijken naar het verschil tussen de instroom in 2024/25 en enkel het voorgaande jaar (2023/24), dan is het aandeel voorwaardelijk toegelaten mbo'ers in de *voltijd* pabo wel licht gedaald (van 57% naar 53%) terwijl het bij havisten nog steeg (van 43% naar 47%).

Tabel 4.1 Aantal voorwaardelijk toegelaten studenten, studiejaar 2024/2025.

	totaal		voltijd		deeltijd	
Vooropleiding	N	%	N	%	N	%
havo	1692	46%	1619	47%	73	29%
mbo	1220	51%	784	53%	436	46%
overig	139	23%	62	44%	40	8%
Totaal	3051	40%	2465	43%	549	31%

Bron: *instellingsverslagen pabo's 2026*.

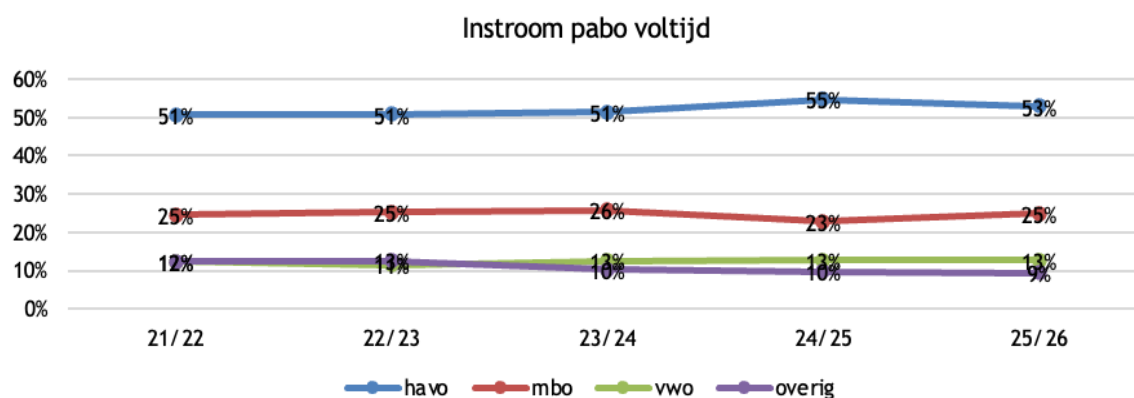

Figuur 14 Aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten. *Bron: instellingsverslagen pabo's 2026.*

Verschillen tussen pabo's qua aandelen voorwaardelijk toegelaten studenten kunnen volgens geïnterviewden bij pabo's diverse verklaringen hebben, bijvoorbeeld door verschillen in de samenstelling van de instroom (meer of minder mbo'ers) en de verhouding voltijd en deeltijd pabo. Ook een wisselende toegang tot het keuzedeel 'Voorbereiding pabo' kan een rol spelen; als de mogelijkheden in de regio om dat keuzedeel te volgen ruim aanwezig zijn, kan het aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten onder mbo'ers lager zijn. Ook kunnen mogelijk verschillen in de voorlichting vanuit de pabo's meespelen: sommige pabo's melden dat zij in de voorlichting sterk nadruk leggen op het belang van het halen van de toetsen voor de poort. Er zijn echter op dit punt geen harde conclusies mogelijk; daarvoor is er onvoldoende inzicht in de verschillen qua inhoud, intensiteit en kwaliteit van de communicatie vanuit pabo's. Bovendien is hierbij vaak vanuit pabo's ook gemeld dat hoe urgent de boodschap ook gebracht wordt dat het slim is om voor de poort al aan de toelatingseisen te voldoen, er altijd een deel van de aspirant-studenten blijft dat dit toch uitstelt.

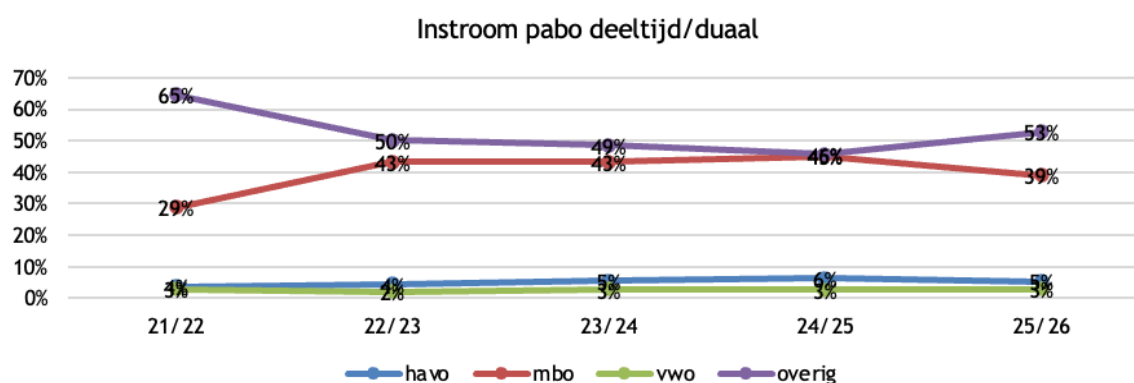
Instroom naar vooropleiding

De instroomcijfers bij de pabo's naar vooropleiding (mbo, havo, vwo, anders) bieden een interessant beeld. Bij de voltijd pabo's blijkt de instroom qua samenstelling naar vooropleiding nauwelijks te zijn veranderd na de start van het experiment (figuur 15); in de afgelopen jaren bestond die instroom steeds uit ongeveer 53 procent havisten, met een uitschieter van 55 procent in 2024/25, en voor ongeveer een kwart uit mbo'ers. Niet direct zichtbaar – in de absolute aantallen – is hiermee dat de voltijd pabo na het experiment aantrekkelijker is geworden voor mbo-studenten.

Figuur 15 Instroom in voltijd pabo naar vooropleiding. *Bron: DUO data.*

Een ander beeld is er bij de deeltijd en duale pabo's (figuur 16). De instroom in die opleidingen bestond in het eerste experimentjaar (studiejaar 2022/23) voor een duidelijk *groter* deel (43% i.p.v. 29%) uit mbo'ers. Daarbij is met name het aandeel met een vooropleiding anders dan havo, mbo of vwo gedaald. In 2025/26 lijken deze ontwikkelingen zich echter te keren.

Figuur 16 Instroom in deeltijd/duaal pabo naar vooropleiding. *Bron: DUO data.*

Hierna bekijken we de instroom aan de pabo's opnieuw, maar dan afgezet tegen de cijfers voor de overige hbo-opleidingen. Bij die *relatieve* blik verandert het beeld voor de pabo's aanmerkelijk.

4.2 Instroom pabo versus andere hbo-opleidingen

In deze paragraaf kijken we naar de relatieve positie van de pabo's in vergelijking tot het overige hbo. Daarvoor hebben we aan de hand van DUO-data de instroom in de *voltijd* pabo-opleidingen vergeleken met de instroom in de groep andere *voltijd* hbo-opleidingen (dus hbo exclusief pabo's), gekoppeld aan enkele onderwijsloopbaan- en achtergrondkenmerken (opleidingsvorm, vooropleiding, geslacht, migratieachtergrond en opleidingsniveau ouders). Deze analyse betreft de periode 2012/25¹⁶.

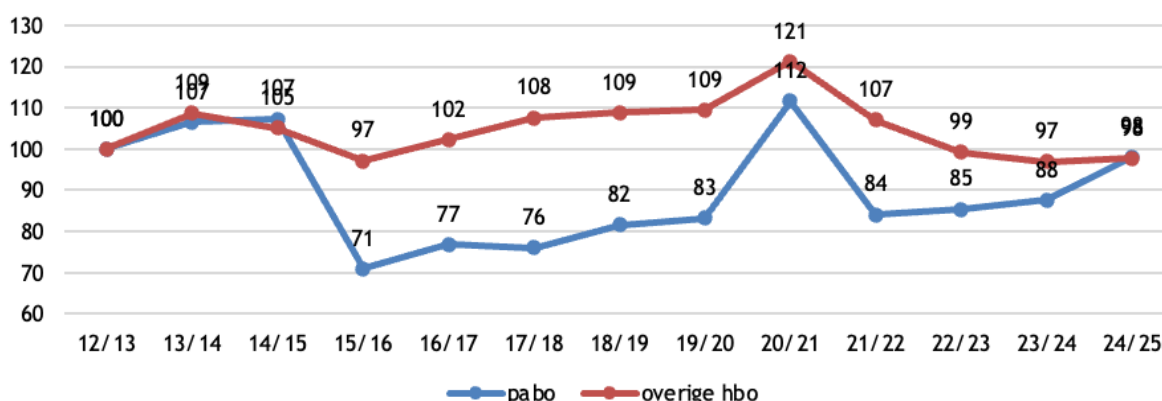
Instroom in de pabo's ontwikkelt zich vanaf 2022/23 relatief gunstig

Figuur 17 toont de ontwikkeling van de instroom voor alle voltijd hbo-opleidingen en voor de voltijd pabo's¹⁷, geïndexeerd op 100 voor studiejaar 2012/13. De afname in de instroom aan de pabo in studiejaar 2015/16 kan mede worden verklaard door de invoering van de toelatingseisen. Na die dip in 2015/16 volgt weer een geleidelijke toename in de pabo-instroom, met een opvallende piek in 2020, het eerste coronajaar. Vanaf 2021/22 is er een beeld van een stabiel (licht) toenemende instroom in de voltijd pabo's. Overkoepelend is de impact van de invoering van de toelatingseisen in 2015 heel goed zichtbaar, maar is de impact van de voorwaardelijke toelating in 2022 veel minder duidelijk zichtbaar.

Dat verandert echter als we gaan vergelijken met het overige voltijdse hbo. Na een instroompiek in 2020/21 *daalt* de instroom in alle hbo-opleidingen ieder jaar tot aan 2024/25, terwijl de instroom in de pabo's na studiejaar 2021/22 – dus in het eerste experimentjaar - juist jaarlijks (licht) stijgt. Relatief doen de pabo's het vanaf het eerste experimentjaar dus goed qua instroom. In 2021/22 verschillen de indexcijfers bij de pabo's en overig hbo nog 23 punten (107 versus 84), maar dat verschil is in 2024/25 helemaal ingelopen (beide 98). Dat indiceert dat de pabo's ruwweg een *kwart beter presteerden* in de periode 2022/23 - 2024/25 dan het overig hbo, waarbij ongeveer de helft van die inhaalbeweging in het eerste experimentjaar (2022/23) zit.

16 Meegenomen zijn enkel personen met een eerste inschrijving in het hoger onderwijs. De cijfers hierna wijken hierdoor licht af van de totale instroomcijfers in de voorgaande paragrafen.

17 CPB heeft dit in 2019 geanalyseerd met behulp van een synthetische controlegroep, d.w.z. een groep andere hbo-opleidingen die het best vergelijkbaar zijn met pabo's. In dit rapport zoomen we uit naar een relatief lange periode en volstaan we voor een globaal beeld met de platte vergelijking van pabo's met het overige hbo.

Figuur 17 Indexcijfers (2012=basisjaar) instroom in voltijd hbo-opleidingen (excl. individuen met een eerdere ho-instroom, zonder GBA registratie, of ontbrekende informatie omtrent geslacht/migratieachtergrond). *Bron: DUO data.*

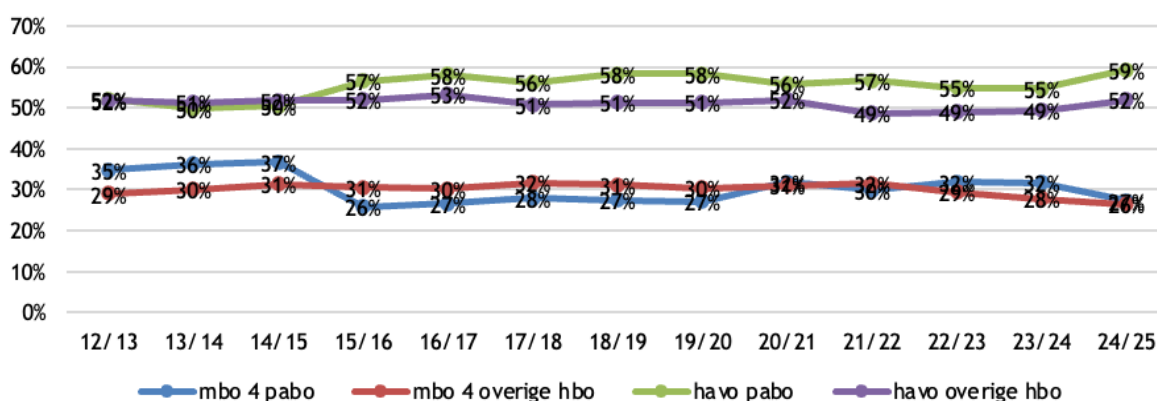
De volgende figuren beschrijven diverse kenmerken – zoals vooropleiding – van de instromende studenten aan de pabo's eveneens in vergelijking tot het overig hbo. Zo maken we inzichtelijk of de samenstelling van de instromende studentenpopulatie aan de pabo relatief is veranderd in de afgelopen jaren.

Eerstejaars studenten pabo en overig hbo naar vooropleiding

Figuur 18 laat ten eerste het bekende gegeven zien dat direct na de invoering van de toelatingseisen (in 2015), het aandeel mbo'ers in de pabo-instroom fors daalde. Deze daling van aantallen mbo'ers is *niet* zichtbaar in de instroom in andere hbo opleidingen. Het is daarmee aannemelijk dat de daling bij de pabo's samenhangt met de invoering van de bijzondere, nadere toelatingseisen in 2015. Voor de havisten is er in 2015/16 *geen* negatief effect van de toelatingseisen op de instroom vast te stellen.

Als we vervolgens kijken naar de relatieve impact van het experiment, zien we het volgende. In 2021/22 - het laatste jaar voor het experiment - heeft 57 procent van de pabo-instroom havo als vooropleiding en dertig procent mbo als vooropleiding. Na de start van het experiment – in 2022/23 en 2023/24 - stijgt het aandeel mbo'ers in de pabo-instroom licht naar 32 procent. In 2024 daalt het echter weer, naar 27 procent. Echter, bij de andere hbo-opleidingen daalt het aandeel mbo'ers in de instroom al deze jaren licht. Deze relatie tussen het experiment en de mbo-instroom is wel minder duidelijk dan bij de invoering van de bijzondere, nadere toelatingseisen in 2015. Bovendien schommelen de aandelen mbo'ers (en havisten) in de instroom in hbo-opleidingen sowieso in de tijd. Niettemin geven deze resultaten een indicatie dat er een positieve samenhang is tussen het experiment en de instroom van mbo'ers aan de pabo's; vanaf 2015 tot aan het experiment lag het aandeel mbo'ers bij de pabo onder of op de lijn voor het gehele hbo en na het experiment ligt dat aandeel bij de pabo's boven of op de lijn voor het overig hbo. Binnen het hbo is de pabo dus relatief wat aantrekkelijker geworden voor mbo-gediplomeerden. Kanttekeningen zijn wel dat voor 2015 (zonder toelatingseisen) de pabo relatief nog wat aantrekkelijker was voor mbo'ers.

Bij havisten is het aandeel van hen in de pabo-instroom na 2015 relatief gegroeid (mede als gevolg van de scherpe daling van het aantal instromende mbo'ers toen), en blijft het aandeel havisten daarna steeds boven de lijn voor het overige hbo.

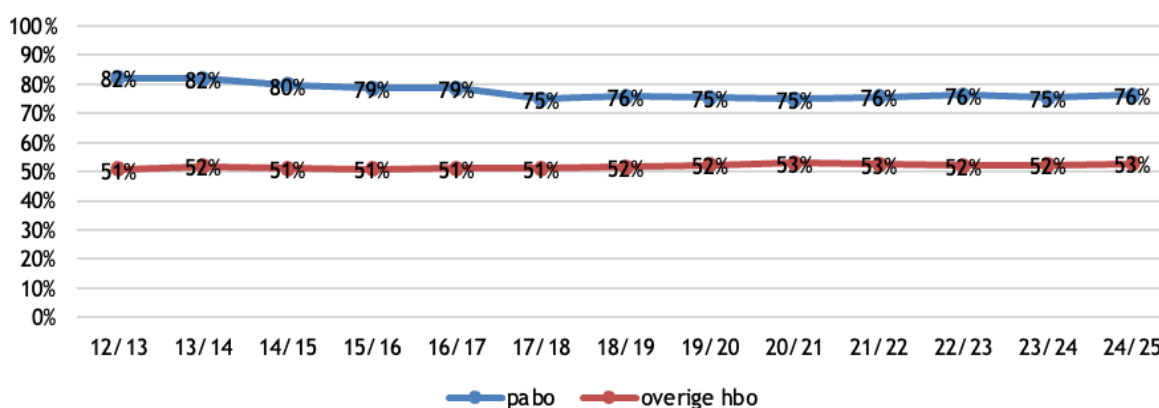

Figuur 18: Instroom in voltijd hbo naar vooropleiding (excl. personen met eerdere ho-instroom, zonder GBA registratie of ontbrekende informatie over geslacht/migratieachtergrond/vooropleiding). Bron: DUO data.

Belangrijk bij de cijfers is verder nog het volgende. Het resultaat dat vlak na het experiment het aandeel mbo'ers in de pabo-instroom groeide, wijkt wat af van de eerder (in paragraaf 4.1) gepresenteerde DUO-data waaruit geen stijging van het aandeel mbo'ers in de instroom in de voltijd pabo bleek. Dat verschil komt zoals gezegd doordat de data in de voorliggende paragraaf alleen *eerste* inschrijvers in het hbo betreft. De resultaten laten hiermee zien dat de pabo's na het experiment met name relatief meer studenten *direct* vanuit het mbo aantrokken en niet zozeer meer overstappers met een mbo-diploma vanuit andere hbo-opleidingen.

Instroom pabo en overig hbo naar geslacht

Uit de data is geen effect van het experiment vast te stellen op de instroom aan de pabo's naar geslacht. De verhouding tussen mannen en vrouwen in de instroom in het gehele hbo is al jaren vrij stabiel (zie figuur 19). Iets meer dan de helft (52-54%) van alle hbo-ers is vrouw. Ook voor de pabo's is het aandeel vrouwen de laatste jaren stabiel op 75-76 procent.

Figuur 19 Instroom vrouwen voltijd hbo (excl. personen met eerdere ho-instroom, zonder GBA registratie of ontbrekende informatie geslacht/migratieachtergrond). *Bron: DUO data.*

Instroom naar migratieachtergrond

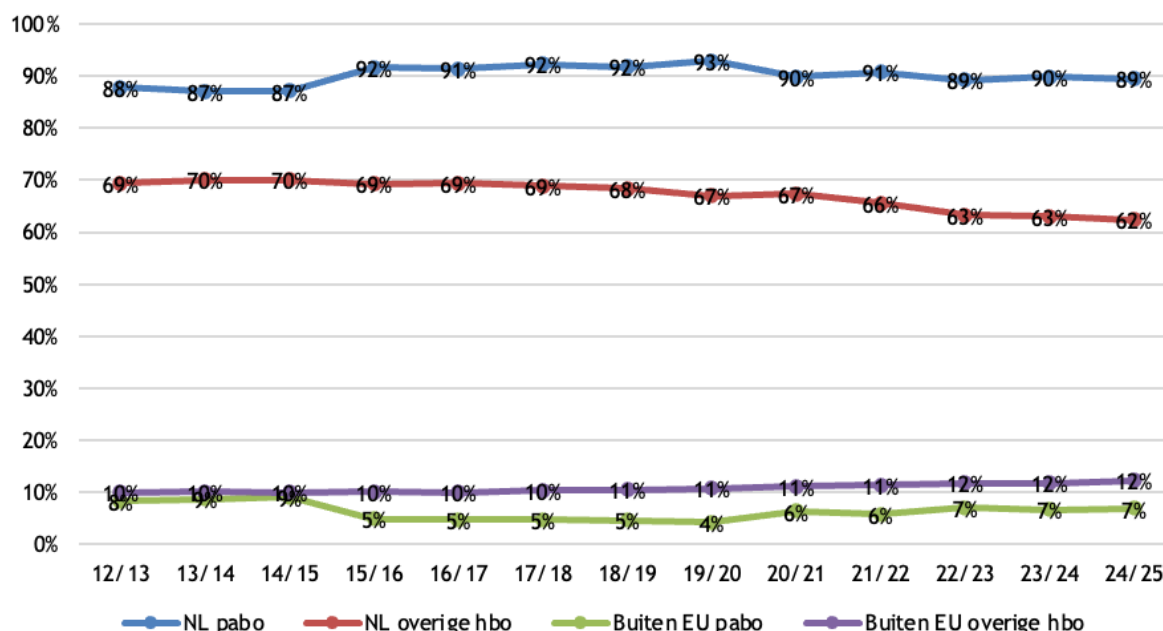
Interessant is ook de migratieachtergrond van studenten. In de evaluatie van de bijzondere, nadere toelatingseisen¹⁸ is geconcludeerd dat de toelatingseisen vooral nadelig zijn voor de instroom aan de pabo van studenten met een migratieachtergrond. Gedachte was dat dit mede kon samenhangen met een bias in de toelatingstoetsen die voor een deel kennis kunnen toetsen die cultuurgebonden is. Die culturele bias in de meerkeuzetoetsen is in opdracht van het ministerie van OCW daarna ook tegen het licht gehouden¹⁹.

De onderstaande figuur 20 laat zien dat na 2015/16 (invoering van de toelatingseisen) het aandeel pabo-instromers met een niet Europese herkomst inderdaad flink daalde, van negen naar vijf procent: die verandering is niet zichtbaar bij de andere hbo-opleidingen. Dat toont dat de pabo na 2015 relatief minder aantrekkelijk of ontoegankelijk werd voor studenten met een niet Europese herkomst. Vanaf 2020/21 – dus al voor de start van het experiment - neemt het aandeel instromers met een niet Europese herkomst aan de pabo weer toe tot zes procent en blijft daarna vanaf het eerste experimentjaar stabiel op zeven procent. Dat is een tot twee procentpunt minder dan voor 2015 (zonder toelatingseisen), maar wel twee tot drie procentpunten meer dan in de eerste jaren van de strikte toelatingseisen zonder voorwaardelijke toelating. Echter, omdat de stijging al begon voordat het experiment startte, is een causaal verband met het experiment lastig te stellen. Bovendien is in de afgelopen jaren ook in het overig hbo het aandeel instromers met een migratieachtergrond nog licht gestegen (vanaf de invoering van het experiment van 11 naar 12%). Het verschil van vijf procentpunt tussen de pabo's en overige hbo is hiermee blijven bestaan ten opzichte van de twee jaren voor de start van het experiment.

18 Casteren, van, W., Cuppen, J., Lodewick, J. & Termorshuizen, T. (2019) Evaluatie vooropleidingseisen pabo. Onderzoek in opdracht van het Ministerie van OCW. Nijmegen: ResearchNed

19 Uit het onderzoek bleek *niet* dat een culturele bias in de toetsing verschillen in toets-succes kon verklaren, maar wel verschillen in leesvaardigheid die bij kandidaten met een migratieachtergrond minder goed kan zijn. Ook kan het ondersteuningsaanbod voor aspirant-studenten minder goed aansluiten op de behoefte van deze kandidaten. Zie: Fontys Lerarenopleiding Tilburg met medewerking van Cito (mei 2021), *De pabotoelatingstoetsen getoetst*.

Hiermee kan geconcludeerd worden dat het experiment *geen* krachtig middel is gebleken om de instroom aan de pabo's van personen met een niet Europese herkomst te vergroten. Het aandeel van personen met een niet Europese herkomst in de pabo-instroom steeg weliswaar, maar dat aandeel blijft sinds studiejaar 2015/16 vrij consistent lager dan in het overig hbo.

Figuur 20 Instroom studenten met (westerse en niet-westerse) migratieachtergrond in voltijd hbo-opleidingen (excl. individuen met een eerdere ho-instroom, zonder GBA registratie, of ontbrekende informatie omtrent geslacht/migratieachtergrond). *Bron: DUO data.*

Instroom naar opleidingsniveau ouders

Voor een onderscheid naar opleidingsniveau van ouders hebben we binnen de *CBS remote access omgeving* de instroom van studenten met minimaal één hoogopgeleide ouder, afgezet tegen de instroom van studenten zonder een hoogopgeleide ouder. Uit de resultaten (niet in een figuur weergegeven) blijkt dat het aandeel instromers met minimaal één hoogopgeleide ouder de afgelopen jaren is gegroeid voor zowel de pabo's als voor alle overige hbo-opleidingen. Deze toename is iets sterker onder de pabo-instromers, als we de trend vanaf 2012 bezien. Er is echter geen duidelijke relatie te leggen met de invoering van de toelatingseisen in 2015 noch de start van het experiment met de toelating in 2022.

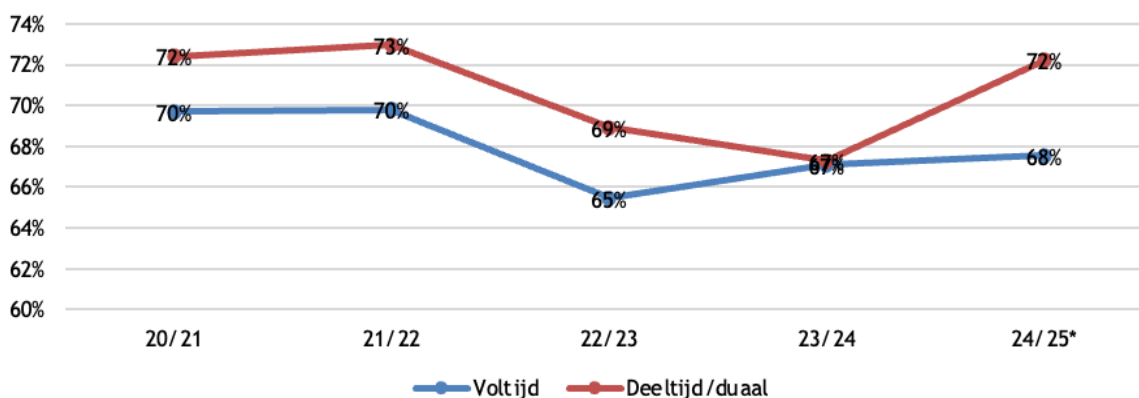
4.3 Rendement van de pabo na het eerste studiejaar

Een belangrijk cijfer in het kader van het experiment is het *eerstejaars rendement*: hoeveel studenten zitten er in het jaar na de eerste instroom nog in de opleiding, c.q. hoeveel studenten zijn geswitched of zijn uitgevallen²⁰ uit het hbo en wo? Dat rendement is belangrijk omdat een

²⁰ Dit is inclusief een kleine groep die mogelijk het pabo-diploma in een sterk verkort traject heeft gehaald.

hypothese bij het experiment is dat een versoepelde toelating (met mogelijk een hogere instroom als gevolg) als tegenhanger heeft dat in het eerste jaar de uitval groeit. Deze cijfers diepen we uit aan de hand van vorm (voltijd/deeltijd), vooropleiding en afzonderlijke pabo's.

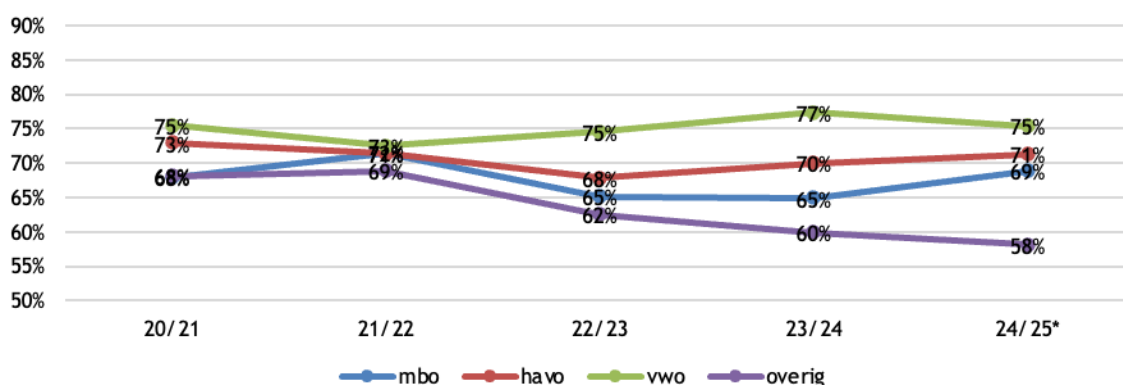
De cijfers (die zoals gezegd voorlopig zijn voor het laatste instroomjaar) indiceren dat in het eerste experimentjaar het eerstejaars rendement is *gedaald*. Van het instroomjaar 2022/23, het jaar dat het experiment startte, is 65 procent van de voltijd pabo-studenten een jaar later nog in de opleiding (zie figuur 21). Voor de twee instroomjaren daarvoor was dit zeventig procent. Ook bij deeltijd studenten is deze daling in het eerste experimentjaar te zien (van 73% naar 69%). Het eerstejaars rendement voor de voltijd pabo stijgt daarna echter weer (tot 68% in 2024/25) en dat geldt in 2024/25 ook voor de deeltijd/duale pabo (na eerst in 2023/24 een verdere daling). De eerstejaars rendementen zitten daarmee weer bijna op het niveau van de laatste jaren voor het experiment.

Figuur 21 Rendement van instroomjaar in deeltijd/duaal pabo. *Bron: DUO data.*voorlopig*

Eerstejaars rendement naar vooropleiding

In het instroomjaar 2021/22 – het laatste jaar voor de start van het experiment - zijn de verschillen in rendement (voltijd + deeltijd) naar vooropleiding klein: 69-73 procent stroomt door naar het tweede pabo-jaar (figuur 22). Vanaf het eerste experimentjaar zijn de verschillen weer groter. Bij de vwo'ers – voor wie er geen toelatingseisen zijn – neemt het rendement licht toe. Maar voor de andere groepen daalt het eerstejaars rendement in het eerste experimentjaar met vier tot zeven procentpunten. Echter, bij mbo'ers en havisten neemt het rendement in de jaren daarna weer (gestaag) toe tot (vrijwel) het oude niveau in de laatste paar jaar voor het experiment.

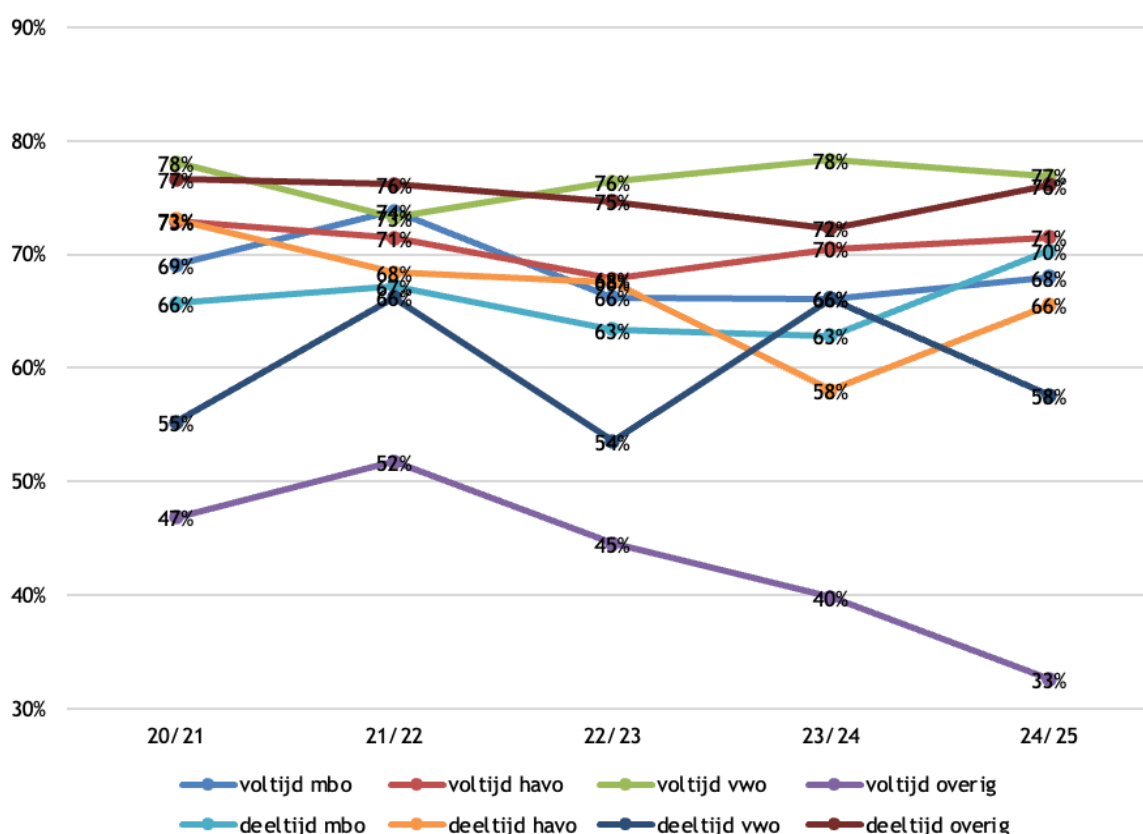

Figuur 22 Rendement van instroomjaar in pabo naar vooropleiding. Bron: DUO data. *voorlopig

In onderstaand figuur 23 kijken we nader naar de combinatie opleidingsvorm (voltijd versus deeltijd/duaal) en vooropleiding. De daling van het eerstejaars rendement is - afgezien van de vwo'ers - voor bijna alle groepen zichtbaar, behalve voor de havisten in de deeltijd pabo waarvoor de daling een jaar later volgt (maar dan wel relatief groot is). Wel varieert de sterkte van het effect en fluctueren de rendementen sowieso per jaar nogal.

Belangrijk is vooral dat de daling voor de mbo'ers in de voltijd pabo direct na de start van het experiment relatief sterk was (van 69 à 74% in de twee jaar voor het experiment naar 66% in 2022/23) en dat het rendement voor de mbo'ers in de voltijd pabo daarna eerst stabiel blijft op 66 procent en daarna weer stijgt naar 68 procent in 2024/25. Dit is nog maar marginaal lager dan de 69 procent in 2020/21. Bij de havisten in de voltijd pabo daalt het rendement pas duidelijk twee jaar na start van het experiment maar stijgt dat het jaar daarna weer.

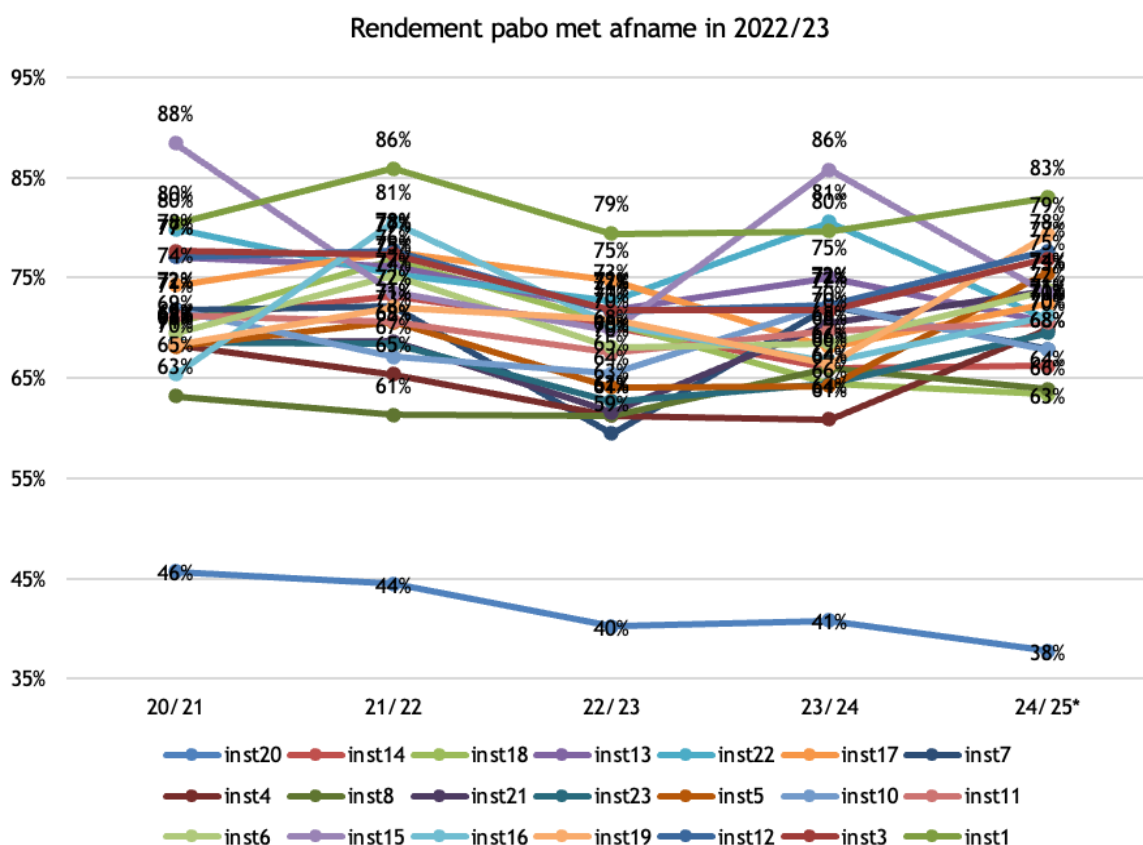
Per saldo lijkt het eerstejaars rendement voor mbo'ers en havisten in de voltijd pabo licht gedaald, maar is het patroon te grillig om er duidelijke conclusies aan te verbinden, anders dan dat de impact van het experiment op het rendement gering lijkt. Dat geldt ook voor mbo'ers en havisten in de deeltijd pabo: ook hier is het patroon grillig. In het eerste experimentjaar dalen de rendementen in beide groepen, maar als we kijken naar studiejaar 2024/25 dan zijn rendementen vergelijkbaar (iets hoger voor mbo'ers, iets lager voor havisten) met het studiejaar voor de start van het experiment.

Figuur 23 Rendement van instroomjaar in deeltijd/duaal pabo naar vooropleiding. *Bron: DUO data.*voorlopig*

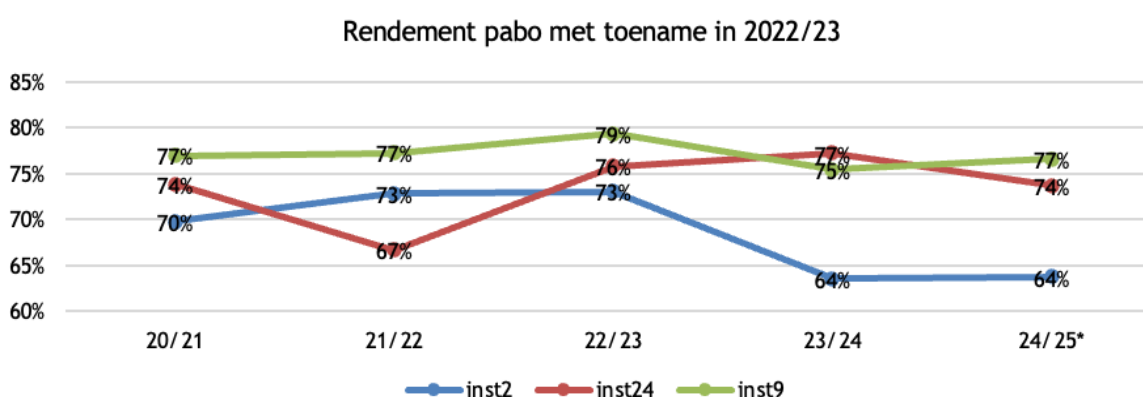
Eerstejaars rendementen per afzonderlijke pabo

De twee onderstaande figuren presenteren het eerstejaars rendement per instelling (geanonimiseerd). Bij 21 van de 24 instellingen is het rendement in het eerste experimentjaar (2022/23) gedaald t.o.v. het jaar daarvoor. Bij zes van deze instellingen is in 2024/25 (voorlopig cijfer) de doorstroom naar het tweede studiejaar verder gedaald, bij de andere pabo's stijgt het rendement weer. Verschillen tussen pabo's zijn per jaar wederom vrij groot.

Figuur 24 Rendement van instroomjaar in pabo (voltijd/deeltijd/duaal) naar instelling (geanonimiseerd): daling na experimentjaar. *Bron: DUO data.*voorlopig*

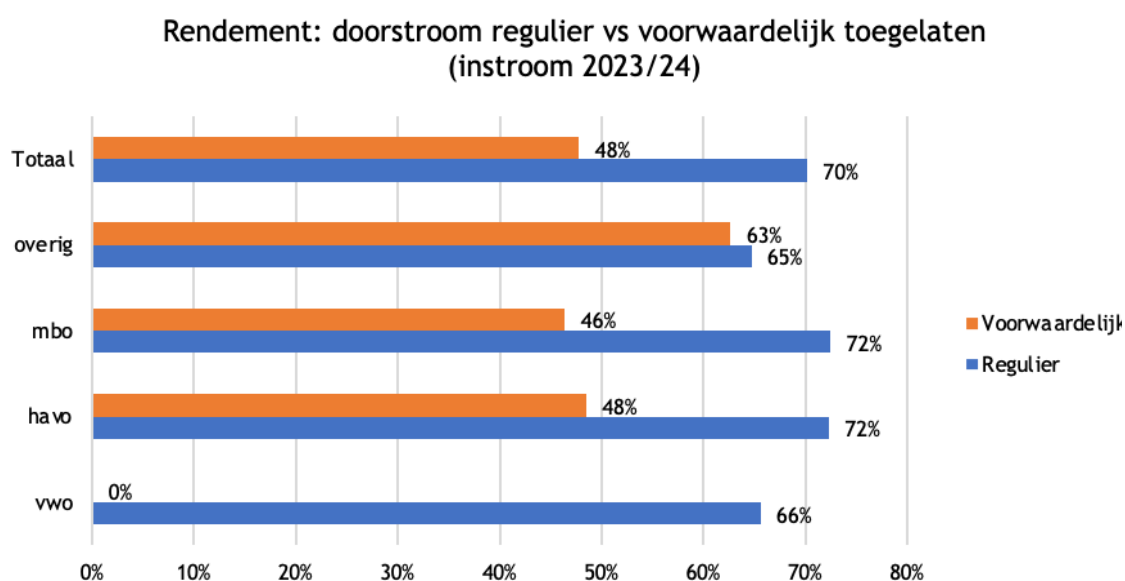
Bij de drie pabo's met een toename van het rendement direct in het eerste experimentjaar is er evenmin een consistent beeld; bij twee van deze pabo's daalt het rendement in 2023/24 weer, terwijl het dan bij de meeste pabo's stijgt.

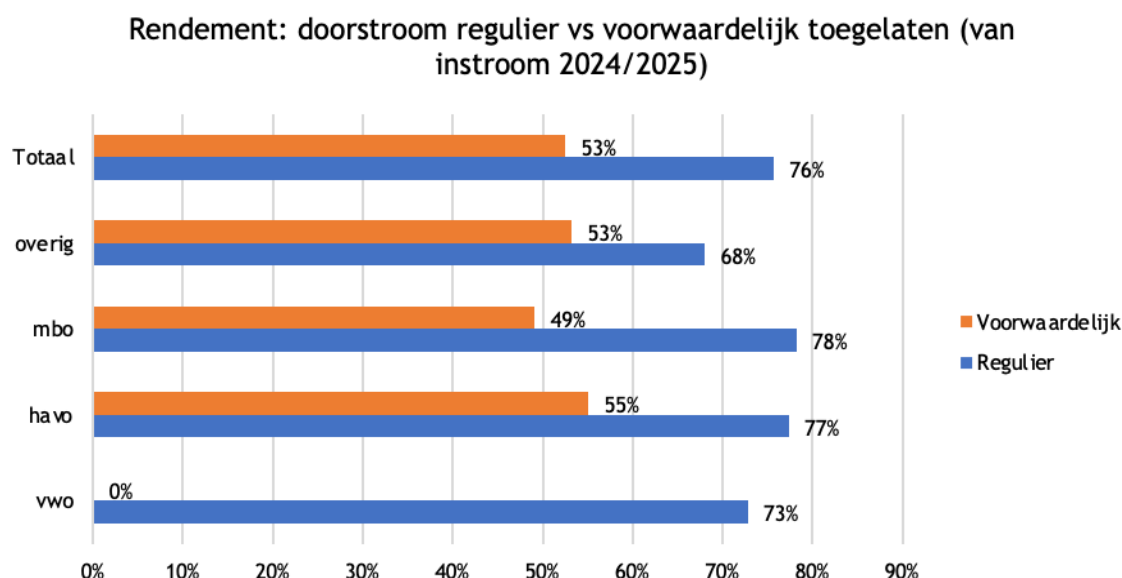
Figuur 25 Rendement van instroomjaar in pabo (voltijd/deeltijd/duaal) naar instelling (geanonimiseerd): stijging na experimentjaar. *Bron: DUO data.*voorlopig*

Verschillen in eerstejaarsrendementen tussen regulier en voorwaardelijk toegelaten studenten

In dit hoofdstuk kijken we ook nader naar de verschillen tussen de doorstroom naar het tweede pabo-jaar (het eerstejaars rendement) tussen de regulier en de voorwaardelijk toegelaten studenten, op basis van de voortgangsrapportages van de pabo's. Uit de onderstaande figuren voor de instroomjaren 2023/24 en 2024/25 blijkt dat het eerstejaarsrendement bij de voorwaardelijk toegelaten studenten lager ligt dan bij de regulier toegelaten studenten. Ook in deze cijfers is zichtbaar dat het eerstejaarsrendement in het afgelopen jaar is *gestegen* en wel in alle groepen, dus ook bij de voorwaardelijk toegelaten studenten. Dat is in lijn met de analyses in de voorgaande paragraaf dat enkele jaren na de start van het experiment het eerstejaarsrendement voor alle studenten weer steeg.

Figuur 26 Rendement: doorstroom regulier vs voorwaardelijk toegelaten studenten.
Bron: *instellingsverslagen pabo's 2025*.

Figuur 27 Rendement: doorstroom regulier vs voorwaardelijk toegelaten studenten.
Bron: *instellingsverslagen pabo's 2026*.

De verschillen zijn op dit punt vrij groot tussen pabo's (niet in figuur). Het is ook anderszins lastig om het resultaat dat er een lager eerstejaarsrendement is bij voorwaardelijk toegelaten studenten, heel precies te duiden. Uit de interviews zijn twee hoofdverklaringen af te leiden. Enerzijds de verzwarende rol die de toelatingstoetsen hebben en die daardoor kan leiden tot meer uitval. Geïnterviewden herkennen dit mechanisme, maar in doorsnee wordt hieraan toch geen groot effect op de doorstroom of uitval toegeschreven. Geïnterviewden denken dat voor de pabo geschikte en gemotiveerde studenten - onverlet de extra werkdruk – vaak wel in staat moeten zijn om het eerste jaar succesvol af te sluiten. Hierdoor weegt de tweede verklaring zwaarder mee, namelijk dat studenten die voor de poort of tijdens het eerste jaar moeite hebben om te voldoen aan de toelatingseisen vaker ook studie- en motivatieproblemen ervaren in het reguliere pabo-programma. Anders gezegd, de studenten die voorwaardelijk zijn toegelaten, zouden ook zonder de toelatingstoetsen in het eerste pabo-jaar vaker zijn uitgevallen dan de andere studenten. Dat zou ook verklaren waarom het eerstejaarsrendement - na een aanvankelijke daling – nu amper lager is dan voor het experiment.

4.4 Conclusies instroom en rendement pabo's

In dit hoofdstuk is gebleken dat de relatie tussen het experiment en de instroom en het rendement aan de pabo's minder duidelijk is dan bij de invoering van de toelatingseisen in 2025/16, toen aanvankelijk de instroom van mbo'ers aan de pabo sterk daalde en anderzijds het eerstejaarsrendement wel – maar in mindere mate - steeg. Niettemin is het volgende te concluderen.

- In absolute aantallen is de totale pabo-instroom gegroeid van 7.669 in 2021/22 naar 7.778 in 2022/23 (het eerste experimentjaar) en uiteindelijk 8.511 in 2025/26. In het eerste experimentjaar zat de groei in absolute aantallen vooral bij de voltijd pabo (van 5.296 naar 5.673, +7%); daarentegen daalde de instroom in de deeltijd pabo in het eerste experimentjaar, van 2.373 naar 2.105 (-11%). Per saldo groeide de instroom in de voltijd + deeltijd pabo in de eerste experimentjaren marginaal. In studiejaar 2024/25 is er een sterkere stijging van de instroom.
- Als we de instroom aan de pabo echter vergelijken met de instroom in het overig hbo, dan blijkt dat de pabo *relatief gezien* wel substantieel aan aantrekkingskracht won na de start van het experiment. De data indiceren dat de pabo's qua instroom circa een *kwart beter* presteerden in de periode 2022/23 - 2024/25 dan het overig hbo, waarbij de helft van die inhaalslag in het eerste experimentjaar zit.
- Voor afzonderlijke pabo's is er *geen* consistent effect van het experiment op de instroom vast te stellen in de periode 2022 - 2025. Dat geeft aan dat er naast het experiment ook andere factoren (en toeval) de jaarlijkse instroom aan afzonderlijke pabo's bepalen.
- Als we de instroom in de pabo van afzonderlijk mbo'ers en havisten vergelijken met die groepen in het overige hbo, dan blijkt dat na de start van het experiment de pabo binnen het hbo vooral relatief aantrekkelijker is geworden voor mbo'ers, met name voor studenten dat direct vanuit mbo naar het hbo gaan.
- Het aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten is in de afgelopen paar jaar gegroeid; dat zakt in het laatste meetjaar weer, maar alleen voor mbo'ers.
- Het experiment is *geen* effectief middel gebleken om de instroom aan de pabo's van personen met een niet Europese herkomst te vergroten. De klap die deze instroom opliep na invoering van de toelatingseisen in 2015 is met het experiment niet verzacht.
- In het eerste experimentjaar daalde (conform verwachting) het eerstejaars rendement bij mbo'ers en havisten met vier tot zeven procentpunten, maar dat steeg in de jaren daarna weer tot bijna het oude niveau van voor het experiment. Dat patroon is grosso modo bij zowel de voltijd als de deeltijd pabo zichtbaar. Per afzonderlijke pabo is er hierbij opnieuw een wisselend beeld.

Samenvattend kan worden geconcludeerd dat het experiment samenhangt met een gestegen aantrekkingskracht van de pabo, met name voor de directe doorstroom vanuit het mbo, en dat het eerstejaars rendement daar maar beperkt onder leed en nu weer vrijwel op het niveau van voor het experiment ligt.

5. Beantwoording onderzoeksvragen

In dit hoofdstuk vatten we de resultaten samen door de onderzoeksvragen te beantwoorden. Voor de algemene samenvatting en conclusies verwijzen we op deze plek naar de managementsamenvatting aan het begin van dit rapport.

5.1 Proces en inrichting experiment

Hoe hebben de deelnemende instellingen het besluit in praktijk gebracht, zoals de voorlichting over de inrichting van het experiment, extra curriculaire ondersteuning en de toetsmomenten?

1. Alle pabo's steken veel energie in de voorlichting aan aspirant-studenten en aan zittende, voorwaardelijk toegelaten studenten over de toelating. Dit loopt via open dagen, het reguliere overleg over de studievoortgang tussen studietoetscoach en student, e-mailberichten en via pabo-brede voorlichtingsbijeenkomsten in het eerste studiejaar. Omdat het aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten op veel pabo's hoog is (tot meer dan de helft van de studenten), is de voorlichting over de toelatingseisen een belangrijk onderdeel van de algemene communicatie richting studenten zoals tijdens een algemene bijeenkomst voor alle eerstejaars.
2. Uit de deskresearch in 2024 bleek dat alle pabo's op hun website informatie over de toelating hebben, vaak met een verwijzing naar de informatie op www.goedvoorbereidnaardepabo.nl
3. Alle pabo's die de portfolio-route aanbieden (ongeveer een kwart van de pabo's), bieden een daarvoor passend ondersteuningsprogramma aan, met meerdere bijeenkomsten per zaakvak. Deelname daaraan is (semi-)verplicht voor deelnemende studenten, omdat een succesvolle afronding zonder regelmatige aanwezigheid doorgaans niet goed mogelijk is.
4. De meeste pabo's bieden (ook) een ondersteuningsprogramma in de vorm van inhoudelijke bijspijkerlessen voor de studenten die opgaan voor de meerkeuzetoetsen. Die lessen zijn eveneens extra-curriculair, niet verplicht voor studenten en ook niet perse noodzakelijk om de meerkeuzetoetsen succesvol te maken; de voorbereiding daarop kan ook door middel van zelfstudie en de inhoudelijke ondersteuning die www.goedvoorbereidnaardepabo.nl biedt. De opkomst bij de ondersteunende lessen is daardoor in doorsnee laag en vooral wat hoger bij de eerste lessen.

Dit alles vergt van pabo's (vrij) veel extra tijd, zo melden pabo's zelf.

Hoe hebben instellingen studenten voor en na aanvang van de opleiding voorgelicht over de inrichting van het experiment en de tijdens de opleiding weg te werken deficiënties?

Zie hierboven punt 1 en 2.

Hoe wisselen hogescholen de methodes en opbrengsten van de toetsingsaanpak uit?

Pabo's wisselen met name ervaringen uit via het landelijke overleg van de pabo's (LOBO) en met zusterorganisaties in de regio.

Hoe ervaren aspirant-studenten de nieuwe toetsingsaanpak en het wegwerken van eventuele deficiënties?

Studenten vinden dit in het eerste pabo-jaar vaak een zware opgave die lastig is te combineren met het reguliere pabo-programma. Alles overziend is er onder studenten gemiddeld gezien wel steun voor toelatingseisen met een voorwaardelijke toelating. De impact op de langjarige studievoortgang is onbekend.

Wat is het effect van de informerende functie van de toetsen en hoe wordt deze functie ingezet door de instellingen?

De informerende functie van de toets voor de poort komt er nu vooral op hoofdlijnen uit; een meer gedetailleerde feedback op ontwikkelpunten en op hiaten in de kennis is er doorgaans niet.

5.2 Resultaat/effecten experiment

In hoeverre blijven studenten zich voorbereiden op de toetsen?

De resultaten van de studentenenquête en de interviews met pabo's wijzen uit dat aspirant pabo-studenten zich na de start van het experiment gemiddeld minder goed op de toetsen voor de poort zijn gaan voorbereiden. Uit de enquêteresultaten blijkt dat vooral mbo'ers vaak (80%) – en vaker dan havisten – van mening zijn dat ze zich redelijk tot goed op de toetsen hebben voorbereid. Bij mbo'ers is dat aandeel toegenomen, onder havisten is het afgenomen.

In welke mate draagt het experiment bij aan de verbetering van de toegankelijkheid van de opleidingen tot leraar basisonderwijs? In hoeverre is de instroom verbeterd ten opzichte van de nulmeting?

Studenten en pabo's zelf melden dat de pabo vanwege het experiment toegankelijker is geworden, meer specifiek voor het deel van de studenten dat voor de poort er niet in slaagt alle voor hen verplichte toetsen te maken of te behalen. Die vergrote toegankelijkheid blijkt ook uit de landelijke data; de pabo trekt na het experiment verhoudingsgewijs meer (ruwweg een kwart meer) studenten dan de trend voor het hele overige hbo aangeeft. Kanttekening is dat in dezelfde periode ook is geïnvesteerd in de verbetering van de aansluiting tussen mbo-pabo, waaronder via het keuzedeel 'Vorbereiding pabo'. Het netto effect van het experiment op de pabo-instroom is hierdoor niet exact aan te geven.

Welk deel van de voorwaardelijk toegelaten studenten lukt het om in het eerste studiejaar de deficiënties weg te werken?

Het deel van de studenten dat de benodigde *reguliere* studiepunten in het eerste pabo-jaar haalt, maar er niet in slaagt om de toelatingstoetsen te halen, is in alle gesprekken met pabo's als heel klein omschreven (een 'handvol' of 'enkele gevallen per jaar'). De meeste voorwaardelijk toegelaten studenten voldoen aan het einde van het eerste pabo-jaar aan de toelatingseisen.

Welk deel van de voorwaardelijk toegelaten studenten is uitgestroomd in, of direct na het eerste pabojaar?

De uitstroom bij voorwaardelijk toegelaten studenten na het eerste pabo-jaar is duidelijk hoger dan bij regulier toegelaten studenten. Het eerstejaars rendement is bij voorwaardelijk toegelaten mbo'ers 26-29 procentpunt lager dan bij regulier toegelaten mbo'ers; bij de havisten is dat verschil 22-26 procentpunt (voor de twee laatste instroomjaren). Het lagere eerstejaarsrendement bij voorwaardelijk toegelaten studenten is verschillend te duiden. Enerzijds is er de verzwarende rol die de toelatingstoetsen voor de voorwaardelijk toegelaten studenten hebben. Geïnterviewden herkennen dit mechanisme, maar schrijven hieraan geen groot effect op de doorstroom toe. Geïnterviewden denken dat de voor de pabo geschikte en gemotiveerde studenten - onverlet de extra werkdruk – in principe in staat moeten zijn om het eerste jaar door te komen. Hierdoor weegt de tweede genoemde verklaring zwaarder, namelijk dat studenten die voor de poort of tijdens het eerste studiejaar moeite hebben om te voldoen aan de toelatingseisen, vaker ook algemene studie- en motivatieproblemen ervaren in het reguliere pabo-programma. Anders gezegd; studenten die voorwaardelijk zijn toegelaten, zouden ook zonder de toelatingstoetsen in het eerste pabo-jaar vaker zijn uitgevallen dan de andere studenten. Dat zou ook mede verklaren waarom het eerstejaarsrendement - na een aanvankelijke daling – nu amper lager is dan voor het experiment.

In hoeverre verandert de verhouding tussen het aantal voorwaardelijk toegelaten studenten en het totaal aantal ingeschreven studenten over de jaren?

Het aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten is in de afgelopen paar jaar *gestegen*, met name onder havisten. Dat kan komen door een minder goede voorbereiding op de toelatingstoetsen voor de poort in deze groep. Bij mbo'ers is in het laatste meetjaar te zien dat het aandeel voorwaardelijk toegelaten studenten wel daalt, en bovendien is te verwachten dat het keuzedeel 'Voorbereiding pabo' in de komende jaren ertoe leidt dat een groeiend aandeel mbo'ers regulier toegelaten wordt. Doordat ongeveer 1 op de 3 mbo'ers instroomt vanuit niet direct verwante mbo-opleidingen - en dus het keuzedeel vaak niet kan volgen - zal er altijd een groep mbo'ers blijven die niet drempelloos kan doorstromen naar de pabo.

Welke effecten heeft het voorwaardelijk toelaten van studenten op de gerichtheid van instellingen en studenten op het reguliere onderwijsprogramma?

In de studentenenquête uitgevoerd eind 2023 meldde de meerderheid van alle voorwaardelijk toegelaten studenten (mbo'ers 71%; havisten 57%) studieovertragingen te ervaren als gevolg van de

toelatingseisen. In de recente interviews met de pabo's wordt dat breed herkend: voorwaardelijk toegelaten studenten hebben volgens geïnterviewden de neiging om zich ofwel op de toelatingseisen, ofwel op het reguliere pabo-programma te focussen. Omdat studenten vaak de toelatingseisen als meest bedreigend zien voor hun toekomst bij de pabo, focussen ze zich vaak daarop, met vertragingen in het reguliere curriculum als mogelijk gevolg. Zoals eerder opgemerkt zijn deze vertragingen in de eerste experimentfase nog wel, maar in het laatste meetjaar niet meer terug zijn te zien in een lager eerstejaarsrendement. Dat geeft aan dat de studievertragingen voor de meeste voor de pabo gemotiveerde, voorwaardelijk toegelaten studenten geen harde barrière zijn op hun weg naar het tweede pabo-jaar. Mogelijkheden hierbij zijn dat ze opgelopen vertragingen gedurende het eerste studiejaar (deels) weer inlopen, en/of dat ze doorgaan naar het tweede jaar met een studieachterstand (waarbij studenten wel moeten voldoen aan de doorstroomnorm van de pabo). Cijfers over een studieachterstand bij de start van het tweede jaar zijn niet bekend.

Bij de pabo's is er geen effect op het reguliere pabo-programma gebleken; de zaakvakken zijn inhoudelijk of qua plek in het rooster niet aangepast vanwege het experiment. Ook meldden studenten en pabo's in dit onderzoek overwegend geen of weinig impact te zien van het experiment in de klas. Het pabo-curriculum is bij veel pabo's wel aangepast in de afgelopen jaren - of wordt dat nog - maar daarbij speelden de toelatingseisen geen rol. De ondersteuning van de voorwaardelijk toegelaten studenten wordt binnen pabo's extra-curriculair georganiseerd.

Welk effecten zijn er op de kwaliteit van het onderwijs op de pabo?

Uit de gesprekken met pabo's blijkt per saldo dat er een verwaarloosbaar effect is op de kwaliteit van het onderwijs. Enerzijds is het zo dat voor 2022 alle toegelaten studenten voor de poort al hadden aangetoond over voldoende basiskennis te beschikken. Na 2022 is bij de start van de pabo de basiskennis bij een deel van de studenten verminderd, volgens vakdocenten. Hierbij is vaak aangegeven dat slagen voor een toets niet betekent dat het geleerde voor de toets ook blijft hangen. Het adagium dat hierbij vaak is genoemd, is 'zweten-meten-en weer vergeten'. Veel vakdocenten zien hierdoor geen opvallende verschillen tijdens de lessen tussen groepen studenten, in vergelijking tot de periode voor het experiment. Ze melden hierbij ook dat er altijd al kennisverschillen waren tussen studenten en dat verschillen *binnen* groepen groter kunnen zijn dan *tussen* groepen. Daarbij komt nog dat het accent bij de zaakvakken aan de pabo niet op vakinhoud, maar op didactiek en werkvormen ligt, waardoor een kennisachterstand minder een rol kan spelen.

Welke overige, indirecte effecten zijn waarneembaar als gevolg van het experiment?

Er zijn weinig noemenswaardige andere effecten. Vermeldenswaardig zijn met name de ervaringen van de pabo's die de portfolio-modaliteit aanbieden aan hun eerstejaars studenten. Zij geven daarbij aan dat het bijhorende ondersteuningsprogramma het karakter heeft van een soort cursus *'hoe studeer ik effectief aan een pabo'*. Dat komt doordat er in de portfolio-route nadruk ligt op studievoordigheden zoals zelfstandig werken en rapporteren, vaardigheden die voor een succesvolle pabo-studie in het algemeen van belang zijn. Andere effecten zoals een nauwere samenwerking tussen pabo en mbo in de voorbereiding op de pabo, hangen niet zozeer samen met het experiment, maar met het bestaan van de toelatingseisen als zodanig.

